శ్రీ

వివర్ణాదివిష్ణుసహస్రనామావళి

ఆంధ్రపీఠిక

రచయిత

దర్శనాచార్య

మహోపాధ్యాయ, శాస్త్రవిశారద;

జమ్మలమడక మాధవరామశర్మ

ఏ. సి. కాలేజి గుంటూరు

పీఠిక

శ్రీ రామారాయల నానావిధ గ్రంథములలో నీవివ ర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళి భగవదనుసంధాన మొనర్చు సాధకులకు బాగుగా నుపకరింపగలదు. భారతములోని విష్ణు సహస్రనామావళి భారతతాత్పర్యమును విశదముచేయునదిగా లోకమున ప్రసిద్ధిపొందినది. విష్ణుప్రియులు పారాయణము చేయుచున్నారు. శ్రీకృష్ణదేవుడే మహానాయకుడు. శాంతమె ముఖ్యరసము. మోక్షమె పరమపురుషార్థము. ప్రపంచవిరసావ సానత్వమె ప్రధానము. ఇట్టిభారతిమహార్థము విష్ణునామావళి యందును గలదు. దాని వ్యాఖ్యానించిన పెద్ద లట్లేసూచించి నారు. అట్టిసూచనమెయుక్తము. శంకరరచితమని లోక మను కొను విష్ణుసహస్రభాష్యమును శాంకరతత్త్వమునుచక్కగా గుర్తించిన రామారాయకవి యిట్లు వివర్ణాదివిష్ణుసహస్ర నామావళి రచించి వ్యాఖ్యానించెను.

విష్ణునామ సహస్రమందు వివర్ణాదినామము లేబదిగలవు. అందును విశ్వపదము మొదలుకలవి పదియున్నవి. ఆరీతిని భా వించిన యీరచయిత వేయినామములను వివర్ణాదికముగా రచించి యందును విశ్వపదాదినామములను రెండువందలకు పైగా నిబంధించెను. వకారమమృతబీజము. ఇకార మమృతే శ్వరీరూపము. ఈసమావేశమును కవి 'వి' వర్ణమునందు భావిం చినాడు. అనంతనామములుకల విష్ణుదేవునకు సహస్రనామ నిబంధనమన్నది యుపలక్షణము. కొన్ని సహస్రనామావళు లలో వేయికన్న నధికముగ నామములుండుటకలదు. నామ సాహస్రము మాలామంత్రము. మంత్రచైతన్యముకల మహా

నీయుల సూక్తులు మంత్రాత్మకములని ప్రామాణికుల నిశ్చయము. కావుననే ధ్యానశ్లోకములను మంత్రరూపముగా మననముమననము చేయుచున్నాము. సహస్రనామపారాయణము భక్తసంప్రదాయములో సుప్రసిద్ధముగానున్నది. ఆత్మకుండలినీ విశ్రాంతిస్థానమయిన సహస్రార చక్రవిశేషము ననుసరించి సాధకులు సహస్రనామముల ననుసంధానము చేయుదురు. అభీష్ట దేవతనానా బాహువులందున్న నానావిధాయుధములను నానా స్థానములందుంచి భావించినపుడు నానారూపము లేర్పడును. చతుర్భుజుడయిన శ్రీమహావిష్ణువు నాల్గుబాహువులందు ధరించు శంఖచక్రగదాఖడ్గములను వివిధముగా విన్యసించి భావించినందున కేశవాది చతుర్వింశతిరూపము లేర్పడినవి. సాధకుడు తన యభీష్టానుసారమున రూపముల నెన్నుకొని ధ్యానించును. సహస్రరూపసిద్ధియు నిట్లుసంగతమయినట్లు భావింపవచ్చును. సహస్రశీర్షుడు, సహస్రాక్షుడు, సహస్రపాదుడునయిన విరాట్పురుషుని సహస్రధా భావించుటకై సహస్రనామము లుదయించినవనియు గుర్తింపవచ్చును. ఇంక నిట్టివిషయములందలి విశేషములను సంప్రదాయ మర్యాదలననుసరించి తెలియవలయును. మంత్రవిద్యారహస్యముల నత్యంతముగుప్తముగా నుంచవలదని, యత్యంతము ప్రకటము చేయరాదని మహామహోపాధ్యాయులు శ్రీమదభినవగుప్తపాదులు పలికిరి.

భగవద్ధ్యానమున ననర్థనివారణమును సంపత్సంపాదనమును సాధకులు కాంక్షింతురు. అందుననే యిష్టదేవత యుగ్రరూపమున నుండుటను శాంతరూపమున నుండుటను

పీఠిక

శ్రీ రామారాయల నానావిధ గ్రంథములలో నీవివ
ర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళి భగవదనుసంధాన మొనర్చు
సాధకులకు బాగుగా నుపకరింపగలదు. భారతములోని విష్ణు
సహస్రనామావళి భారతతాత్పర్యమును విశదముచేయునదిగా
లోకమున ప్రసిద్ధిపొందినది. విష్ణుప్రియులు పారాయణము
చేయుచున్నారు. శ్రీకృష్ణదేవుడె మహానాయకుడు. శాంతమె
ముఖ్యరసము. మోక్షమె పరమపురుషార్థము. ప్రపంచవిరసావ
సానత్వమె ప్రధానము. ఇట్టిభారతమహార్థము విష్ణునామావళి
యందును గలదు. దాని వ్యాఖ్యానించిన పెద్ద లట్లేసూచించి
నారు. అట్టిసూచనమెయుక్తము. శంకరరచితమని లోక మను
కొను విష్ణుసహస్రభాష్యమును శాంకరతత్వమునుచక్కగా
గుర్తించిన రామారాయకవి యిట్లు వివర్ణాదివిష్ణుసహస్ర
నామావళి రచించి వ్యాఖ్యానించెను.

విష్ణునామ సహస్రమందు వివర్ణాదినామము లేబదిగలవు.
అందును విశ్వపదము మొదలుకలవి పదియున్నవి. ఆరీతిని భా
వించిన యీరచయిత వేయినామములను వివర్ణాదికముగా
రచించి యందును విశ్వపదాదినామములను రెండువందలకు
పైగా నిబంధించెను. వకారమమృతబీజము. ఇకార మమృతే
శ్వరీరూపము. ఈసమావేశమును కవి 'వి' వర్ణమునందు భావిం
చినాడు. అనంతనామములుకల విష్ణుదేవునకు సహస్రనామ
నిబంధనమన్నది యుపలక్షణము. కొన్ని సహస్రనామావళు
లలో వేయికన్న నధికముగ నామములుండుటకలదు. నామ
సాహస్రము మాలామంత్రము. మంత్రచైతన్యముకల మహా

నీయుల సూక్తులు మంత్రాత్మకములని ప్రామాణికుల నిశ్చయము. కావుననే ధ్యానశ్లోకములను మంత్రరూపముగా మనసుమననము చేయుచున్నాము.సహస్రనామపారాయణము భక్తసంప్రదాయములోసుప్రసిద్ధముగానున్నది. ఆత్మకుండలినీ విశ్రాంతిస్థానమయిన సహస్రార చక్రవిశేషము ననుసరించి సాధకులు సహస్రనామముల ననుసంధానము చేయుదురు. అభీష్ట దేవతనానా బాహువులందున్న నానావిధాయుధములను నానా స్థానములందుంచి భావించినపుడు నానారూపము లేర్పడును. చతుర్భుజుడయిన శ్రీమహావిష్ణువు నాల్గుబాహువులందు ధరించు శంఖచక్ర గదాఖడ్గములను వివిధముగా విన్యసించి భావించినందున కేశవాది చతుర్వింశతిరూపము లేర్పడినవి. సాధకుడు తన యభీష్టానుసారమున రూపముల నెన్నుకొని ధ్యానించును. సహస్రరూపసిద్ధియు నిట్లుసంగతమయినట్లు భావింపవచ్చును. సహస్రశీర్షుడు, సహస్రాక్షుడు, సహస్రపాదుడునయిన విరాట్పురుషుని సహస్రధా భావించుటకై సహస్రనామము లుదయించినవనియు గుర్తింపవచ్చును. ఇంక సిద్ధివిషయములందలి విశేషములను సంప్రదాయ మర్యాదలననుసరించి తెలియవలయును. మంత్రవిద్యారహస్యముల నత్యంతముగుప్తముగా నుంచవలదని, యత్యంతము ప్రకటము చేయరాదని మహామహోపాధ్యాయులు శ్రీమదభినవగుప్తపాదులు పలికిరి.

భగవద్ధ్యానమున ననర్థనివారణమును సంపత్సంపాదనమును సాధకులు కాంక్షింతురు. అందుననే యిష్టదేవత యుగ్రరూపమున నుండుటను శాంతరూపమున నుండుటను

భావించుటయున్నది. సాధకులందు గుప్తగూఢములై యున్న వివిధశక్తులు వికాసముపొందుటకు సహస్రనామము లుద్దిష్టము లగుచున్నవి. బెల్లంకొండరామారావుగారు సాధకుడై, యోగియై, కవియై, శాస్త్రజ్ఞుడై దీనినిట్లురచించెను. ఆయా దేవతోద్దేశమున నాయామంత్రములు ప్రసిద్ధములైయున్నవి. నామ సహస్రముకూడ మంత్రరూపమని మంత్రచైతన్యము కలవారందురు. ఇదియంతయు మాలామంత్రము. మంత్రచైతన్యవివేకముకల మహనీయుల వాక్కులును మంత్రములు. అందు ననే వారురచించిన శ్లోకములను ధ్యానమునందు ప యోగించుచున్నాము. పారాయణ చేయుచున్నాము. అనుసంధానము చేయుచున్నాము. మంత్రచైతన్యము సముల్లసింపగా యోగసమాధిలో భావించి రచించిన రామారాయకవి సూక్తి మాలామంత్రముగా ననుసంధానము చేయదగినదని జాపకులుగుర్తింతురుగావుత. ఆజన్మయోగియయిన రామారాయని హృదయోద్గారముగా విఘ్నాది సహస్ర నామావళి వెలువడినది. ఇందు పౌరాణికములయిన సర్వ విషయములు క్రోడీకృతములయినవి. ఉపనిషత్సాంకలి తత్త్వమిందున్నది. విశాస్త్రమాహానుసంధానమున్నది. అన్ని విషయముల దునాధ్యాత్మికసమన్వయము పొందియున్నవి. స్వాప్నకను దివ్యమయిన రసభావనముచేవిశేష మిందుసహృదయహృదయసంవాదము కూర్పగలదు. వేయినామములందును విఘ్నతత్త్వమును సావధానముగా హేలాప్రాయముగా సిద్ధింపించిన రామారాయకవి విశ్వమయుడు విశ్వాతిగుడయిన విఘ్నపనును సాక్షా

త్కరింపజేయుటకై దీనిని లోకమునకు సాధనముగ ననుగ్ర హించెను. సాధకులకిది సముచితమయిన స్వాభీష్టమును గూర్చు గావుత.

భగవద్భావాను సంధాన మొనర్చువారల కనిష్ట నివారణ మిష్టప్రాప్తియను రెండు నభీష్టములు. కావున నే యుపాస్య దేవతయందు సర్వాయుధశోభి, నానాబాహు విరా జితము సముదగ్రమయిన రూపమొకటియు, ప్రసన్నము సర్వమంగళాస్పదము శివాత్మకము భక్తానుగ్రహపరమయిన రూపము వేరొకటియు సంభావితమగుచున్నది. సాధకుడు సాధనపథము ప్రవేశించుటకు శత్రువినాశ మావశ్యకము. అంతశ్శత్రువులు బహిశ్శత్రువులని ఆశత్రువులు ద్వివిధమున నుండుగు. ఉగ్రరూపానుసంధానమున ద్వివిధశత్రు వినాశము సుకరమగును. కామక్రోధాద్యంతః శత్రువులు నశింపకపోయి నచో బహిఃశత్రువినాశము శక్యముకాదు. అంతరమునందున్న శత్రుభావమే బయటివ్యక్తులం దాపాదితమగునని సంవిచ్ఛా స్త్రము చెప్పుచున్నది. స్వప్న వేదనమున సంవిత్సామాన్య మును గుర్తించుట ప్రతిభాసముత్తేజనము కలవారలకు మా త్రమె శక్యమగును. రామారాయకవి యట్టివ్యక్తియని నేను విశ్వసించుచు పాఠకులందరట్లు విశ్వసింప వలెనని సూచ్యసూచ నమున కుతూహలపడుచున్నాను. దృష్టశ్రుతరూపములై యుండు బహిరంతః శత్రువులు మానవులను వ్యాధిరూపమున పీడిం చును. ఆవ్యాధులను భావనాత్మకమయిన పరమౌషధమున

నశింపజేయవచ్చును. అట్టిపరమౌషధమునే రామారాయకవి వివర్ణాదిరూపమున నిందు నిరూపించెను. మంత్రవర్ణములం దుగ్రాత్మకమయినభావనభావించుకొందరికిభీజనకముగనున్నను దానియర్థమును భావించిన భీజనకముగనుండదు. అందుననే శాంతాత్మకమయిన రూప మనుసంధానింపవలెను. స్వభావ శాంతము ప్రసన్నమునయిన రూపమును భావించినచో నంత రంగములోని భావోల్లోలకల్లోల ముపశమించును. ఈ రీతి సహస్రనామ సంభావనమున రూపద్వయానుసంధానముకూడ అంతరుల్లాసమున నఖండభావముపొంది యద్వయతత్త్వముగనే గోచరించును. రామారాయకవి యట్టి యద్వయతత్త్వము గుర్తించియే యీవివర్ణాది సహస్రము రచించెనని సాధకులు గుర్తింపగలరు.

సాధకుడయిన జీవుడనంత శక్తులకు కేంద్రము. అట్టి యాతనికి శక్తివికాసము ముఖ్యము. విశ్వమయుడయిన పరమాత్మ ననుసంధానించిననే యది సులభమగును. శక్తిచక్ర సముల్లాసమున స్వస్వరూపము గోచరించుననుట యీనామావళియందు స్పష్టమయినది. "విశ్వంవిష్ణుః" అని విష్ణుసహస్రనామావళీ ప్రారంభమగుచున్నది. "విష్ణుర్విశ్వం" అని దీని ప్రారంభమున్నది. విష్ణువును విశ్వమునకన్న వేరుగాభావించుటకంటె విశ్వమునె విష్ణువుగా భావించుట యుక్తమని వివిధాశయములతో విశిష్టులయిన రామారాయకవులకు ప్రతిభాతమై యుండును. విష్ణువును మొదటనుపక్రమించి యాతడు విశ్వమం

తట ననుగతుడై యుండుటను ఈనామావళి నిర్దేశించును. సామాన్యముగా నామములన్నియు నానుపూర్విత్తో కూడి యున్నవనుట రామారాయవ్యాఖ్యయే నిరూపించినది. "వివిధాశయాంచితః" అని యిందలి చివరినామము. శ్రీవిష్ణువే యట్టివాడగుట కాదు. రామారాయకవియు వివిధాశయాంచితుడు. సాధకులు నామపారాయణానుసంధానమున "వివిధాశయాంచితులు" అగుదురు గావుత. ఆర్లవిద్యాసక్తులందరు విష్ణుమంత్రోపదేశము పొంది పూజావిశేషములందు దీనినుపయోగింపవచ్చును. పారాయణముచేయవచ్చును. మంత్ర ముపదేశము పొందనివారయినను నిత్యమీనామావళిని పఠించుదురుగావుత. సర్వదేవతలందును తన దేవతనె భావించుట, తన దేవత కితర దేవత లంగముగానున్నట్లు భావించుటయును సంప్రదాయవిశేషములును సూక్ష్మముగా నిందున్నవి. దేవీదేవుల మహాశృంగారమును రామారాయకవి సర్వభేదయుక్తముగా కీర్తించి మహాభావముద్బోధించెను. స్వదేశమతములందేకాక విదేశములనుండి వచ్చిన విమతములందును విష్ణువిభూతి ప్రదర్శించుచు రామారాయకవి నామకీర్తనము జేసెను. ఈసహస్రనామావళి కావ్యముగా ధర్మతత్త్వములను సూచించునదిగా, స్వానుభవము చెప్పునదిగా, భావసాధనమిచ్చునదిగా నున్నది. దీనిని సాధకులనుకూలముగ స్వీకరించి యభీష్టము పొందుదురుగాక!

రామారాయకవి జీవనచరిత మితరగ్రంథములందు విశదముగ నున్నది. వీరియీగ్రంథములు కాలగర్భమున పడిపోవు

నపుడు శ్రీకవితా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పట్టుదలతో ముద్రణమునకై యత్నముచేయుట ప్రశంసాస్పదము. ముద్రణమునకు వలయు ద్రవ్యమిచ్చి ధర్మకర్మనిరతులయిన వదాన్యులును అభినందనీయులు. ఇట్టి గ్రంథములు వెలువడుట లోక భాగ్యము. ఈనామావళి సంస్కృతప్రియులకందరకు సంతృప్తి నిచ్చుటకై నాగరాక్షరముల ముద్రితమయినను సంస్కృతము రాని తెలుగువారికందర కుపకరించుటకై కాలాంతరమున తెలుగుతాత్పర్యములతో వెలయుగావుత.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

వివర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళీ వ్యాఖ్యా

శ్లో॥ విష్ణు ర్విశ్వం విశ్వకర్తా విశ్వహర్తా ద్విశ్వపాలకః
విశ్వదూరో విశ్వగతో విశ్వాత్మా విశ్వచేతనః.

హరిః ఓమ్

విష్ణవే నమః. కోసావిష్ణురత ఆహ–విశ్వమితి. యదేతద్దృశ్యమాన మఖిలం జగత్తదేవ విష్ణుః. "సర్వం పురుషఏవేద" మితి, "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేతి" చ శ్రుతేః. నను జగదిదమనిత్యం కార్యత్వాద్ఘటవ దిత్యను మానాత్ యది విశ్వం విష్ణుస్తర్హి సకార్యభూతోఽనిత్య ఏవ స్యాదత ఆహ–విశ్వకర్తేతి. విశ్వనిమిత్తకారణం విశ్వస్రష్టేత్యర్థః. నను బ్రహ్మణా విశ్వం సృజ్యతే, రుద్రేణ హన్యతే, విష్ణునా రక్ష్యతే, ఇతి ప్రవాదాత్కథం విష్ణోర్విశ్వకర్తృత్వమితి శఙ్కాయాం – న కేవలం కర్తృత్వం, కిన్తు హర్తృత్వం పాతృత్వఞ్చేతదుభయమపి తస్యైవేత్యాహ – విశ్వహర్తాద్విశ్వ పాలక ఇతి. "అహం బ్రహ్మ చ శర్వశ్చ జగతః కారణమ్పర" మితి భాగ వతా జ్జగత్కారణ మేకమేవే శ్వరాత్మకం వస్తు. బ్రహ్మాదినామత్రయ–మూర్తిత్రయ – కార్యత్రయ – భాగ్భవతీత్యర్థః. ఏతేన యచ్చ విశ్వం యే చ విశ్వహేతవో బ్రహ్మాదయస్తత్సర్వం విష్ణురేవేతి ఫలితమ్. నను విరుద్ధ మిదముక్తం, యద్విశ్వకర్తరి విష్ణౌ విశ్వత్వం.న హి ఘటకర్తరి కులాలే ఘట త్వమస్తి! అత ఆహ – విశ్వదూర ఇతి. న హ్యయం కులాలాది సమాన లక్షణః, కిన్తు విశ్వవిలక్షణః, తేన విష్ణౌ విశ్వత్వం విశ్వకర్తృత్వఞ్చేత్యుభ యమస్త్యేవేతి భావః. వైలక్షణ్యమేవ ప్రథయితుం విరుద్ధాన్తరమాహ – విశ్వగత ఇతి. ఏకస్మిన్విష్ణౌ విశ్వత్వవిశ్వకర్తృత్వ విశ్వగతత్వ రూపం విరుద్ధం ధర్మత్రయమస్త్యేవ. తస్య విరుద్ధబహుధర్మ సమావేశయోగ్య విశ్వ విలక్షణ వస్తుత్వాదితి భావః. విశ్వగతత్వమేవ దర్శయతి – విశ్వాత్మేతి. సర్వస్మి న్నప్యాత్మరూపే ణాస్తీతి విశ్వగతత్వమస్యేతి భావః. అస్య విశ్వా త్మత్వే ఉపపత్తిమాహ – విశ్వచేతన ఇతి. చేతయితృత్వమాత్మధర్మ ఇతి

సార్వజనీనమ్. తథాచ – ఇదం జగద్యశ్చేతయతి స ఆత్మా విష్ణురేవేత్యర్థః. "ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢ స్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాన్తరా"త్మేతి శ్రుతేరితి భావః. (అత్ర నవ నామాని) (౯)

విశ్వయన్తా విశ్వతను ర్విశ్వవి ద్విశ్వదుర్గమః
విశ్వాజ్ఞేయాత్మకో విశ్వనిదానం విశ్వపావనః ౭

నను యో ఘటాదీనాం చేతయితా స జీవ ఏవ. తే చ జీవా బహవః స్వస్వదేహాదికం చేతయన్తి. అతః కథ మీశ్వరస్య విశ్వచేతనత్వమత ఆహ – విశ్వయన్తేతి. జీవానాం వ్యావహారికం పారమార్థికఞ్చేతి రూప ద్వయమస్తి. తత్ర సచ్చిదానన్దాత్మకం పారమార్థికరూపం భగవానేవ. యత్పునర్వ్యావహారికం వర్ణజాత్యాద్యభిమాన ప్రయుక్తం, తద్రూపవన్తో జీవా అనన్తా అపి భగవత్పరతన్త్రా ఏవ. అతస్తేపి స్వచ్ఛన్దేన చేతయితు మిదం న శక్నువన్తి. కిన్తు భగవదనుగ్రహేణైవ. తస్మాద్విశ్వప్రేరకో భగవానేవ విశ్వచేతయితా. అపరఞ్చ హేతుమాహ – విశ్వతనురితి. ఏకస్యాత్మనః వ్యష్ట్యభిమాని పురుషస్య స్వాయతన శరీరచేతయితృత్వమేవ యథా కథ ఞ్చిత్స్యాత్. న తు విశ్వచేతనత్వమ్. విష్ణోస్తు సమష్ట్యభిమాని పురుషస్యసర్వం జగత్తనురేవేతి స్వాయతనసర్వజగచ్చేతయితృత్వ మస్తీతి భావః. విశ్వతను త్వేహేతుమాహ – విశ్వవిదితి. యథా జీవః స్వాయతనం శరీరం స్వీయ త్వేన వేద, తథా విష్ణుర్జగత్స్వీయత్వేన వేత్తీత్యర్థః. నను స్వాత్మన స్స్వస్య సులభత్వా ద్విశ్వాత్మాఽయం కిం విశ్వస్య సులభః? ఇత్యత ఆహ – విశ్వ దుర్గమః విశ్వస్య దుష్ప్రాప ఏవాయమ్. తత్ర హేతుమాహ – విశ్వాజ్ఞే యాత్మక ఇతి. విశ్వమిదం యస్య స్వరూపమేవ న వేద, తం కథం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః. "దేవోఽసవోఽక్షః మనవో భూతమాత్రా–నాత్మాన మన్యఞ్చ విదుః పరం యత్ సర్వం పుమాన్వేద గుణాంశ్చ తజ్ఞో న వేద సర్వజ్ఞమనన్తమీడే" ఇతి భాగవతాత్. అజ్ఞేయత్వే హేతుమాహ–విశ్వ నిదానమితి. నిదానస్త్వాదికారణ మిత్యమరః. ప్రధానకారణ మిత్యర్థః. "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" ఇతి శ్రుతేః స్వోపాదానం స్వస్మాత్ప్రాక్సిద్ధం వస్తు కథం జ్ఞేయం స్యా త్స్వస్యేతి భావః. నను నిమిత్త కారణమీశ్వర ఇతి తార్కికాః, ఉపాదానఞ్చేతి వేదాన్తినః. తత్ర వేదాన్తి

మతే – యథా విశ్వమిద మనృతజడదుఃఖాత్మతయా అశుద్ధం, తథా ఈశ్వరోప్యశుద్ధ ఏవ స్యాత్, మృద్ఘటయోరివ కార్యకారణయో స్సమాన ధర్మకత్వాదితి శఙ్కాయామాహ – విశ్వపావన ఇతి. నాత్ర మృద్ఘట న్యాయః ప్రసారయితవ్యః, మృది ఘటోపాదానత్వమేక మేవాస్తి, న తు ఘటనిమిత్తత్వమ్. ఈశ్వరే తు విశ్వనిమిత్తతోపాదాన త్వయో ర్ద్వయో స్సత్వా త్సర్వవిలక్షణ ఏవాయమ్. తేనాస్మి న్విశ్వపావనత్వమేవాస్తి న తు విశ్వవ దశుద్ధత్వమితి భావః (౭ నామాని) (ఆహత్య ౧౬.)

విశ్వోదయో విశ్వలయో వివిశ్వో విశ్వపారగః

విశ్వమ్భరో విశ్వమయో విశ్వభు - గ్విశ్వమోహనః. 3

విశ్వోపాదనత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి – విశ్వోదయో విశ్వలయ ఇతి. యద్వస్తు యస్మాదుదేతి యస్మిన్లీయతే తస్య వస్తున స్తదుపాదానం స్యాత్. యథా మృద ఉదేతి, మృది లీయతే, ఘట ఇతి ఘటస్య మృదుపాదానం. "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే–యేన జాతాని జీవన్తి–యత్ప్రయ న్త్యభిసంవిశన్తీతి శ్రుతేః. నను కారణే కార్యం సూక్ష్మరూపేణ వర్తతే, బీజే వృక్షఇవేతి సిద్ధాన్తాత్. కిం తథా ఈశ్వరే విశ్వమప్యస్తీత్యత ఆహ – వివిశ్వ ఇతి. నను జగదిదం జీవసృష్టమేవ ప్రాసాదాదివ దిత్యత ఆహ – విశ్వపారగ ఇతి. విశ్వస్యాన్తమధిగన్తుం జగదన్తఃపాతినో జీవా న శక్నుయుః, ఏక ఏవేశ్వరో జగదన్తమధిగచ్ఛతి. అత ఈశ్వరే ఏవ జగల్లీయతే ఇతి వక్తవ్యమ్. తేన స ఏవ జగదుదయస్థాన మితి భావః నను విశ్వోదయో విశ్వలయ ఇతి నామభ్యా మాద్యన్తయో ర్విశ్వస్య ఈశ్వరే స్థితిర్దర్శితా, మధ్యే తు జగదిదం కుత్రాస్తీత్యత ఆహ – విశ్వమ్భర ఇతి. మృదీవ ఘట ఈశ్వరే ఏవ జగద్వర్తతే ఇతి భావః. ఏతావతా సిద్ధమర్థమాహ–విశ్వమయ ఇతి. నిఖిలాత్మక ఇత్యర్థః. "ఏవం గజేన్ద్రముపవర్ణిత నిర్విశేషం బ్రహ్మా దయో వివిధ లిఙ్గభిదాభిమానాః నైతే యదోపసస్రుపుర్నిఖిలాత్మకత్వా త్తత్రాఖిలామరమయో హరిరావిరాసీ" దితి భాగవతాత్. ఈశ్వరస్య విశ్వ మయతా నామ ఇయమేవ. విశాత్మత్వ విశ్వోదయత్వ – విశ్వలయత్వ – విశ్వమ్భరత్వ – విశ్వతనుత్వాది ప్రయుక్తేతి బోధ్యమ్ – నను విశ్వమయ శబ్దే మయట్ కిం స్వార్థే? ఉత వికారార్థే? ఉత ప్రాచుర్యార్థే? నాద్యః,

విశ్వమిత్యనేన పౌనరుక్త్యాత్. న ద్వితీయః, విశ్వకారణే ఈశ్వరే విశ్వకా ర్యత్వాసమ్భవాత్, అనిత్యత్వాది ప్రసఙ్గాచ్చ న తృతీయః, వివిశ్వఇత్యనేన వ్యాఘాతాత్. యత్ర విశ్వం సూక్ష్మతయాపి నాస్తి కుతస్తత్ర స్థూలతయా విశ్వస్యస్థితిః? ఇతి చే దుచ్యతే. ప్రాచుర్యే మయడితి. న చ స్వవచనవ్యా ఘాతః. విచిత్రే భగవతి విరుద్ధధర్మసమావేశస్య సత్త్వాత్. కథ మన్యథా వివిశ్వే విశ్వమ్భరత్వం స్యాత్. ప్రాచుర్యఞ్చ కార్యతయా హార్యతయా పాల్యతయా ధార్యతయా వేద్యతయా నియామ్యతయా ఏవమాది బహు ప్రకారై ర్విశ్వస్య విష్ణౌ విషయే ఉచ్యమానత్వమితి బోధ్యమ్. నను విష్ణౌ విశ్వమయత్వమసిద్ధమ్ "సోఽనన్తోఽన్తకరః కాలోఽనాదిరాదికృదవ్యయః, జనం జనేన జనయ న్మారయ న్మృత్యునాన్తకం." ఇతి భాగవతాత్ – కాల ఏవ విశ్వజన్మాదిహేతురిత్యత ఆహ – విశ్వభుగితి. యశ్చ నిత్యః కాలస్స పరమాత్మైవ. యశ్చ జన్యస్త్రుటి నిమేషాదిరూప స్సకాలో విశ్వాన్తః పాతిత్వేన విశ్వవదీశ్వరేణైవ భుజ్యతే. తస్మాత్ విశ్వం కాలకర్మాదిరూపం సర్వం జగద్భుక్తే ఇతి విశ్వభుక్. ఈశ్వర ఏవ న తు కాల ఇతి భావః. నను యద్యేవ మీశ్వర ఏవ సర్వహేతుస్తర్హి మే జనాః మామయం హన్తి, మమాయం పితేత్యేవం జీవినేవ కిమితిమన్యన్తే? అత ఆహ – విశ్వమోహన ఇతి. భగవన్మాయయా సర్వేపి మోహితాః తత్త్వం న విదురిత్యర్థః(౮)(౨౮)

విశ్వానన్దో విశ్వదుఃఖదూరో విశ్వసుఖప్రదః
విశ్వప్రియో విశ్వసఖో విశ్వధృద్విశ్వరూపధృత్. 4

విశ్వమయత్వాదేవ భగవానయం విశ్వానన్దః. విశ్వస్య యో య ఆనన్దోఽస్తి స సర్వో భగవద్ధామ్న్యేవ. యథా స్వానన్దస్స్వాత్మగామీ. విశ్వ స్యానన్దో విశ్వానన్దః సోఽస్యాస్తీ త్యర్శ ఆద్యచ్. నన్వేవం విశ్వదుఃఖప్రసక్తి రిత్యత ఆహ _ విశ్వమఃఖదూర ఇతి. నను యథా స్వదుఃఖం స్వాత్మగామి తథా విశ్వదుఃఖం విశ్వాత్మగామి కుతో న స్యాదితి చేదుచ్యతే. భగవత ఆనన్దమయత్వా త్తేజోమయే భాస్కరే తమస ఇవ భగవతి దుఃఖస్య న సంబన్ధ ఇతి ఆనన్దమయత్వమేవ స్ఫుటయతి. విశ్వసుఖప్రద ఇతి. యస్స్వయం సుఖీ సోఽన్యానపి సుఖయతీత్యర్థః. "ఏష ఏవ ఆనన్దయం" తీతి శ్రుతేః అత ఏవాయం విశ్వప్రియో విశ్వసఖశ్చ విశ్వస్య ప్రేమాస్పదం సఖా చ. సౌహా

ర్థమేవ దర్శయతి – విశ్వధృదితి. కూర్మ వరాహాదిరూపేణ విశ్వం సర్వదా ధరతి పాతి వా. విశ్వమయత్వే నిదర్శనమాహ – విశ్వరూపధృదితి. కృష్ణ త్రివిక్రమాద్యవతారేషు విశ్వరూపస్య దర్శితత్వాదితి భావః (౪) (౩౧)

విశ్వక్రీడో విశ్వసేవ్యో విశ్వదో విశ్వసమ్మతః
విశ్వభోగ్యో విశ్వగుణో విశ్వచక్షు ర్విరిఞ్చికృత్. 5

విశ్వమయతయా భగవతః ప్రయోజనమాహ – విశ్వక్రీడ ఇతి. విశ్వేన క్రీడా యస్య సః. యథా రాజా దీవ్యత్యక్షైస్తథా భగవాన్ విశ్వేన క్రీడతీత్యర్థః. క్రీడైవాస్య ప్రయోజనమితి భావః. విశ్వేనాస్య ప్రయోజనాభావేపి విశ్వస్య అనేన ప్రయోజనమస్తీతి కృత్వా విశ్వస్యాయం సేవ్య ఏవేత్యాహ– విశ్వసేవ్య ఇతి. ప్రయోజనమేవ దర్శయతి – విశ్వద ఇతి. తృణజలకాష్ఠ సస్యాదిరూపం ప్రజాపశ్వాదిరూపఞ్చ సర్వమపి దదాతీత్యర్థః. ప్రాణిభ్య ఇతి భావః. అతఏవ విశ్వసమ్మతః, న తు కస్యాపి ద్వేష్య ఇత్యర్థః. విశ్వమ ప్యస్య సమ్మతమేవ. భోగ్యత్వాదిత్యాహ – విశ్వభోగ్యఇతి. పరమాత్మనో భోక్తృత్వాజ్జగదిదం తస్య భోగ్యభూతమేవ. నను పరమాత్మా భోక్తా జగ ద్భోగ్య మిత్యత్ర కిం నియామకమత ఆహ – విశ్వగుణ ఇతి. గుణభూతం విశ్వం గుణీతు పరమాత్మా. గుణస్య గుణిపరతన్త్రత్వాద్గుణిభోగ్యత్వముచి తమ్. యథా – దేహో దేహినః భోగ్యభూతః. విశ్వం గుణో యస్య స ఇతి విగ్రహః. ఉక్తార్థే హేతుమాహ – విశ్వచక్షురితి. యథా చక్షుర్భాస్యో ఘటశ్చక్షుషో గుణభూతో భోగ్యశ్చ, తథా విష్ణుభాస్యం విశ్వం విష్ణోర్గుణో భోగ్యఞ్చ. తస్మాదయం విశ్వస్య ఘటప్రాయస్య చక్షుఃప్రాయ ఇత్యర్థః, విశ్వావభాసక ఇతి యావత్. "విశ్వాక్షం విశ్వశంభువ"మితి శ్రుతేః. నను త్రిమూర్తిమధ్యే బ్రహ్మణ ఏవ హిరణ్యగర్భత్వ విరాడ్రూపత్వాదిస్మరణాత్త స్యైవ విశ్వం భోగ్యం భవతీత్యత ఆహ – విరిఞ్చికృదితి. "యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వ"మితి శ్రుతేః (౫) (౩౯)

విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థో విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృత్
విశ్వో విశ్వాన్తరో విశ్వతను – ర్విశ్వప్రచోదనః. 6

నను భగవాన్ విశ్వే ఆత్మరూపేణాస్తీత్యుక్తమ్. తద్రూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వఞ్చ ప్రతిపాదితమ్. అతస్తద్ధ్యాతుమశక్యమేవ. అథభగవతో విశ్వరూపత్వముక్తమ్. తచ్చ మనసి దురారోపమేవ మన్దప్రజ్ఞానామ్. అతః కా గతిర్మన్దానామిత్యత ఆహ – విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థ ఇతి. "య ఏషోఽక్ష్ణి పురుష" ఇతి శ్రుతేః. సర్వస్యాపి చక్షుష్యాయతనే పురుషోఽస్తి స విష్ణురేవ, సచ సులభో ధ్యాతుమితి భావః. తస్య కృత్యమాహ – విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృదితి. యత్ప్రకాశబలాదేవ చక్షుర్ఘటాదికం ప్రకాశయతి, స పురుష ఇత్యర్థః. నను స్వప్రకాశస్య జీవస్య ప్రకాశబలాదేవ చక్షురాదీనాం ప్రకాశ ఇతి కిమీశ్వరపర్యన్తానుధావనక్లేశేనేత్యత ఆహ – విశ్వ ఇతి. విశ్వో జీవః, స వస్తుత ఈశ్వర ఏవేత్యర్థః. అవిద్యావచ్ఛిన్నం చైతన్యం జీవః, మాయావచ్ఛిన్నన్తు ఈశ్వర ఇతి పరిభాషా. తత్ర విశేషణాంశే భేదేపి చైతన్యాంశే అభేదాదితి భావః. యద్వా అనేన జీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యేతి శ్రుతేః. ఈశ్వరస్యైవ జైవం రూపమపి విశ్వరూపవదితి భావః. కిఞ్చాయం స్థూలశరీరాభిమానీ జీవస్స్వాయతన చక్షురాదికం ప్రకాశయతు నామ; న పునర్విశ్వస్య చక్షురాదికం ప్రకాశయితుం శక్నోతి, వ్యష్టిపురుషత్వాత్. తస్మాత్ యోఽస్య జీవస్యాన్తరః పురుషః పరమాత్మా స ఏవ విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృదితి కృత్వా ఆన్తరత్వమేవాహ – విశ్వాన్తర ఇతి. "య ఆత్మని తిష్ఠన్ నాత్మానమన్తరా యమయతి యస్యాత్మా శరీర"మితి శ్రుతేరితి భావః. స్థూలశరీరాద్యభిమానిషు జీవేషు యదాన్తరం చైతన్యం తదేవేశ్వర ఇతి బోధ్యమ్. విశ్వాన్తరత్వాదేవ విశ్వతనుః. విశ్వే జీవాస్తనవశ్శరీరాణి యస్య స తథోక్తః. విశ్వతనుత్వాదేవ విశ్వప్రచోదనః. శరీరిణా హి శరీరం ప్రేర్యతే. (౬) (౪౫)

విశ్వాంశో విస్మయావాసో విశ్వకల్యాణభాజనమ్
విశ్వబిమ్బో విశ్వసిద్ధి ర్విశ్వమాయో విభామయః. 7

ఏవం విశ్వవిష్ణ్వోశ్శరీరశరీరిభావరూప నియామ్యనియామక భావరూప సమ్బన్ధద్వయముక్త్వా అథ అంశాంశిభావరూపం సంబన్ధమాహ – విశ్వాంశ ఇతి. విశ్వే జీవా అంశా యస్యేతి. "మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతన" ఇతి గీతావచనాత్. నను నిరవయవయోర్జీవేశ్వరయోర్నిరంశత్వా

దంశాంశిత్వకల్పనం విచిత్రమత ఆహ – విస్మయావాస ఇతి. సర్వాశ్చర్య నిలయో హరౌ కిమన్యద్విచిత్రమిత్యర్థః. నను అంశే విశ్వే యథా దుఃఖాద్య మఙ్గళోపలంభస్తథా అంశినీశ్వరే పీత్యత ఆహ – విశ్వకల్యాణభాజనమితి. సర్వేషాం కల్యాణానాం ముఖ్యస్థానభూతః. నను అవిద్యాప్రతిబిమ్బిత చైతన్యం జీవః, మాయాప్రతిబిమ్బితమీశ్వర ఇతి సిద్ధాన్తాత్ప్రతిబింబి తత్వాంశే న కోఽపి విశేష ఇతి కుత ఏకస్య అమఙ్గళత్వ మన్యస్య సమఙ్గళత్వ మత ఆహ – విశ్వబిమ్బ ఇతి. జీవానాంప్రతి బిమ్బభూతానామీశ్వరో బిమ్బభూత ఏవ. "త్వత్ప్రభుజీవప్రియమిచ్ఛసి చేన్నరహరిపూజాం కురు సతతం, ప్రతిబిమ్బాలఙ్కృతివిధికుశలా బిమ్బాలఙ్కృతిమాదధతే" ఇతి శఙ్కరోక్తేః. నను విశ్వో తైజసః ప్రాజ్ఞ ఇతి జీవస్త్రిధా. తత్ర విశ్వ తైజసోస్సంసారిత్వేనామఙ్గళత్వేపి ప్రాజ్ఞస్సమఙ్గళ ఏవేత్యత ఆహ – విశ్వనిధిరితి. విశ్వా జీవా నితరాం ధీయన్తే అస్మిన్నజ్ఞానోపాధికప్రాజ్ఞే ఇతి– విశ్వనిధిః. ప్రాజ్ఞస్స ఈశ్వర ఏవేతి భావః. నన్వేవం నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్త స్వభావస్యాసంసారిణః ప్రాజ్ఞస్య ఈశ్వరస్య కథంజీవత్వమితి శఙ్కాయాం మాయయేత్యాహ – విశ్వమాయ ఇతి. విశ్వా ఇతి మాయా కపటం యస్య సః. అనేన ఈశ్వరస్య జగద్రూపత్వఞ్చ మాయయైవేత్యుక్తప్రాయమ్. విశ్వమితి మాయా యస్య స ఇతి వ్యుత్పత్త్యన్తరాశ్రయణాత్స్ఫుటోక్తమితి వా. నను గ్రాహకాభావే గ్రాహ్యాభావః యథా చక్షురాద్యభావే ఘటాద్యభావః, తదేవం సుషుప్తౌ గ్రాహకాభావాద్గ్రాహ్యస్య ప్రాజ్ఞస్యాప్యభావ ఏవేత్యత ఆహ – విభామయ ఇతి. ప్రచురవిభః, స్వయమ్ప్రభ ఇతి యావత్. ప్రాజ్ఞ ఏవ సర్వస్య గ్రాహకః చక్షురాదికన్తు తద్గ్రాహ్యమేవ. అతస్సుషుప్తౌ సౌషుప్తతమస్సుఖానుభవశాలీ ప్రాజ్ఞోస్త్యేవ. సుఖమహమస్వాప్సం, న కిఞ్చిదవేదిషమితి ఉత్థితస్మృత్యా అనుభవానుమానాదితిభావః. (౭)

వివస్వన్మణ్డలాన్తస్థో విద్యాసుఖసదాత్మకః
వివస్వాన్విగ్రహాదిత్యో వివస్వద్భాసకో విభుః. 8

నను తేజోనిధిస్సూర్య ఏవేతి ప్రసిద్ధిరత ఆహ – వివస్వన్మణ్డలాన్తస్థ ఇతి. "ధ్యేయస్సదా సవితృమణ్డలమధ్యవర్తీ నారాయణ" ఇతి స్మృతేః.

ఏతావతా భగవదుపాసనస్య స్థానత్రయం దర్శితమ్. విశ్వమేకమాయతనమ్ చక్షుర్ద్వితీయమ్ సూర్యస్తు తృతీయమితి. ఉక్తేష్వాయతనేషు వర్తమానస్యేశ్వరస్య పారమార్థికం రూపమాహ – విద్యాసుఖసదాత్మక ఇతి. సచ్చిదానన్దస్వరూపః. ఇదమేవేశ్వరస్య స్వరూపలక్షణమ్. తటస్థలక్షణన్తు విశ్వకర్తృత్వాద్యుక్తమేవ. నను "ఉద్యన్తమస్తం యన్తమాదిత్యమభిధ్యాయీతే"తి శ్రుతేరాదిత్య ఏవ ధ్యేయ ఇత్యత ఆహ – వివస్వానితి. స చాదిత్యో విష్ణురేవేతి భావః. ఏతేన చక్షుః, తద్గతపురుషః, తదధిష్ఠాతా సూర్యో దేవః, తదన్తస్థో నారాయణశ్చేత్యే తచ్చతుష్టయం విష్ణురేవేతి ప్రతిపాదితమ్. ఏవమేవేన్ద్రియాన్తరేష్వప్యూహ్యమ్. ఉక్తమిదం చతుష్టయమపి కల్పితమేవ. వస్తుతస్తు విగ్రహాదిత్యః. విగతాః గ్రహాః చన్ద్రాదయ ఆదిత్యా ద్వాదశ చ యస్మిన్ స తథోక్తః. "న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకా"ఇతి శ్రుతేరితి భావః. నను దర్శితశ్రుతౌ "తస్య భాసా సర్వమిదం విభా"తీత్యుక్తమ్ యత్తదసిద్ధమ్. సూర్యేణైవ సర్వస్య ఘటపటాదేః ప్రకాశ్యమానత్వాదత ఆహ – వివస్వద్భాసక ఇతి. సూర్యమణ్డలమపి భూమణ్డలతుల్యమేవ,కిన్తు భగవాంస్తత్ర స్థిత్వా స్వతేజసా సూర్యం జగచ్చ భాసయతి. "యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ యచ్చన్ద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామక"మితి గీతావచనాదితి భావః. నన్వేకత్ర స్థితస్య తస్య కథం నిఖిలావభాసకత్వమత ఆహ – విభురితి. సమర్థస్యేశ్వరస్య కిమశక్యమితి భావః. (౮)

వికర్తనసహస్రాభో విష్వక్సేనో వికుంఠగః
విద్యుత్పీతామ్బరో విద్యామన్దిరో విష్టరశ్రవాః. 9

సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తినో నారాయణస్య కీదృశీ ప్రభేత్యాకాఙ్క్షాయామాహ – వికర్తనసహస్రాభ ఇతి. సహస్రశబ్ద అనన్తవాచీ. తస్య ఈశ్వరత్వమాహ – విష్వక్సేన ఇతి. విష్వక్ సర్వత్రాప్రతిహతా సేనా యస్య స తథోక్తః. అథ చతుర్థం ధ్యానాయతనమాహ – వికుంఠగ ఇతి. వైకుంఠనగరే భగవాన్ ధ్యేయ ఇత్యర్థః. తస్యాఽఽకృత్యాదికం సఙ్క్షేపేణాహ దశభిర్నామభిః. విద్యుత్పీతామ్బరః విద్యామన్దిరః విద్యావేదవేదాఙ్గాదయో, మన్దిరే యస్య స తథోక్తః. విష్టరశ్రవాః విష్టరమాసనవిశేషః దర్భగ్రన్థిర్వా తత్తుల్యకర్ణః. (౮)

వినాయకో విప్రబన్ధు ర్విద్యు త్త్వన్ముగ్ధ విగ్రహః
వియద్గఙ్గాపదామ్భోజో విక్రమక్రాన్తలోకకః. 10

వినాయకః ప్రభురహితః సర్వేశ్వరఇత్యర్థః. విప్రాణాం వైదికానాం బన్ధుః. విద్యుత్త్వానివ ముగ్ధస్సున్దరో విగ్రహో యస్య స విద్యుత్త్వన్ముగ్ధవిగ్రహః. వియద్గఙ్గాయుక్తం పదామ్భోజం యస్య సః తస్య పాదాఙ్గుష్ఠాద్గఙ్గా నిత్యం ప్రవతీత్యర్థః. విక్రమేణ పరాక్రమేణ క్రాన్తా ఆక్రాన్తా లోకాస్సర్వే యస్య స తథోక్తః. శేషాద్విభాషేతి కః. (౫)

విరిఞ్చినాభీకమలో వినతాతనయధ్వజః
విషాయనో విషధరస్వామిశయ్యో విషోదయః. 11

విరిఞ్చియుక్తం నాభీకమలం యస్య స తథోక్తః. వినతా తనయో గరుడో ధ్వజో యస్య సః. అథ పఞ్చమం స్థానమాహ - విషాయన ఇతి. విషం జలం సముద్ర ఇతి యావత్. అయనం స్థానం యస్య స తథోక్తః నారాయణఇత్యర్థః. తత్ర కఞ్చిత్పరికరమాహ - విషధరస్వామిశయ్య ఇతి. శేషశాయీత్యర్థః. శేష ఏవ తస్య తదా పరికర ఇతి భావః. నను తచ్చ జలం కేన సృష్టం? యస్మిన్నయం శేతే, అత ఆహ - విషోదయ ఇతి. "అప ఏవ ససర్జాదా"వితి స్మృతేరితి భావః. (౫)

విషాపహారీ విషధిస్తోమకుక్షి ర్వియత్సమః
విలయామ్బుధి విశ్రాన్తో వికారరహితో విధుః. 12

తస్య కిఞ్చిత్కృత్యమాహ - విషాపహారీతి. ఉద్వేలం సాగరజలమపిబదిత్యర్థః. నాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ - విషధిస్తోమకుక్షిరితి. కుక్షిస్సముద్రా ఇతి భాగవతమ్. యస్య సర్వే సముద్రాః కుక్షిస్తస్య సముద్రజలపానం కియదితి భావః. నాస్య సముద్రపానాదిభిః కోపి వికార ఇత్యాహ - వికారరహిత ఇతి. తత్ర దృష్టాన్తమాహ - వియత్సమ ఇతి. విశ్వవిద్యున్మేఘాదిగ్రసనైర్యథా ఆకాశస్య న కోపి వికారస్తద్వదితి భావః. ఉక్తం హి - "విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాఙ్గ"మిత్యభి

యుక్తః. ప్రళయే తస్య కిం చేష్టితమిత్యత ఆహ — ప్రళయామ్బుధివిశ్రాన్త ఇతి. విశ్రాన్తిరేవ చేష్టేతి భావః. కుతో విశ్రాన్తికామనే ఇత్యత ఆహ— విధురితి. విదధాతి సర్వమితి విధుః. యథా జీవో జాగ్రతి సర్వం వ్యవహారం విధాయ విశ్రాన్తికామనయా సుషుప్తిమ్భజతే, తద్వదీశ్వరోఽపి సర్వజగత్సృష్టిస్థితి సంహారైశ్శ్రాన్తస్సన్విశ్రాన్త్యర్థం ప్రళయాబ్ధౌ స్వపితీతి భావః. యద్వా అహో మహిమాస్య! యస్య సముద్రా ఏవ కుక్షిరాసన్నిత్యత ఆహ — వియత్సమ ఇతి. వియత ఇవ నాస్య మహిమ్నః పార ఇతి భావః పునః కిమన్యదస్యచేష్టితమత ఆహ — విలయామ్బుధివిశ్రాన్త ఇతి. విశ్రాన్తత్వాదేవ వికారరహితశ్శాన్తాకార ఇత్యర్థః. కేన కృతోఽయం ప్రళయామ్బుధిరత ఆహ — విధురితి. యః ప్రపఞ్చామ్బుధిం నిర్మమే స ఏవ ప్రళయామ్బుధిమపి యదయం సర్వకర్తా ఇతి భావః. (౧౨)

విధిరుద్రేన్ద్రదాసేరో విబుధావళిపక్షగః
విబుధేశో విధూతాఘో విరుగ్ణమధుకైటభః. 13

సముద్రప్రసఙ్గాత్ప్రళయం కిఞ్చిదభివర్ణ్య పునస్సింహావలోకితకేన శేషశాయినం వర్ణయతి. విధిరుద్రేన్ద్రా దాసేరా యస్య సః. క్షీరసముద్రే శేషశాయినం భగవన్తం బ్రహ్మాదయః పరిచరన్తీత్యర్థః. కిమర్థమేతే పరిచరన్తీత్యత ఆహ — విబుధావళిపక్షగ ఇతి. దేవపక్షపాతిత్వాద్దేవా ఏనం సేవన్త ఇత్యర్థః. అతఏవాయం విబుధేశః దేవానామీశ్వరః, కుతోఽస్య తాదృశమైశ్వర్యమత ఆహ — విధూతాఘ ఇతి. సర్వవిధపాపలేశరహితః. ఇన్ద్రాదీనాన్తు పరోత్కర్షాసహిష్ణుత్వాది దోషజన్యపాప సద్భావాన్నైదృశమైశ్వర్యమితి భావః. బ్రహ్మాదిభిస్సేవితేన బ్రహ్మాదిపక్షపాతినా కిమనేన కృతమత ఆహ — విరుగ్ణమధుకైటభ ఇతి. దేవద్వేషిణం మధుకైటభఞ్చ జఘానేత్యర్థః. హయగ్రీవావతారం ధృత్వేతి భావః. (౧౩)

విధుమణ్డలమధ్యస్థో విధుసూర్యవిలోచనః
విధుసున్దరవక్త్రాబ్జో విధుహేతు హృదమ్బుజః. 14

అథ షష్ఠమాయతనమ్. మధుకైటభహన్తా స హయగ్రీవః కుత్రేత్యాకాంక్షాయామాహ — విధుమణ్డలమధ్యస్థ ఇతి. "వన్దేపూరితచన్ద్రమండలగత"

మితి బ్రహ్మాణ్డపురాణాత్. ప్రాక్సూర్యమణ్డలే, అధునా చన్ద్రమణ్డలే చాస్థితి
రీశ్వరస్యాభివర్ణితా. న కేవలం సూర్యచన్ద్రావస్య ఆలయస్థానీయౌ కిన్తు
నేత్రస్థానీయావపీత్యాహ – విధుసూర్యవిలోచన ఇతి. తత్తన్మణ్డలే స్థిత్వా
తత్తద్ద్వారా సర్వం పశ్యతీతి తత్తన్నేత్రత్వమస్యేతి భావః. తస్య సౌన్దర్యా
దికం కిఞ్చిద్వర్ణయతి. విధుసున్దరవక్త్రాబ్జః. వక్త్రమిహ ఫాలమ్ తదబ్జ
తుల్యం చన్ద్రసున్దరఞ్చ. తన్మనశ్చాతిశీతలమిత్యాహ – విధుహేతుహృద
మ్బుజ ఇతి. "చన్ద్రమా మనసో జాత" ఇతి శ్రుతేః, చన్ద్రస్య శీతలత్వ
ప్రత్యక్షాచ్చ. చన్ద్రేణ కార్యేణ చన్ద్రకారణే మనసి శీతలత్వానుమానం
సుకరమితి భావః. (౪)

విధులేఖానఖో విజ్ఞో విభయో విద్రుమాధరః
విషణ్ణాసురరాట్త్రాతా వినాథజనరక్షణః. 15

చన్ద్రకళాతుల్యా అస్య నఖాః. నన్వాస్తాం సౌన్దర్యమ్, తత్త్వమస్య
వదేత్యత ఆహ–విజ్ఞ ఇతి. విం పరమాత్మానం జానాతీతి విజ్ఞః. స్వతత్త్వం
స్వయమేవ వేదాయమ్. న తు వయమ్. అతః కథం బ్రూమ ఇత్యర్థః.
విజ్ఞత్వే నిదర్శనమాహ – విభయ ఇతి. "ద్వితీయాద్వై భయమ్భవ" తీతి
శ్రుతేః. అద్వితీయం బ్రహ్మ యో వేద తస్య కుతో భయమ్? అతః భయత్వ
లిఙ్గేన బ్రహ్మవిత్త్వమనుమేయమితి భావః. నిదర్శనాన్తర మాహ – విద్రు
మాధర ఇతి. విః పరమాత్మైవ ద్రుర్వృక్షః తస్య యా మా సంపత్ స్వాయ
ప్రకాశత్వతేజోమయత్వాదిరూపా ఫలపుష్పాదిరూపా చ తస్యా ధరః
ధర్తా. నను పరమాత్మనః సర్వసమత్వం ప్రధానలిఙ్గమ్! అయన్తు దేవపక్ష
పాతీ అతో న పరమాత్మేత్యత ఆహ–విషణ్ణాసురరాట్త్రాతేతి. అసురరాట్
బలిః పాతాలే బలిం స్థాప్య తద్ద్వారి తిష్ఠన్ తం రక్షతీత్యర్థః. దేవపక్షపా
తినో రాక్షసపాలనం కథం స్యాదతో నాయం పక్షపాతీతి భావః.
తథాపి వ్యవహారనిర్వాహాయాస్యాపి కశ్చిత్పక్షపాత ఇత్యాహ–వినాథజనర
క్షణఇతి. విః స్వయం నాథో రక్షకో యేషాన్తే వినాథాః సాత్వన్తః, తేషాం
సాత్వతాం జనో బృన్దం తస్య రక్షణః, కల్పవృక్షవ దయమాత్మాశ్రయం
జనం రక్షతి, తస్మాదప్య స్వాశ్రయణరూపోపాధీ రక్షణే విషయే అస్తీతి
భావః. కథమన్యథా దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ రూపపరమాత్మ వ్యవహారస్య
నిర్వాహస్స్యాదితి గూఢాశయః. (౬)

విభవో విహతారాతి - ర్విస్పష్ట కమలేక్షణః
విరిఞ్చివనితాగీతో విమృష్టమణినూపురః. 16

నన్వేకత్ర స్థితస్య కథమస్య సర్వసాత్వద్రక్షణం స్యాదత ఆహ - విభవ ఇతి. విశేషేణ సర్వత్ర భవతీతి విభవః. యత్ర యత్ర శిష్టజనోపరోధ స్తత్ర తత్ర స్వయమావిర్భవతీత్యర్థః. శిష్టరక్షణస్య దుష్టశిక్షణపూర్వకత్వా దాహ - విహతారాతిరితి. విహతాశ్శిక్షితా అరాతయశ్శత్రవో దుష్టా ఇతి యావత్, యేన సః. ఏవం శత్రుశిక్షణేపి నాస్య చిత్తస్య రోషాక్రాన్తతా ప్రాకృతజనవదిత్యాహ - విస్పష్టకమలేక్షణ ఇతి - వికసితశ్వేతాబ్జతుల్య నయనః. రోషే సతి నేత్రం వ్యాఘ్రస్యేవారుణం రక్తోత్పలతుల్యం స్యాదితి భావః. అత ఏవైనం త్రిలోకవన్ద్యాపి సరస్వతీ నిత్యం గాయతీత్యాహ - విరిఞ్చివనితాగీత ఇతి. కిఞ్చ సనాతనోయం చిరాల్లోకపాలాదిభిః ప్రణమ్యతే ఇత్యాహ - విమృష్టమణినూపుర ఇతి. నమ్రజనకిరీటోద్ఘృష్టమణి మయనూపురః అస్య పాదయో ర్నూపురాణి దేవాసురాదికిరీటమణిఘర్షణ వశాత్కిఞ్చిదుత్తేజితాని కృశాని చేతి భగవతోస్య అనాదిత్వం వ్యజ్యతే ఇతి భావః. (౧౬)

విద్యుద్రుచిరలక్ష్మీకో విలసత్స్మేరచన్ద్రికః
వికస్వరసురోర్వీజ పుష్పమాలానిభేక్షణః. 17

నను భగవానయం కిమద్వితీయస్సేవ్య ఉత సద్వితీయ ఇత్యత ఆహ- విద్యుద్రుచిరలక్ష్మీక ఇతి. పరమాత్మా ద్వివిధః. నిర్గుణస్సగుణశ్చేతి. తత్ర నిర్గుణోఽద్వితీయం బ్రహ్మైవ. సగుణస్తు సద్వితీయ ఏవ. అతో విష్ణువల్లక్ష్మీ రపి సేవ్యైవేతి కృత్వా సలక్ష్మీకో విష్ణుస్సేవ్య ఇతి భావః. నన్వయం విశ్వ సేవ్య ఏవ భవతి-తథాపి కదాయం సేవ్యః? రాజానో హి యదా ప్రసన్నా స్తదా సేవ్యాః; అతః కోఽస్య సేవాసమయ? ఇత్యత ఆహ - విలసత్స్మేర చన్ద్రిక ఇతి. సర్వదాప్యయం సేవ్య ఏవ, సర్వదాపి ప్రసన్నత్వాత్ప్రసన్నస్య చ లిఙ్గం స్మితసహితం వదనమేవేతి భావః. ప్రసాదస్య లింగాన్తర మాహ- వికస్వరాణాం వికసనశీలానాం సురోర్వీజపుష్పాణాం మన్దారసుమానా-

మాలయా తుల్యాని ఈక్షణాని కటాక్షాః ధారాభూతానీతి భావః యస్య స తథోక్తః (3)

విరూపాక్షప్రియో విద్వద్ధృదయామ్బుజబమ్భరః
విముక్తో విషయాసక్తో విపత్సమయబాన్ధవః. 18

ఏవం విధత్వాదేవాయం శమ్భోరతీవ ప్రేమాస్పదమిత్యాహ - విరూపాక్షప్రియ ఇతి. అథ సప్తమం స్థానమాహ - విద్వద్ధృదయామ్బుజబమ్భర ఇతి. విద్వాంసః హృదయాబ్జే ఏనం ధ్యాయన్తి, ఏష చ తత్ర భృఙ్గవద్రమతే. "అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠ"తీతి శ్రుతేః (ఆత్మామనః) న చాయం జీవవత్సంసారీ పురుష ఇత్యాహ - విముక్త ఇతి. నిత్యముక్తః. తత్రలిఙ్గమాహ - విషయాసక్త ఇతి. విషయేషు శబ్దాదిష్వసక్తః. ఇదమేవ ముముక్షోస్సాధనం చేతి బోధ్యమ్. యాని సిద్ధస్య లిఙ్గాని తాన్యేవ సాధకస్య సాధనానీతి న్యాయాదితి భావః. నను యత్ర కుత్రాపి వా ఆయతనే సమ్పన్నద్రిక్తాః పురుషా నైవ సేవన్తే ఇత్యత ఆహ - విపత్సమయబాన్ధవ ఇతి. విపది ధనాదిమదాపగమాద్భగవతి మతిస్స్యాదితిభావః. "విపదస్సన్తు నశ్శశ్వద్యాసు సఙ్కీర్త్యతే హరి"రితి కున్తీప్రార్థనాత్. (౪)

విపులోరా విశాలాక్షో విపులాంసో విజిత్త్వరః
విమలో విततఖ్యాతి - ర్విశ్వనామా విభీషణః. 19

తస్య రూపం కిఞ్చిద్వర్ణయతి - విపులోరాః విశాలాక్షః విశాలనేత్రః విపులాంసః విజిత్త్వరః విజయశీలః విమలశ్శుభ్రః విततఖ్యాతిః ప్రసిద్ధప్రఖ్యాతిః తస్య నామ కిమత ఆహ - విశ్వనామేతి. సర్వాణి నామాని తదీయాన్యేవ. "స సర్వనామా స చ విశ్వరూపః ప్రసీదతా" మితి భాగవతాత్. తస్య ప్రాభవ మాహ - విభీషణ ఇతి. విశేషేణ సర్వాన్ భీషయతీతి విభీషణః. "భీషాస్మాద్వాతః పవత" ఇతి శ్రుతేరితి భావః. (౫)

విలాసీ విలసద్భూషో వివిధాయుధభాస్వరః
విశ్వమ్భరాపతి - ర్విశ్వాతిక్రాన్తమహిమా విధిః. 20

విలాసీ విలాసవాన్ విలసద్భూషః భూషా భూషణాని. వివిధైరాయుధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిర్భాస్వరః ప్రకాశనశీలః. నను కిం విష్ణుసేవయా? భూపతి

స్సేవ్యతామ్! స భువం ధనాది వా దాస్యతీత్యత ఆహ - విశ్వంభరాపతిరితి.
అయమేక ఏవ చతుర్దశభువనకుక్షేర్ధరాయాః పతిః, అన్యే తు రాజానః
పత్యాభాసా ఏవేతి భావః. కథమేతదత ఆహ - విశ్వాతిక్రాన్తమహిమేతి.
అస్య మహిమా సర్వమపి జగదతిక్రమ్య వర్తతే. అతో మహామహిమా
అయమేవ భూపతిరితి భావః. నను త్రిలోకాధిపతిరిన్ద్రః చతుర్దశలోకాధి
పతిర్బ్రహ్మేతి ప్రసిద్ధిరత ఆహ - విధిరితి. స చ బ్రహ్మ భగవతోఽస్యాప
త్యభూత ఏవ. అతోఽయమేవ బ్రహ్మాపీత్యర్థః. "ఆత్మా వై పుత్రనామా"
సీతి శ్రుతేశ్చేతి భావః. (౬) నను యథా విష్ణుర్విధిస్తథా విధిరపి విష్ణురేవ,
అతో లోకాధిపతిర్విధిరేవ లోకరక్షకస్సేవ్య ఇత్యత ఆహ - ౬.

విధిత్రాతా విధితపఃఫలదో విధిదేశికః

విధిస్తుతో విధివిధుశ్రీకణ్ఠాత్మా విధీశ్వరః. **21**

విధిత్రాతేతి. అయమ్భావః - కార్యం కారణాత్మనా పరిణమతే.
ఇతి కృత్వా విష్ణుర్విధిర్భవత్యేవ, కార్యస్తు న కారణాత్మనేతి విధిర్విష్ణుర్న
భవతి. శ్రుతావపి ఆత్మా వై పుత్రనామాసీతి పితా పుత్రో భవతీత్యుక్తమ్!
న తు పుత్రః పితా భవతీతి, అథ య ఏవ విధిమపి రక్షతి స ఏవాస్మానపీతి
కృత్వా విధిరక్షణో విష్ణురేవ సేవ్య ఇతి భావః. రక్షణమేవ ప్రపఞ్చయతి-
విధితపఃఫలదః-విధిర్జగత్స్రష్టుం ప్రవృత్తస్తత్రాశక్తస్సన్ తచ్ఛక్తిసమ్పాద
నాయ భగవన్తం ప్రతి తపస్తేపే, స చ తుష్టస్తస్మై తపః ఫలం దదావితి
భాగవతమ్. విధిశక్తిప్రద ఇత్యనేన తు తపఃఫలం స్ఫుటీభవిష్యతి. యద్వా-
విధిః పద్మే జాతస్సన్ స్వజనకం విచేతుం ప్రవృత్తః, తమప్రాప్య తదర్థం
తపశ్చకార, తతస్తుష్టస్తస్మై భగవాన్ స్వలోకం దర్శయామాస; ఇతి భాగ
వతమత్రానుసన్ధేయమ్. తథా చ తపఃఫలం నామ భగవల్లోకప్రదర్శన
మేవేతి బోధ్యమ్. కిఞ్చ విధిదేశికః "హే బ్రహ్మన్! త్వం తపః కురు" ఇతి
విధేరుపదేశకోఽపి విష్ణురేవేత్యర్థః. అత ఏవాయం నిత్యం విధినా స్తూయతే
ఇత్యాహ - విధిస్తుత ఇతి. అయమేవ జీవానామివ త్రయాణామపీశ్వ
రాణామన్తరాత్మేత్యాహ - విధివిధుశ్రీకణ్ఠాత్మేతి. న చ విష్ణుః కథం విష్ణో
రాత్మా స్యాదితి వాచ్యమ్. మాయావచ్ఛిన్నం చైతన్యం హి విష్ణుర్విధిశ్శ
మ్భుశ్చ, తత్ర అవచ్ఛిన్నే శుద్ధచైతన్యం విశేష్యభూతమితి చైతన్యమాత్రస్య

అన్తరాత్మతా ఉచితా. తస్మాదీశ్వరతయా బ్రహ్మతయా చ నిర్దేశభేదా ద్విష్ణోరీశ్వరస్య విష్ణుర్బ్రహ్మ ఆత్మా స్యాదేవేతి భావః. న చైవం త్రయాణాం సామ్యం వాచ్యమిత్యాహ - విధీశ్వర ఇతి. సత్త్వరజస్తమసాం గుణానామ్మధ్యే సత్త్వస్య ఉత్కృష్టత్వాత్సత్త్వాత్మకో విష్ణుర్బ్రహ్మశివయోరీశ్వర ఏవేతి భావః. (౬)

విధిశక్తిప్రదో విశ్వశక్తి - ర్విధివిమోహనః
వివిధాత్మజ్ఞానబలక్రియాశక్తి - ర్విలక్షణః. 22

విధీశ్వరత్వమేవాహ - విధిశక్తిప్రద ఇతి. విధేరపి జగత్సర్జనసామర్థ్యమనేనైవ దత్తమిత్యయమేవ విధేరీశ్వర ఇతి భావః. న కేవలం విధిశక్తిప్రదః, కిన్తు విశ్వశక్తిప్రద ఇత్యాహ - విశ్వశక్తిరితి. విశ్వస్య సర్వస్యాపి శక్తిర్యస్మాత్స తథోక్తః. విధీశ్వరత్వే హేత్వన్తరమాహ - విధివిమోహన ఇతి. కృష్ణావతారే వత్సాపహారసమయే ఇతి భావః. యది విధిరీశ్వరస్స్వతన్త్రస్స్యాత్తర్హి కుతోఽస్య మోహ ఇతి బోధ్యమ్. నను విధిశక్తిప్రదో విష్ణుశ్చేత్తస్య శక్తిప్రదః కః ఇతి శఙ్కాయామనవస్థారూపదోషాన్నైవమిత్యాహ- వివిధాత్మజ్ఞాన బలక్రియాశక్తిరితి. వివిధా బహువిధాః ఆత్మనస్స్వాభావికాః జ్ఞానబలక్రియాశక్తయః యస్య స తథోక్తః. "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా"చేతి శ్రుతేః. అతఏవాయం విలక్షణః సర్వేభ్య ఇతి శేషః. (౫)

విశ్వోత్తమో విసదృశో విద్వన్ద్వో విగతవ్యయః
విమత్సరో విశ్వసిద్ధి - ర్విజితాత్మా విముక్తిదః. 23

అత ఏవాయం విశ్వోత్తమః విశ్వేషు పురుషేషూత్తమః శ్రేష్ఠః అతఏవ విసదృశః సదృశవస్తురహితః. ఉత్తమత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి. విద్వన్ద్వః ద్వన్ద్వాతీతః బ్రహ్మాదయో జీవాస్తు సుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వోపహతా ఇతి భావః. విగతవ్యయః అవ్యయః. బ్రహ్మాదయస్తు కల్పే కల్పే జాయన్తే మ్రియన్తే చ. అతస్తే సవ్యయా ఏవ. విమత్సరః తే తు మాత్సర్యపిశాచగ్రస్తాః. విశ్వసిద్ధిః విశ్వాస్సర్వా అణిమాద్యా స్సిద్ధయో యస్య సః. తేషాన్తు కాశ్చిదేవ సిద్ధయః నత్వీశత్వవశిత్వాదయః సర్వా ఇతి భావః. విజితాత్మా జిత

షునాః తే తు అస్వాధీన హృదయాః కామాదిపరిభూతత్వాదితి భావః. విముక్తిదః "మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనా"దితి మోక్షప్రదం దైవమయమేక ఏవ. తే తు సమ్ప్రదాదిదాతార ఏవ. (౮)

విశ్వమ్భరా భారహరో విష్వద్రీచీనవైభవః
వివిధప్రాణికరుణో విద్రావితజనాన్తకః. 24

విశ్వమ్భరాభారహరః భూభారభూతదుష్టనాశనః రామకృష్ణాద్యవతారైరితి భావః. తే తు భువో భారం శమయితుం న శక్నువన్తి కథమన్యథా భారతప్తాయామ్భువి గోరూపధారిణ్యాం బ్రహ్మలోకగతాయాం బ్రహ్మా తయా సహ విష్ణులోకం జగామ. విష్వద్రీచీనవైభవః సర్వవ్యాప్త్యైశ్వర్యః. తేషాన్తు వైభవం తత్తల్లోకేష్వేవేతి భావః. వివిధప్రాణికరుణః సర్వభూతదయః సర్వసమత్వాదితి భావః. బ్రహ్మాదయస్తు స్వస్వపూజకేష్వేవ దయాశాలిన ఇతి భావః. విద్రావితజనాన్తకః జనాన్తకో మృత్యుః యేన విద్రావితః సః "మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ" ఇతి శ్రుతేః. తే తు మృత్యుగ్రస్తా ఏవ. (౯)

విధూతమాయావిభవో విఖ్యాతబలపౌరుషః
వినిద్రో విజరో విత్తో విదోషో విఫలక్రియః. 25

జీవేశ్వరయోరేవ మత్యన్తతారతమ్యే ప్రధానహేతుమాహ – విధూతమాయావిభవ ఇతి. జీవాస్తు మాయాపరతన్త్రా ఇతి భావః. విఖ్యాతబలపౌరుషః యస్య బలం పౌరుషఞ్చ శ్రుతిస్మృత్యాదిషు విఖ్యాతం ప్రసిద్ధం సః. తే త్వల్పబలా అల్పపౌరుషాశ్చేతి భావః. వినిద్రః నిద్రారహితః. బ్రహ్మాదయస్తు నిద్రాగ్రస్తా ఏవ. విజరః జరారహితః. తే తు జరసా గ్రస్తాః. విత్తః ప్రసిద్ధః. రాజా హి ప్రసిద్ధో జీవాస్తు భృత్యా ఇవ నైవమితి భావః. విదోషః దోషలేశరహితః. నిఖిలహేయ ప్రత్యనీక కల్యాణగుణైకతానతా విష్ణావేవ, న తు జీవేష్వితి భావః. విఫలక్రియః పూర్ణకామత్వాన్నాస్య సృష్ట్యాదిక్రియాభిః కిఞ్చిత్ఫలమ్. జీవానామపూర్ణకామత్వాత్ క్షుత్తృడాదినివారణం భోజనాదిక్రియాఫలమస్తీతి భావః. (౧౦)

విజ్ఞానవాదీ విమదో విక్రోధో విజితేన్ద్రియః
వినేతా విశ్రుతకథో విమలాశయదర్శనః. 26

విజ్ఞానవాదీ విజ్ఞానోపదేష్టా శ్రీకృష్ణవ్యాసాదిరూపేణేతి భావః. తే తు శిష్యా ఏవ. విమదః. నాస్య పృథివ్యాదిమదః. జీవాస్తు మదగ్రస్తా ఏవ. విక్రోధః కామాహతత్వాన్నాస్య క్రోధః, కామేప్రతిషిద్ధే హి క్రోధం ఆవిర్భవేత్, జీవాస్తు కామహతా ఇతి క్రోధగ్రస్తా ఏవ. కుత ఏవమత ఆహ— విజితేన్ద్రియ ఇతి. ఇన్ద్రియజయే సతి కథం క్రోధాదీనామవకాశ ఇతి భావః. వినేతా శిక్షకః అజితేన్ద్రియాణామితి శేషః. జీవాస్తు స్వయమజితేన్ద్రియాః కుతః పరశిక్షణావకాశ ఏషామితి భావః. విశ్రుతకథః ఏతస్యసముద్ర మథనాదికథాః జగతి విశ్రుతాః, జీవానాన్తు కా కథేతి భావః. కిఞ్చాయం విమలాశయదర్శనః విమలే కామాదిరహితే ఆశయే దృశ్యత ఇతి తథోక్తః. తే తు బహిరేవోపలభ్యన్తే. ఆశయే విమలీకృతే తు నైవోపలభ్యన్తే. (౭)

వితర్కహీనో విరుజో విభేదో విప్రియాప్రియః
విజ్వరో వికచాంభోజచరణో వినతాఖిలః. 27

వితర్కహీనః క్వాపి జ్ఞేయాంశే నాస్య సంశయః. జీవానాన్తు సర్వత్ర సంశయ ఏవ. విరుజః నిరామయః, తే తు సర్వావస్థాస్వపి రోగాక్రాన్తా ఏవ. విభేదః భేదబుద్ధిరహితః, ఆత్మస్వరూపజ్ఞత్వాదితి భావః. జీవాస్తు బ్రాహ్మణోఽహముత్తమశ్శూద్రోఽయమధమ ఇత్యాదిభేదబుద్ధ్యాక్రాన్తాః. విప్రియాప్రియః అస్య న కిఞ్చిత్ప్రియం నాపి కిఞ్చిదప్రియమ్. జీవానాన్తు ఇష్టం ప్రియ మనిష్ట మప్రియఞ్చేతి భావః. అతఏవ విజ్వరః సన్తాప రహితః జీవాస్తు "యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగసుయోగజన్మతాపాగ్నినా సకలయోనిషు దహ్యమాన" ఇతి ప్రహ్లాదవచనాత్తాపవన్తః. లోకే ఏతస్య ప్రియ మప్రియఞ్చ న స్యాతాం నామ! లోకస్య తు అస్మిన్ సర్వం ప్రియ మేవ, న తు కిఞ్చిదప్రియమ్, తత్ర ప్రధానం ప్రియం చరణారవిన్దమేవే త్యాహ – వికచామ్భోజచరణ ఇతి. అత ఏవ వినతాఖిలః సర్వేపి ప్రియ తమత్వాదస్యచరణే నిత్యం వినతా భవన్తి. (౭)

విధికర్తా విధానజ్ఞో, విధి - ర్విధిఫలప్రదః
విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చ్యో విధిహీనో విధిక్రియః. 28

ఏవం పురుషోత్తమత్వముపపాద్య అథాయం కర్మణా భక్త్యా జ్ఞానేన చ లభ్య ఇతి వక్తుమాదౌ కర్మమార్గం ప్రతిపాదయన్ తత్ర కర్మణశ్శాస్త్రాధీనత్వాత్తచ్ఛాస్త్రస్య ప్రామాణ్యాచ్చ తత్కర్త్రధీనత్వాదాదౌ శాస్త్రకర్తారం భగవన్తమేవ నిర్దిశతి - విధికర్తేతి. శాస్త్రకృత్ భ్రమప్రమాదాది దోషగన్ధానాక్రాన్తః పరమేశ్వర ఏవ కర్తేతి శాస్త్రం ప్రమాణభూతమేవేతి భావః. తత్ర హేతుమాహ - విధానజ్ఞ ఇతి. యస్య కర్మణో యాదృగ్విధానం తత్సర్వమయమేవ వేద. నత్వన్య ఇత్యయమేవ శాస్త్రకర్తా. నహ్యజ్ఞశ్శాస్త్రం కుర్యాదితి భావః. నను మీమాంసకాః కర్మైవ బ్రహ్మేతి వదన్తీత్యత ఆహ - విధిరితి. సర్వస్య విష్ణుమయత్వాత్కర్మాపి విష్ణురేవే త్యర్థః. మీమాంసకమతం నిరాకరోతి విధిఫలప్రద ఇతి. ఫలప్రదానస్య చేతనకార్యత్వాదచేతనస్య కర్మణః ఫలప్రదానాసమ్భవాత్. జ్యోతిష్టోమాది కర్మణాం స్వర్గాదిఫలశ్రవణాచ్చ కర్మఫలప్రదో భగవానేవ బ్రహ్మ, న తు జడం కర్మ బ్రహ్మేతి భావః. తాశ్చ విధివిహితాః క్రియా భగవదర్చనాయామేవోపయుజ్యేరన్నిత్యాహ - విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చ్య ఇతి. ఇన్ద్రాదిదేవతాన్తరార్చనన్తు అవివేకవిలసితమేవేతి భావః. నను యథా వయం కర్మశాస్త్రబద్ధాస్తథా ఈశ్వరోఽపి కిమిత్యత ఆహ - విధిహీన ఇతి. శాస్త్రాబద్ధ ఇత్యర్థః. న హి శాస్త్రకర్తా శాస్త్రేణ బధ్యతే, నాపి బ్రహ్మణి శాస్త్రం ప్రవర్తతే ఇతి భావః. యస్మాదయం విధికర్తా తస్మాదేవ విధిప్రియః, విధయః విహితాని కర్మాణి ఫలాభిసన్ధిరహితానీతి భావః. క్రియాణి యస్య సః తథోక్తః. భగవత్ప్రీత్యర్థం విహితం కర్మ కుర్యాదిత్యయం కర్మమార్గనిష్కర్షః (౭)

విధిసూత్రాబద్ధలోకో విధివత్కృతకర్మపః
విహితత్యాగి సంశాస్తా విహితావిహితాగతిః. 29

నచాయం త్యక్తుం శక్య ఇత్యాహ - విధిసూత్రాబద్ధలోక ఇతి. "స్వకర్మసూత్రగ్రథితో హి లోకః" ఇతి శాస్త్రాదితి భావః. యద్వా-విధిశ్శాస్త్రం, తదేవ సూత్రం తేనాబద్ధః లోకః యేన స తథోక్తః. "ఆహార

హాస్యన్త్యాము పాసీ" తేత్యాదిశాస్త్రేణ లోకమిమం కర్మమార్గే దృఢం బన్ధితవాన్ స్వయమేవ భగవానతో నాయం కర్మమార్గస్త్యాజ్య ఇతిభావః. యే త్వేతన్మార్గస్థాస్తాన్ స్వయమేవ రక్షతీత్యాహ - విధివత్కృతకర్మప ఇతి. విధివద్యథాశాస్త్రం కృతాని కర్మాణి యైస్తాన్ జనకాదీనిత్యర్థః. పాతీతి విధివత్కృతకర్మపః. ఏతత్ప్రతికూల శిక్షణమపీత్యాహ - విహితత్యాగిసంశాస్తేతి. విహితత్యాగినో నాస్తికాః. తేషాం సంశాస్తా శిక్షకః యమదణ్డవద్వారేతి భావః. నను విహితత్యాగిత్వాదీశ్వరోపి దణ్డ్య ఏవేత్యత ఆహ - విహితావిహితాతిగ ఇతి. విధినిషేధా ద్వావప్యయమతిక్రాన్తవాన్. తే తు నాస్తికా నైవ మత స్తే దణ్డ్యా ఏవేతి భావః. జీవానామేవ విధినిషేధా ఈశ్వరాజ్ఞారూపౌ బాధకౌ భవతః నత్వీశ్వరస్యేతి తత్త్వమ్. (౮)

విహితాఖిలమర్యాదో విధిరుద్రాదిశాసనః
విధివత్కర్మసంగోప్తా విధివిద్వేషిభంజనః. 30

ఇయఞ్చ వ్యవస్థా ఈశ్వరేణైవ కృతేత్యాహ - విహితాఖిలమర్యాద ఇతి. యథా వర్ణాశ్రమధర్మమర్యాదాః కృతాస్తథా జీవేశ్వరధర్మవ్యవస్థా అపీశ్వరేణైవ కృతా ఇతి భావః కిమనేన కృతాం వ్యవస్థాం సర్వే పాలయన్తీత్యత ఆహ - విధిరుద్రాదిశాసన ఇతి. బ్రహ్మాదయ ఏవైతదాజ్ఞాముల్లఙ్ఘితుం న శక్నువన్తి, కిమ్వపరస్యే ఇతి భావః. న చైషాం కర్మణాం రక్షకాభావశ్శంక్య ఇత్యాహ - విధివత్కర్మసఙ్గోప్తేతి. స్వయమేవ భగవాన్ రక్షతి అతఏవ శ్రాద్ధాదిషు సంరక్షకస్య విష్ణోరారాధనం క్రియతే ఇతి భావః. కర్మరక్షణస్య కర్మద్వేషిశిక్షణపూర్వకత్వాదాహ - విధివిద్వేషిభఞ్జనఇతి. విధివిద్వేషిణో రాక్షసాః తేషామ్భఞ్జనో నాశకః, శ్రీరామావతారే మారీచసుబాహ్వాదీనాం విశ్వామిత్రమఖద్వేషిణాం హతత్వాదితి భావః. (౮)

విధాతృదర్శితపదో విధిలోపాపహాభిధః
విలసత్కమలాపక్షో విప్రదైవో విపద్ధరః. 31

అస్మిన్కర్మమార్గే ప్రథమః పాన్థో విధాతైవ. స చానేనైవ భగవత్పదం దృష్టవానిత్యాహ - విధాతృదర్శితపద ఇతి. విధాత్రే దర్శితం

పదం స్వరూపం యేన స తథోక్తః. "సత్రే మమాస భగవాన్ హయ శీర్ష ఏవ సాక్షాత్స యజ్ఞపురుష స్తపనీయవర్ణ" ఇతి బ్రహ్మోక్తేరితి భావః. నను మన్త్రలోప ద్రవ్యలోప క్రియాలోపాదిభిః కర్మణో దుష్కరత్వానుష్ఠానేన లోకోయం బిభేతీత్యత ఆహ - విధి లోపాపహోభిధ ఇతి. విధౌ కర్మణి యే లోపాః తానపహ్నుతీతి తాదృశా అభిధా నామాని యస్య స తథోక్తః. "యస్య స్మృత్యా చ నామోక్త్యా తపః పూజాక్రియాదిషు న్యూనం సమ్పూర్ణతాం యాతి సద్యో వన్దే తమచ్యుత" మితి స్మరణాదితి భావః. నను కర్మ ద్రవ్యసాధ్యం! కథం క్రియతామత ఆహ - విలసత్కమలావక్షా ఇతి. యదపాఙ్గవశాత్సామ్రాజ్యాదిలాభ ఇన్ద్రాదీనాం సా దేవీ లక్ష్మీస్స్వయం యస్యోరసి వర్తతే తదనుగ్రహే సతి ద్రవ్యస్య కః ప్రయాస ఇతి భావః. య ఏవం కర్మరతా స్తానయం భగవాన్ బహుమన్యత ఇత్యాహ విప్రదైవ ఇతి. విప్రా వేదాధ్యయన తదర్థానుష్ఠాతారః దైవం యస్య స తథోక్తః. "దైవాధీనం జగత్సర్వం మన్త్రాధీనన్తు దైవతమ్ తన్మన్త్రం బ్రాహ్మణాధీనం బ్రాహ్మణో మమ దైవత" మితి స్మరణాదితి భావః. నను విపత్సు కథం కర్మ కార్యమత ఆహ - విపద్ధర ఇతి. వైదికానాం న కాపి విపదితి భావః. (౩౧)

విధు విద్యోతమానాబ్జో విరోచన సుదర్శనః
విద్వద్రక్షాచితగదో విపన్నాభయకృత్కరః. 32

కథమనేన విధయో రక్ష్యన్తే పరికరహీనేనేత్యత ఆహ - విధు విద్యోతమానాబ్జః చన్ద్రవద్భాసతే పాఞ్చజన్యోస్య కరే ఏకస్మిన్, అన్యస్మింస్తు సూర్యవద్భాసతే చక్రమ్, అపరత్ర తు శత్రురక్తవ్యాప్తా కౌమోదకీ భాసతే, చతుర్థస్తు కరో విపన్నేభ్యోఽభయం దత్తే; అతో రక్షణక్షమ ఏవాయమితి భావః. అనేన వివిధాయుధభాస్వర ఇతి నామ ప్రపఞ్చితమ్. న చ పునరుక్తిః, తత్రాయుధవిశేషణ నిర్ధారణాభావాత్తస్యాకాఙ్క్షత్వాచ్చేతి. (౩౨)

విశుద్ధ విజ్ఞాన ఘనో విజ్ఞానకలనప్రభుః
వితీర్ణవిమలప్రజ్ఞో విశ్రాణనసురద్రుమః. 33

నను భ్రామయతి భ్రాన్తీవ ఊరువృత్తిభి రుక్థజడానితి కర్మజడా నిన్దన్త ఏవేతి కుతః కర్మమార్గ ప్రపఞ్చన మత ఆహ — విశుద్ధేతి. యే కర్మణాక్షీణ కల్మషాస్తేషాం విజ్ఞానమప్యయమేవ దిశతి. పరిశుద్ధవిజ్ఞానఘనత్వాదిత్యర్థః. నను భగవాన్ విజ్ఞానఘనో భవతు నామ! కిం తావతా నః. న హి రాజ్ఞి ధనికే సతి దరిద్రాణామ్మనోరథపూర్తిరత ఆహ — విజ్ఞానకలనప్రభుః. విజ్ఞానం దాతుం సమర్థః "నను కూపే పశ్య పయోనిధావపి ఘటో గృహ్ణాతి తుల్యం జల"మితి న్యాయాన్నాస్మాకం విజ్ఞానగ్రహణే శక్తిః కిన్తు భగవత్సన్నిధావపి వయం పరిమితమేవ కర్మ గ్రహీతుం శక్నుమ ఇత్యత ఆహ — వితీర్ణవిమలప్రజ్ఞ ఇతి. కర్మణా క్షీణే కల్మషే సతి భగవదనుగ్రహేణ తేషాం విమలా ప్రజ్ఞా సా జాయతే యయా భగవదుపదిష్టం విజ్ఞానం గృహ్ణీయాదితి భావః. నను విజ్ఞానం దదాతు నామ! లోకే గురవోఽపి శిష్యేభ్యః విజ్ఞానం దిశన్త్యేవ, కిన్తు ప్రజ్ఞాదానం చిత్రమిత్యత ఆహ — విశ్రాణనసురద్రుమ ఇతి. కల్పవృక్షవదయం సర్వం దదాత్యేవ, అతో న ప్రాకృతగురుశిష్యన్యాయోఽత్ర సఞ్చారయితవ్య ఇతి భావః. (౮)

విధికోటిశతానన్దో వివాదావిషయో విశః
విహ్వలద్విరదత్రాతా విషాటీన్ద్రవిదారణః. 34

కర్మభిరేవాస్య మహానానన్దః విధిప్రియత్వాదిత్యాహ — విధికోటిశతానన్దః విధికోటిభ్యశ్శత మమితమానన్దం యస్య స తథోక్తః. భగవత్ప్రీత్యర్థం జనకాదిభిః కర్మసు బహుషు క్రియమాణేషు సత్సు భగవానయమతీవ నన్దతీత్యర్థః. నను ఈశ్వర ఏవ అస్తీతి నాస్తీతి వివాదాక్రాన్తః. కిమ్పునః కర్మేతి నాస్తికాశఙ్కాం వారయతి—వివాదావిషయ ఇతి. తత్ర హేతుమాహ — విశ ఇతి. విశతి ప్రవిశతి రక్షణార్థం యజ్ఞాదిష్వితి విశః, పచాద్యచ్. యత్ర యత్ర యజ్ఞాదికం తత్ర తత్ర భగవాన్ప్రవిష్టస్సన్నస్త్యేవేతి నాస్తి వివాదావకాశ ఇతి భావః. అథ భక్తిమార్గమవతారయన్ భక్తా భగవతా రక్ష్యన్త ఇత్యేత న్నిదర్శనాయాహ — విహ్వలద్విరదత్రాతేతి. భక్తరక్షణస్య అభక్తశిక్షణపూర్వకత్వాదాహ — విషాటీన్ద్రవిదారణ ఇతి. విషం జలం తత్రాటన్తి మత్స్యాదయః తేషామిన్ద్రో గ్రాహవిశేషః తస్య విదారణః ఛేత్తా "భక్త్యా

తుష్టోఽపి భగవాన్ గజయూథపాయేతి భాగవతాద్యుక్తేర్భగవాన్ గ్రాహనాశనపూర్వకమ్ గజేన్ద్రం రక్షితవానితి భావః. (౭)

వివిధాఖ్యానసంస్థాన నిర్మాతా విశ్వతోముఖః
విష్వగ్భుజానీకశతో వికచాబ్జాయుతేక్షణః. 35

భక్తిర్ద్వివిధా – సగుణా నిర్గుణా చేతి. సాలగ్రామార్చావతారాదిషు భగవద్బుద్ధ్యా యా ప్రీతిరర్చనఞ్చ సా సగుణా. ఆ స్వర్గాది భగవత్స్వరూపం కల్పయిత్వా తద్భజనన్తు నిర్గుణా. తత్ర సగుణా మన్దప్రజ్ఞవిషయా, నిర్గుణభక్తిమార్గే చ ప్రథమ విశ్రాన్తిభూమి ర్విశ్వరూపమేవ. భక్తిమార్గమారురుక్షూణాం బృహతి విశ్వరూపే మనఃప్రవేశనస్య సుకరత్వాత్. తతో విశ్వరూపం తావద్వర్ణనీయమ్. విశ్వరూపఞ్చ బహువిధనామరూప సంబన్ధసిద్ధ మతస్తావన్నామ రూపనిర్వహణం వక్తవ్యమిత్యాహ – వివిధేతి. బహువిధనామరూప నిర్వాహకః. అథవిశ్వరూపమాహ – విశ్వతోముఖః విశ్వతస్సర్వత్ర ముఖాని యస్య సః విష్వగ్భుజానీకశతః సర్వత్రభుజబృన్దసమూహభాక్. వికచాబ్జాయుతేక్షణః వికచాబ్జతుల్యాని అయుతాని అమితానీక్షణాని యస్య సః. (౮)

విష్వక్శిరా విష్వగఙ్ఘ్రి – ర్విష్వక్ఛ్రోత్రో విసృత్వరః
విష్వగూరు – ర్విష్వగురా విష్వక్కణ్ఠో విపుష్కరః. 36

విష్వక్ సర్వత్ర శిరాంసి అఙ్ఘ్రయః శ్రోత్రాణి ఊరవః ఉరాంసి కణ్ఠాశ్చ యస్య సః. విసృత్వరః ప్రసరణశీలః, వ్యాపీతి యావత్. విపుష్కరః నిరాకాశః, అవకాశ రహిత ఇత్యర్థః. “సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షి శిరోముఖమ్ సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి” “సహస్రశీర్షా పురుషస్సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్” ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్య ఇతి భావః. (౯)

విద్యుత్త్వత్కేశనిచయో విటపివ్రాతలోమకః
విష్ణుపద్యాది తటినీ నాడీకో విష్టపాకృతిః. 37

విద్యుత్త్వన్తో మేఘా ఏవ కేశనిచయో యస్య సః, విటపివ్రాతః వృక్షసమూహ ఏవ లోమాని యస్య సః విష్ణుపదీ గఙ్గా, తదాది తటిన్య

ఏవ నాడ్యో యస్య సః, విష్టపా లోకాశ్చతుర్దశైవ ఆకృతిశ్శిర ఆదిసంస్థానం యస్య సః. (౪)

వివస్వత్తనయోదారదంష్ట్రో విష్ణుపదాక్షికః
విన్ధ్యాదిభూమీధరాస్థి - ర్విద్యాహాసో వికమ్పనః. 38

వివస్వత్తనయో యమ ఏవ ఉదార దంష్ట్రాః దీర్ఘదంష్ట్రాః, యస్య విష్ణు పదం గగనమేవ అక్షిగోళకం యస్య, విన్ధ్యాదిభూమీధరా ఏవ అస్థీని యస్య, విద్యా మాయైవ హాసో యస్య, వికమ్పనః అచలః పూర్ణత్వాదితి భావః. (౫)

విబుధేశభుజవ్రాతో వియద్వైద్యోరునాశికః
విదిక్కర్ణో విధిస్థానమౌళి - ర్విశ్వమ్భరాపదః, 39

ఇన్ద్రాది లోకపాలా అస్య భుజాః అశ్వినౌ నాసికే వివిధా దిశో విదిశ ఏవ కర్ణా యస్య. విధిస్థానం సత్యలోకో మౌళిః విశ్వమ్భరా భూలోకః పదం చరణమ్ (౫)

విహఙ్గమవ్యాహరణో వియన్మధ్యో విరాడ్వపుః
విదీప్తసన్ధ్యావసనో విధృతోడుసుమస్రజః, 40

విహఙ్గమాః పక్షిణ ఏవ వ్యాకరణం వ్యాహారః విచిత్రాలాప ఇతి యావత్. యస్య సః. వియదేవ మధ్యో యస్య. ఏవం విధం విరాడ్రూపమేవ వపుర్యస్య సః. విదీప్తా విశేషేణ దీప్తా సన్ధ్యా వసనం యస్య సః. విధృతా ఉడూనాం నక్షత్రాణామేవ సుమానాం స్రజో మాలా యేన స తథోక్తః. ఉక్తార్థే ప్రమాణాని "ఈశస్య కేశా న్విదురమ్బువాహా" నిత్యాదీని పద్యాని భాగవతే ద్రష్టవ్యాణి. (౫)

విదీర్ణకాణ్డపటహో వియదమ్బునిషిక్తవత్
విలయాబ్ధికృతాచామో విశ్వాహారో విశృఙ్ఖలః. 41

విదీర్ణః కాణ్డో బ్రహ్మాణ్డ ఏవ పటహో యేన సః. బ్రహ్మాణ్డాన్తరవకాశా భావా దితి భావః. ప్రథితమేతత్ త్రివిక్రమావతారే. వియదమ్బునా

బ్రహ్మాణ్డోపరికర్పరే భగ్నే సతి తదావరణజలం బ్రహ్మాణ్డే పతితం, తదేవ వియదంబ్విత్యుచ్యతే. నిషిక్తా నితరాం సిక్తా పాదా యస్య సః. ప్రభృతి గ్రహణస్య ప్రకారార్థత్వాత్పాదస్య పదాదేశః. విలయాబ్ధికృతాచామః విలయాబ్ధిరుద్వేల స్సాగరః ప్రళయ ఏవ సముద్రస్యోద్వేలత్వాదితి భావః. తేన కృతఆచామో ఆచమనం యేన స తథోక్తః. విశ్వాహారః విశ్వం జగదాహారో యస్య సః తాదృశమహాపురుషస్య సాగర ఏవాచమన స్థానీయః, ప్రపఞ్చ ఏవాహారస్థానీయశ్చేతి భావః. విశృఙ్ఖలః అనర్గళః క్వాప్యస్య ప్రతిబన్ధో నాస్తీత్యర్థః. (౫)

విసృత్వరతమస్సిన్ధుమధ్యస్థో విగతాశయః
విలీనశక్తి-ర్విశ్రాన్తో విహితాత్మసుఖాశనః. 42

ప్రసఙ్గాద్విశ్వరూపోప సంహారమాహ - విసృత్వరేతి విశ్వస్య సముద్రస్య చ నష్టత్వాత్తదానీం తమ ఏకమేవాసీత్. తస్య చ తమసో మధ్యే భగవానేక ఏవాసీదిత్యర్థః. విగతాశయః వాసనారహితః, విలీనశక్తి స్సుప్తశక్తిః, విశ్రాన్తః విశ్రమం గతః, విహితమాత్మసుఖస్య నిజానన్దస్యాశనమనుభవో యస్య స తథోక్తః. (౫)

విక్షేపహీనో వికృతి - ర్విగుణో విగతావృతిః
విలీనాపురుషాజ్ఞానోపాధి - ర్విశ్వపరాయణః. 43

మాయాయా ఆవరణశక్తి ర్విక్షేపశక్తిశ్చేతి శక్తిద్వయమస్తి. తే చ శక్తీ భగవతి న ప్రసరతః. చిన్మయత్వాత్తస్య. వ్యవహార దశాయాన్తు ఈశ్వరో విక్షేపశక్త్యా జగత్సృష్ట్యాదికార్య కృత్. జీవస్త్వావరణశక్త్యా ముహ్యతి. ఏవంస్థితే ప్రళయే పరమార్థదశాయామీశ్వరస్య విక్షేపశక్త్యభావమాహ - విక్షేపహీన ఇతి. అతఏవ వికృతిః కృతిరహితః. విగుణో గుణరహితశ్చ. ఈశ్వరత్వాదావరణశక్తేః ప్రసక్తి రేవ నాస్తీత్యాహ - విగతావృతిరితి. నను ప్రళయే కిం బ్రహ్మ నిరుపాధిక ముత సోపాధికమ్? ఆద్యే ప్రళయే సర్వేషాం బ్రహ్మణి లయస్మరణా త్సర్వముక్తి ప్రసఙ్గః. ద్వితీయే తు - ప్రళయేపి ప్రపఞ్చప్రసఙ్గః. మాయాయాస్సత్త్వాదత ఆహ - విలీనపురుషాజ్ఞానోపాధిః, విలీనాః పురుషా లిఙ్గశరీరోపాధయో జీవా యస్మిం

స్తత్. విలీన పురుషం తచ్చ తదజ్ఞాన ముపాధిర్యస్య స తథోక్తః. గుణ సామ్యావస్థా ప్రకృతిరేవేహాజ్ఞానమ్. అతో న ప్రపఞ్చప్రసఙ్గః. కాలాద్గుణ క్షోభే సత్యేవ ప్రపఞ్చోదయాత్. నాపి సర్వముక్తిః జీవోపాధీనా మనష్ట త్వాదితి భావః. నను వ్యవహారే జీవ ఈశ్వరో జగచ్చేతి త్రయమస్తి, తత్ర ప్రళయే జీవానామీశ్వరోపాధౌ లయ ఇత్యుక్తమ్. అథ జగతః కా గతిరత ఆహ – విశ్వపరాయణ ఇతి. విశ్వస్య పరమయనం స్థానం స్థితిరితి యావత్. యస్మిన్ స తథోక్తః. తచ్చ భూత సూక్ష్మాది రూపేణ తస్మిన్నీశ్వరే ఏవ విలీన మిత్యర్థః. (౬)

విశ్వాదృష్ట వశత్యక్తయోగనిద్రో విబుద్ధధీః
విశ్వాబ్జనాభి – ర్వివిధ ప్రాణి బీజ కృతోదయః. 44

అథ కథమస్య వ్యాపారస్వీకార ఇత్యత ఆహ – విశ్వాదృష్టవశ త్యక్తయోగనిద్ర ఇతి. జీవానా మదృష్ట వశాద్భగవతా యోగనిద్రా త్యజ్యతే. యోగే త్యక్తే సతి ప్రకృత్యున్మేషో భవతీత్యాహ – విబుద్ధధీరితి. సుప్తప్రాయా ప్రకృతిః పునః ప్రబుద్ధేత్యర్థః. తతస్స్వస్మిన్ ప్రాగ్లీనం విశ్వం పునరఙ్కురయతీత్యాహ – విశ్వాబ్జనాభిః విశ్వాత్మకమబ్జం నాభౌ యస్య సః. వివిధప్రాణి బీజ కృతోదయః వివిధానాం ప్రాణిబీజానాం కృత ఉదయ ఆవిర్భావో యేన స తథోక్తః. (౪)

విరిఞ్చ్యాది ప్రజానాథ సముత్పాదిత సత్ప్రజః
విశ్వభూరుణ్మూలకన్దో విశ్వవృద్ధి విధాయకః. 45

అథ ప్రపఞ్చం వర్ణయతి – విరించ్యాదిభిః ప్రజానాథైః ప్రయోజ్య కర్తృభిరుత్పాదితాస్సత్యః శోభనాః ప్రజాః యేన స తథోక్తః. అతఏవ విశ్వ భూరుణ్మూలకన్దః విశ్వమయస్య వృక్షస్య మూలకన్దభూతః, విశ్వమయ పద్మ నాభిత్వాదితి భావః. ఏవం విశ్వస్య సృష్టిలయ హేతుత్వముక్త్వా వృద్ధి హేతుత్వమప్యాహ – విశ్వవృద్ధివిధాయక ఇతి. (౩)

విచిత్రవీర్యో విచిత్ర కృత్యో విశ్వకుటుమ్బకః
విచిత్రావతరో విశ్వరక్షావహితమానసః. 46

అతఏవాస్య వీర్యాణి కృత్యాని చ విచిత్రాణీత్యాహ - విచిత్ర వీర్యః విచిత్రకృత్య ఇతి. తత్పుత్ర పౌత్రప్రపౌత్రాది సంతత్యాక్రాన్త త్వాదిదం విశ్వం సర్వమప్యస్య కుటుమ్బమేవేత్యాహ - విశ్వకుటుమ్బక ఇతి. నను ద్విపాద్విశేషస్య విష్ణోర్బ్రహ్మరుద్రేన్ద్ర ప్రజాపత్యాది ద్విపా త్సన్తతిరస్తు నామ. కథం క్రిమికీటాదిసన్తతిరత ఆహ - విచిత్రావతర ఇతి. విచిత్రామత్స్యకూర్మాదయో వతరా అవతారా యస్య స తథోక్తః. విష్ణోర్బహురూపత్వాద్బహు విధ ప్రాణి సన్తతి హేతుత్వముచితమితి భావః. అవతారధారణే హేతుమాహ - విశ్వరక్షావహితమానస ఇతి, అవ హితం వ్యగ్రం సావధానమితి యావత్. (౫)

విచిత్రాలయమాయేశో విశ్వపావనచేష్టితః
విద్యానిధి - ర్విద్వదాప్తో విరక్తజనశేవధిః. 47

నను జీవానాం విచిత్రవీర్య త్వాదికం కుతో నేత్యత ఆహ - విచిత్రాలయమాయేశ ఇతి. విచిత్రాణామాలయభూతా యా మాయాయా ఈశస్స్వామీ, జీవాస్తు మాయావశ్యా ఇతి భావః. సముద్రమథనసేతు బన్ధనాది విచిత్రకృత్యానాం ఫలమాహ - విశ్వపావనచేష్టిత ఇతి. విశ్వస్య పవిత్రీకరణమేవ ఫలమితి భావః అథ జ్ఞానమార్గం వర్ణయతి. జ్ఞానమార్గ కృదపి భగవానేవేత్యాహ - విద్యానిధిరితి. విద్యానాం వేదవేదాఙ్గా దీనాం నిధిః. అత ఏవాయం విద్వదాప్తః. విదుషామాప్తః ప్రియః "ప్రియోహం జ్ఞానినోత్యర్థ" మితిగీతా. కీదృశీ ప్రీతిరిత్యత్ర దృష్టాన్త మాహ - విరక్త జనశేవధిరితి. సంసారిణాం శేవధౌ యాదృశీ ప్రీతి ర్విరక్తానాం విదుషామస్మిన్ తాదృశీ ప్రీతి రిత్యర్థః. యే విద్వాంసస్తే జ్ఞాతతత్త్వతయా సంసారే విరక్తా భవన్తీతి విరక్తశబ్దోఽత్ర విద్వద్వాచీతి బోధ్యమ్. (౫)

వితృష్ణో విరతో విష్ఠో విక్రీడో విదితాత్మకః
విహతేన్ద్రియసఞ్చారో విదితావిదితేతరః. 48

జ్ఞానమార్గే తావత్ జీవేశ్వరజగదాత్మ పరమాత్మనాం స్వరూ పం జ్ఞాతవ్యమ్. తత్ర జీవేశ్వర జగన్తి ప్రతిపాదిత స్వరూపాణ్యేవ. అథ

ఆత్మ పరమాత్మనోస్స్వరూపం వక్తవ్యమ్. తత్ర అవిద్యోపహిత ఆత్మా, మాయోపహితః పరమాత్మేతి ఉపాధిభేద ఏవ. వస్తుతస్తు ఆత్మైవ పరమాత్మా. "అయమాత్మా బ్రహ్మే"తి శ్రుతేః. పరమాత్మన స్స్వరూపఞ్చ సచ్చిదానన్దముక్తమేవ విద్యాసుఖసదాత్మక ఇతి "సత్యం జ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మే"తి శ్రుతిరత్ర ప్రమాణమ్. ఏవం విధం పరమాత్మానం యో వేద స ఈశ్వర ఏవ. విదితాత్మతత్త్వస్య ఈశ్వరస్య కిం లిఙ్గమత ఆహ - వితృప్త ఇత్యాది పఞ్చనామాని. ఈశ్వరోఽయం పరమాత్మన్యేవ తృప్తః రతః స్థితిమాన్ క్రీడావాన్ భవతి. "ఆత్మరతిరాత్మక్రీడ" ఇతి శ్రుతేః. నను జీవాః కుత ఏవం విధా న స్యురత ఆహ - విదితాత్మక ఇతి. ఆనేనైకేనైవ ఆత్మస్వరూపం విదితమ్. జీవైస్తు న విదితమ్. అతో న తే వితృప్తత్వాది లక్షణ లక్షితా ఇతి భావః. న చ ఋషభభరతాదిభి ర్విదితమేవేతి వాచ్యమ్. తైరపి యథావన్న విదితమేవ. యది విదితమేవేత్యాగ్రహ స్తర్హి తే ఈశ్వరా ఏవ, న జీవా ఇతి బోధ్యమ్. అథ పరమాత్మతత్త్వమాహ - విహతేన్ద్రియ సఞ్చారః యత్ర చక్షురాదీన్ద్రియాణాం న ప్రవృత్తిస్స ఈశ్వరః. అతఏవ విదితా విదితేతరః. "అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితా"దితి శ్రుతే రితి భావః. "విదితాఽవిదితాభ్యా న్తత్పృథగ్బోధ స్వరూపక"మితి విద్యారణ్యవచనాత్. వేదితైవ భగవాన్. న తు విదితః, నాప్యవిదితః వేద్యే ఘటే ఏవ చక్షురాది ప్రవృత్తి ర్న తు వేదితర్యాత్మని. అతో న పరమాత్మా ఇన్ద్రియగోచర ఇతి బోధ్యమ్. (౭)

విపాపో వికలో విస్స్వో విపుణ్యో విపరో వియత్
విదుఃఖో విసుఖో విజ్యో వివాయుర్విరోచనః. 49

నన్వేవ మతీన్ద్రియం వస్తు కేన ప్రమాణేన జ్ఞేయమ్. న తావత్ప్రత్యక్షప్రమాణేన - ప్రత్యక్షప్రమాణమిన్ద్రియమేవేతి తార్కికసమయా ద్వస్తునోస్య అతీన్ద్రియత్వాచ్చ. నాప్యనుమానేన - వ్యాప్తి జ్ఞానాభావాత్. పర్వతే ధూమలిఙ్గా ద్వహ్న్యనుమానస్య మహానసానుభవ జన్యం యత్ర ధూమస్తత్రవహ్ని రితి వ్యాప్తిజ్ఞానం హి కారణమ్. నైవం ప్రకృతే బ్రహ్మానుమానే వ్యాప్తిజ్ఞానమస్తీతి భావః. నాప్యుపమానం ప్రమాణమ్. బ్రహ్మ

సదృశద్వితీయవస్తునో౽భావాత్. "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మేతి శ్రుతేరితి భావః. నాపి శాబ్దేన. జాతిక్రియా గుణాన్యతమస్య శబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తస్య బ్రహ్మణ్యభావాత్. పృష్టశ్చ భాగవతే. "బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్య నిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః కథం చరన్తి శ్రుతయః సాక్షాత్సదసతః పరే?" ఇతి. తస్మాదప్రమాణమేవేదం బ్రహ్మేతి చేన్నైవమ్. శబ్దానాం బ్రహ్మణి ద్వేధా ప్రవృత్తిరస్తి. విధిముఖేన నిషేధముఖేన చ. తత్ర సత్యం జ్ఞానమిత్యాది శబ్దా విధిముఖేన, నిష్కలం నిష్క్రియమిత్యాది శబ్దా నిషేధముఖేన చ బ్రహ్మణి ప్రవర్తన్త ఏవేతి బ్రహ్మ శబ్ద ప్రమాణైక వేద్యమేవ. ఉక్తఞ్చ వ్యాసేన శాస్త్రయోనిత్వాది సూత్రముక్తవతా. తదేవమ్ విద్యాసుఖసదాత్మక ఇత్యాదిభిర్విధిముఖేన శబ్దప్రవృత్తిర్బ్రహ్మణి దర్శితైవ. అథ నిషేధముఖేనాహ— విపాప ఇత్యాదిభిః. పాపం పుణ్యం స్వజనః పరజనః దుఃఖం సుఖమేవమాదిద్వన్ద్వం నాస్త్యస్మిన్ అస్య వా కలా అంశశ్చనాస్తి. అత ఏవ వియత్ పరమాకాశరూపః. సర్వశూన్య ఇత్యర్థః. పఞ్చభూతేషు మధ్యే ఆకాశస్య స్వత ఏవ శూన్యత్వాత్తద్భిన్నభూత చతుష్టయాభావమాహ— విజ్య ఇత్యాదినా—నామచతుష్టయేన. జ్యా భూమిః. విరోచనో౽గ్నిః.(౧౧)

విజలో విగతస్పర్శో విరసో విగతధ్వనిః

విగన్ధో విమహత్తత్త్వో విగతాహఙ్కృతి ర్విధః. 50

భూతతన్మాత్రా అపి నేత్యాహ – విగతస్పర్శ ఇత్యాదినా. ధ్వనిశ్శబ్దః. ప్రకృతిమహదహఙ్కారా అపి న సన్తీత్యాహ – విమహత్తత్త్వ ఇత్యాదినా. ధా బుద్ధిః ప్రకృతిరితి యావత్. (౨)

విరూపో విగతాభిఖ్యో విస్త్రీభావో విపూరుషః

విక్లైబ్యో విమనుష్యత్వో విదైవో విగతాసురః. 51

నాస్య రూపం నామ వా, స్త్రీత్వం పుంస్త్వం క్లీబత్వం వా నాస్య, మనుష్యత్వం దేవస్యేదం దైవం దేవత్వమ్, అసురస్యేదమాసురం అసురత్వఞ్చ నాస్యసన్తి. (౨)

విశేషో విశ్వధిక్కారశేషో విశ్వతమోరవిః

విసర్గో విగతాసర్గో విబన్ధో విశ్వబన్ధకృత్. 52

ఉక్తాతిరిక్తశ్శేషః స నాస్తి ఏవం విశ్వస్య జగతో ధికాూరే నిషేధే యశ్శిష్యతే స విశ్వాధికాూర శేషః. “స వై న దేవాసురమర్త్య తిర్యఙ్న స్త్రీ న షణ్ఢో న పుమాన్న జన్తుః నాయం గుణః కర్మ న సన్న చా స న్నిషేధశేషో జయతాదశేషః” ఇతి భాగవతమ్. నన్వేవం నిష్ప్రపఞ్చస్య బ్రహ్మణ స్సాక్షాత్కారః కథం స్యాత్ప్రపఞ్చస్య ప్రతిబన్ధస్య సత్త్వాదత ఆహ – విశ్వతమోరవి రితి. విశ్వమేవ తమస్తస్య రవిః ఘటాది సాక్షాత్కారే తమః ప్రతిబన్ధకం న తు రవేస్సాక్షాత్కారే. తద్వద్విష్ణుసాక్షాత్కారే విశ్వం నైవ ప్రతిబన్ధకమితి భావః. అత ఏవ విసఙ్గః. “అసఙ్గో హ్యయమ్పురుషః” ఇతి శ్రుతేః. తమసా సూర్యస్యేవ విశ్వేనాత్మనస్సఙ్గో నాస్తీతి భావః. తథాపి నాస్య విశ్వేనాసఙ్గః సర్వ వ్యాపిత్వాదిత్యాహ విగతాసఙ్గ ఇతి, మాయయేతి భావః. (౭)

విపాణి = ర్విపదో విశ్వగ్రాహీ విశ్వాతిగస్వదః
విచక్షు – ర్విశ్వదృ – గ్విశ్వశ్రోతా విగతకర్ణకః. 53

నన్వసఙ్గస్య. కథం ససఙ్గత్వమితి శఙ్కా విరోధాన్తరాణాం వర్ణనేన పరిహరతి – “అపాణి పాదో జవనో గ్రహీతా పశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణః” ఇతి శ్రుతేః. నాస్య పాణి స్తథాప్యయం విశ్వం గృహ్ణాతి. నాస్య పాదౌ తథాపి విశ్వాతిక్రాన్తవేగః. నాస్య చక్షుః తథాపి విశ్వం పశ్యతి. నాస్య కర్ణౌ తథాపి విశ్వం శృణోతి. (౮)

విప్రాణో వివిధప్రాణి ప్రాణనో విమనా విభుః
విశుభ్రో విద్యుదాపీత శిఖాన్తస్థో వియత్పదః. 54

నాస్య ప్రాణా స్సన్తి నాపి మనః “అప్రాణో హ్యమనాశ్శుభ్రః” ఇతి శ్రుతేః, తథాపి వివిధాన్ప్రాణినః ప్రాణయతి-జీవయతీతి తథోక్తః. నను శ్రుతిగతా ప్రాణపదస్య విప్రాణపదస్య చ అర్థభేదోస్తి. అవిద్యమాన ప్రాణ ఇతి అపగతప్రాణ ఇతి చ తేన విప్రాణపదస్య మృత ఇత్యర్థః ఫలతి అతో దోష ఇతి చేన్నైవమ్. ప్రసక్తి పూర్వత్వాన్నిషేధస్య. అప్రాణపదాదపి స ఏవార్థః ప్రతీయేత. తస్మాన్న తథా. కిన్తు యత్ర ప్రాణాదిరస్తిత్వేన భాతి తత్ర తద్భానం మృషైవేతి వివక్షితత్వాన్న

దోష ఇతి. విమనా ఇతి. మనోనిషేధేన ఇన్ద్రియప్రసక్తేరాహ. విఖ ఇతి. ఖానీన్ద్రియాణి యత్ర న సన్తి స విఖః. అత ఏవ విశుభ్రః విశేషేణ పరిశుద్ధః. అస్య స్థానమాహ-విద్యుదాపీతశిఖాన్తస్థ ఇతి విద్యుదివ ఆసమన్తాత్పీతా యా శిఖా తస్యా న్తస్తిష్ఠతీతి తథోక్తః. "నీలతో యదమధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా. నీవారశూకవత్తన్వీ పీతాభాస్వత్యణూపమా తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత" ఇతి. స్థానాన్తరమాహ - వియత్పద ఇతి. వియత్ ఖం పదం స్థానం యస్య సః "పరమే వ్యోమ"న్నితి శ్రుతేః (౭)

విన్నో వినాయకాధీశో విఘ్నహర్తా వికామనః
విశ్వాసీ విశ్వజనకో విశ్వాయుష్యోపసఙ్గ్రిహః. 55

ఏవమాత్మతత్త్వముపవర్ణ్య అథ పునరీశ్వరతత్త్వమేవ వర్ణయతి. విన్న ఇత్యాదినా. నన్వవిచారితరమణీయ మీశ్వర తత్త్వ మిత్యత ఆహ - విన్న ఇతి. వేదైర్వేదవిద్భిశ్చ విచారిత ఏవాయమ్. కిమితి వినాయకాధీశ ఇతి. యే వివిధా నాయకాస్తేషాం సర్వేషామపి అధీశః "తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వర"మితి శ్రుతిరితి భావః. విచారణ సమయే విఘ్నాశ్శ్యురత ఆహ - విఘ్నహర్తేతి. ఈశ్వరస్య పరిపూర్ణకామత్వం ప్రధానలక్షణం. తస్య చ చిహ్నం కామాభావ ఏవేత్యాహ - వికామన ఇతి. క్వాపి వస్తుని నాస్య వాఞ్ఛా విద్యతే. ప్రాప్తత్వాత్సర్వస్యేతి భావః. నను నిర్ఘృణేనానేన కిన్న ఇత్యత ఆహ - విశ్వాసీతి. కుతోస్యాస్మాసు విశ్వాసోఽత ఆహ - విశ్వజనక ఇతి. జనకస్య జన్యేషు విశ్వాస ఉచిత ఇతి భావః. తస్య వైభవమాహ - విశ్వాయుష్యోపసఙ్గ్రహః సర్వేషామప్యాయుష్యముపసఙ్గృహ్ణాతీతి తథోక్తః. సర్వేపి బ్రహ్మాదయ ఏతస్య పురతో జాయన్తే వీయన్తే చేతి సర్వాయుష్యోపసఙ్గ్రిహాణామన్యేతి భావః. (౭)

విపదమ్బుధిపోతాఙ్ఘ్రి ర్విచారాసహనాకృతిః
విరాజద్విక్రమాదిత్యో విపశ్చిద్గళభూషణమ్. 56

సంసారసాగరోత్తారణే ఏతదఙ్ఘ్రిపోత ఏవావలమ్బన మిత్యాహ- విపదితి. నను నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావస్యేశ్వరస్య కథ మాకృతిస్స్యాచ

కిం సతీ? ఉతాసతీ? అత ఆహ - విచారా సహనాకృతిరితి. నిరాకార స్యేశ్వరస్య సర్వేప్యాకారా మాయికత్వాద్విచారా సహనా ఏవ. తథాపి నాయం తిరస్కరణీయ ఇత్యాహ - విరాజద్విక్రమాదిత్య ఇతి. యస్య విక్రమ ఆదిత్యరూపేణ విరాజతే సః. అల్పవిక్రమా రాజాన ఏవ న తిరస్కరణీయా దణ్డభయాత్కిమ్పునరీశ్వర ఏవంవిధ ఇతి భావః. అతఏవాయం నిత్యం విద్వద్భిస్తూయతే ఇత్యాహ - విపశ్చిద్గళభూషణ మితి. (౪)

వియచ్ఛత్రో విధుమయాదర్శో విశ్వమ్భరాసనః
విరోచనప్రతీహారో విద్యున్మాలా మయామ్బరః. 57

ఈశ్వరస్య సామ్రాజ్యం వర్ణయతి. వియదేవ ఛత్రమస్య చన్ద్రోస్య దర్పణః. సింహాసనన్తు వసున్ధరైవ. ద్వారపాలకస్తు సహస్రకిరణః. అస్య పట్టామ్బరన్తు విద్యున్మాలైవ. (౫)

విషరాశిస్ఫురత్పాత్రో విటనాయకకందుకః
విదిక్ప్రదిక్పాలభృత్యో విచరద్వాయుచామరః. 58

సముద్రఏవాస్య పాత్రమ్. మేరురేవ కన్దుకః. విదిశాం దిశాఞ్చ పాలకా ఈశానేన్ద్రాదయోఽస్యభృత్యాః. సదాగతిర్వాయురేవ చామర ప్రాయః (౪)

విరోచనముఖో విప్రముఖో విధిహుతాశనః
విరూరుర్ద్వివిధక్షత్రబాహు - ర్ద్విధికరాజ్ఘ్రికః. 59

అగ్నిరేవాస్య ముఖమ్. అనేన చ ముఖేనాయం విధిహుతాశనః విధినా హుతమశ్నాతి అస్య చ మహాపురుషస్య ముఖే విప్రాః ఊర్వో ర్వైశ్యాః బాహ్వోర్ద్వివిధాని సూర్యచన్ద్రాదివంశ్యాని క్షత్రాణి అంఘ్రోస్తు విధికరాశ్శూద్రాశ్చ జాతాః. "బ్రాహ్మణోస్య ముఖమాసీ ద్బాహూ రాజన్యః కృతః ఊరూ తదస్య యద్వైశ్యః పద్భ్యాం శూద్రో అజాయ" తేతి శ్రుతేః. విప్రో ముఖం యస్యేత్యేవం సమానాధికరణబహువ్రీహాయ ఏవ. బ్రాహ్మణోస్య ముఖమాసీ దితి శ్రుతావపి తథా శ్రవణాత్. అర్థాత్తు ముఖబ్రాహ్మణయోర్జన్యజనకభావ ఇతి బోధ్యమ్. (౬)

విశ్వంభరాతి వర్తిష్ణు దశాఙ్గుల మహాకృతిః
విశ్వభూతమయైకాంశో వివిశ్వత్రిపదామృతః. 60

ఏతస్య పురుషస్యాకృతేః పరిమాణ మాహ – విశ్వమ్భరాతివర్తిష్ణు దశాఙ్గుల మహాకృతిః విశ్వమ్భరామతిక్రమ్య వర్తనశీలం దశాఙ్గులమ్ దశానామఙ్గులానాం సమాహారో యస్యాస్సా మహతీ ఆకృతిర్యస్య స తథోక్తః "స భూమిం విశ్వతో వృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాఙ్గుల''మితి శ్రుతేః. ప్రపఞ్చపరిమాణాత్తదాకృతి పరిమాణం దశాఙ్గుల మధిక మిత్యర్థః. అస్య ఏకస్మిన్నంశే ఏవ సర్వే భూతాని సన్తీత్యాహ – విశ్వభూతమయైకాంశ ఇతి. అవశిష్టే అంశత్రయే కిమస్తీత్యత ఆహ – వివిశ్వత్రిపదామృత ఇతి. విశ్వరహితే పదత్రయే అమృతమస్తి. "పాదోస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం ది'' వీతి శ్రుతేః.

విద్యావిద్యాస్మృతిక్రాన్తా విబుధాహావ సద్ధవిః
విపన్యు విప్రపంచింత్యో వితానమయవిగ్రహః. 61

ధూమాదిమార్గోర్చిరాది మార్గశ్చేతి మార్గద్వయ మస్తి. మృతానాం లోకాన్తర గమనే. తత్ర అర్చిరాది మార్గోఽన శనః. విద్యామార్గశ్చ అన్యస్తు అవిద్యామార్గ స్సాశనః. విద్యామార్గేణ య ఏతి స న పునరావర్తతే. అన్యస్తు పునరావర్తతే. దర్శితకర్మ భక్తి జ్ఞానమార్గ నిరతాస్తు పుమాంసః విద్యామార్గ గోచరా ఏవ. పామరాస్తు అన్యవిషయాః భగవానీశ్వరస్తు మార్గద్వయమతిక్రాన్త ఏవ. తేనైవ నిర్మితత్వా న్మార్గద్వయస్యేతి భావః. తదేతదాహ – విద్యావిద్యాస్మృతిక్రాన్తేతి. అయమేవ పరమపురుషః పురా దేవానాం మానస యజ్ఞే పశురాసీదితి పురుషసూక్తార్థమాహ – విబుధాహావ సద్ధవిరితి. విబుధానాం దేవానామాహవే యజ్ఞే సన్శ్రేష్ఠహవిః హవ్యపశుః "యత్పురుషేణ హవిషా దేవా యజ్ఞమతన్వ''తేతి శ్రుతేః. మానసయజ్ఞే అధికారిణ ఆహ–విపన్యువిప్రసంచిన్త్య ఇతి. "విపన్యవో జాగృవాంసస్సమిన్ధత'' ఇతి శ్రుతేః. పన్యుర్వ్యవహారః వ్యవహారశూన్యైర్విప్రైస్సమ్యక్ చిన్తనీయః. అస్య శరీరమేవ యజ్ఞోపకరణానీత్యాహ – వితానమయవిగ్రహ ఇతి. యద్వా యజ్ఞే నిత్యమయం

ప్రతిష్ఠిత ఇత్యాహ – వితానమయవిగ్రహ ఇతి. యజ్ఞ ఏవాస్య శరీర మిత్యర్థః. అథవా అయమేవ యజ్ఞస్వరూప ఇత్యాహ – వితానమయ విగ్రహ ఇతి. విగ్రహ స్స్వరూపమ్. (౪)

వితానకృ – ద్వితానేశో వితానాఙ్గవ పాశనః
వితానవీతిహోత్రాత్మా వితానాయుతదుర్లభః. 62

అస్యాపి మానస యజ్ఞస్య భగవానేవ ప్రథమాచార్య ఇత్యాహ – వితాన కృదితి. స్వయమాచరన్యోఽన్యైరాచారయతి స ఆచార్య ఇతి. సిద్ధాన్తాద్భగవానేవ ప్రథమమ్మానసం యజ్ఞం కృత్వా పశ్చాద్బ్రహ్మా దిభిః కారితవానిత్యర్థః. అయమేవ తస్యాపి ప్రభురిత్యాహ – వితానేశ ఇతి. సర్వేష్వపి యజ్ఞేషు ప్రధానాఙ్గభూతా వపా యజ్ఞ పురుషేణ తేనైవ భుజ్యత ఇత్యాహ – వితానాంగవపాశన ఇతి. యచ్చ యజ్ఞే ఆహవనీయ గార్హపత్య దక్షిణాగ్ని నామక మగ్నిత్రయం తదపీశ్వర ఏవేత్యాహ – వితాన వీతి హోత్రాత్మేతి. జ్ఞాన సహితైరేవ యజ్ఞైరయం సులభః న తు జ్ఞానశూన్యైః పామరవిషయైరిత్యాహ – వితానాయుతదుర్లభ ఇతి. అత్ర వితాన శబ్దోపలక్షణయా జ్ఞానహీనవితానవాచీ, యద్వా – జ్ఞానయజ్ఞ మనోయజ్ఞ ద్రవ్యయజ్ఞాదయో బహవో యజ్ఞా స్సన్తి. తత్ర జ్ఞానయజ్ఞ ఏవ భగవత్ప్రాప్తి హేతుర్నత్వన్యే ఇతి. వితానాయుత దుర్లభ ఏవ భగ వాన్ జ్ఞానయజ్ఞాతి రిక్త యజ్ఞవాచీ వితానశబ్దోయ మత్రేతి బోధ్యమ్. (౪)

విజయీ విజయా గీతనామా విజయదాయకః
విజయా జయ తుల్యాంశో విజేతవ్య వివర్జితః. 63

ఇన్ద్ర చన్ద్రాదిపదస్య యజ్ఞాద్యసులభత్వాదేవ సర్వోత్కృష్టోయ మిత్యాహ – విజయీతి. విశేషేణజయ స్సర్వోత్కర్షో యస్య స విజయీ. అత ఏవ పతివ్రతాపి పార్వతీ ఏతస్య నామ నిత్యం జపతీత్యాహ – విజ యాగీతనామేతి. స్వయం విజయిత్వా దేవ పరేషామయం విజయం దత్త ఇత్యాహ – విజయదాయక ఇతి. నచాయమాత్మోత్కర్షేణ గర్విత ఇత్యాహ – విజయాజయతుల్యాంశ ఇతి. విజయాపజయా వుభావప్యస్య

సమానకక్ష్యే భవత ఏవేత్యర్థః. అంశ శబ్దోఽత్ర కక్ష్యావాచీ. విదితాత్మ తత్త్వత్వాదితి భావః. తథాపి సర్వమనేన జితమేవ స్వభావాదిత్యాహ – విజేతవ్య వివర్జిత ఇతి. (ఌ)

విశేషహీన చిద్రూపో విశిష్టో విగతాఞ్జనః
విశేషణీభూతవిశ్వో విబుధాళిసుధాకరః. 64

కుతోఽనేన సర్వం జిత మత ఆహ – విశేషహీనచిద్రూప ఇతి. నిర్విశేష చిన్మాత్రో హి భగవాన్ చైతన్యేన చ సర్వం వ్యాప్తమితి సిద్ధాన్తాత్. వ్యాపకేన చైతన్యేన వ్యాప్యం విశ్వం వ్యాప్తమేవేతి జితమేవేతి భావః. వ్యాపకస్య జేతృత్వం వ్యాప్తస్య జితత్వఞ్చ లోకసిద్ధమేవేతి తత్త్వమ్. అత ఏవాయం విశిష్టః ఉత్తమోత్తమః తత్ర హేతుమాహ – విగతాఞ్జన ఇతి. నిరఞ్జన ఇత్యర్థః. చైతన్యస్య సర్వవ్యాపకత్వాదేవ సర్వమప్యస్య విశేషణీభూత మిత్యాహ – విశేషణీ భూతవిశ్వ ఇతి. వ్యాపకో హి విశేష్యం వ్యాప్యన్తు విశేషణ మితి భావః. నను నిర్విశేష చిన్మాత్రస్యాశ్రయణం వృథేత్యత ఆహ – విబుధాళి సుధాకర ఇతి. దేవేభ్యోఽయ మేవామృతం దత్తే నిత్యం చన్ద్రరూపేణేతి కృత్వా అస్మభ్యమపి తథైవ దాస్యతీతి నాస్యాశ్రయణం వ్యర్థమ్. న చ నిర్విశేషస్య కథం విధు మయత్వం వ్యాఘాతాదితి వాచ్యమ్. నిర్విశేషస్యాపి మాయయా విశ్వరూపత్వ మిత్యభిహితత్వాన్న హి మాయాయాం వ్యాఘాతో నామ ఏతేన “సోమోఽస్మాకం బ్రాహ్మణానాం రా౯జేతి సోమ ఏవ సేవ్య ఇతి శఙ్కాఽపి పరాస్తా. (ఌ)

విశ్వకేతు మనోజ్ఞాఙ్గో విధున్తుక నికృన్తనః
విశ్వకేతు పితా విశ్వకేతు వైభవ వర్ధనః. 65

ఇతః ప్రాక్కర్మ భక్తిజ్ఞాన మార్గత్రయం దర్శితమ్. తత్ర భక్తిమార్గే విశ్వరూప చిన్తన ప్రకారో దర్శితః స్వాధీనే తు విశ్వరూపే పురుషప్రమాణే భగవద్విగ్రహే మానసికే మనో నివేశయితవ్యమ్. తస్య చ భగవద్విగ్రహస్య అతీవ సున్దరత్వా త్తత్ర మనః స్వతఏవానాయాసేన ప్రవర్తతే. సున్దర స్త్రీజన ఇవే త్యాహ – విశ్వకేతు మనోజ్ఞాఙ్గ ఇతి. మన్మథస్యైవాస్యాఙ్గమప్ర

నోహరమ్. ఏవమతిసుకుమారమపి శత్రునిబర్హణ క్షమ మేవేత్యాహ -
విధున్తుద నికృన్తన ఇతి. రాహోశ్ఛేత్తా మోహిన్యవతారే ఇతి భావః.
నను సాక్షాన్మన్మథ ఏవ ధ్యేయః కిమ్పున స్తత్తుల్యాంగో విష్ణురత ఆహ -
విశ్వకేతుపితేతి. పితృత్వాన్మన్మథస్యాపి స ఏవ సేవ్యః. కిమ్పునరస్మాకమితి
భావః. ఏతదుపాసనాదేవ మన్మథస్యాపి తాదృశం వైభవమిత్యాహ -
విశ్వకేతు వైభవ వర్ధన ఇతి. వర్ధనో వృద్ధి కరః. (౪౪)

విశ్వకేతు - ర్విశ్వకేతు జయీ విశ్వప్రలోభనః
విశ్వకేతుస్మరో విశ్వకేతు విశ్వజయప్రదః. 66

విశ్వకేతుర్మన్మథోఽప్యయమేవ. ప్రద్యుమ్నవ్యూహ రూపత్వా
ద్విష్ణోరితి భావః. నచాయం శఙ్కరాదివన్మన్మథ పరతన్త్ర ఇత్యాహ -
విశ్వకేతు జయీతి. తత్ర హేతు మాహ - విశ్వప్రలోభనః విధిరుద్రేన్ద్ర
మన్మథాది సర్వజగద్వఞ్చకః మాయిత్వాదితి భావః. నను నాయం మన్మథ
జయీ తథాత్వే లక్ష్మీ కామనాది రస్య న స్యాదత ఆహ - మన్మథమన్మథ
ఇతి. మన్మథస్యాపి రతీదేవ్యాం కామో స్తీతి శ్రూయతే. స చ కామః
కిం మన్మథ ఏవ, ఉతాన్యః? న మన్మథః స్వస్య స్వయం మన్మథః కథం
స్యాద్వ్యాఘాతాత్. అతో న్యేన మన్మథ మన్మథేన భవితవ్యమ్. స చ
విష్ణురేవ. యదుక్తం విష్ణోర్లక్ష్మ్యాం కామ ఇతి. స మాయా ప్రభావ ఏవేతి
భావః. విష్ణోర్లక్ష్మీ కామనాది విడమ్బనం మాయైవేతి తత్త్వమ్. సుమ
జ్గళః కశ్చన కాఙ్క్షతే హి మామితి లక్ష్మ్యైవ విష్ణోస్స్వస్మిన్కామా
భావస్య ప్రతిపాదితత్వాత్. అపి చ మన్మథో హి బ్రహ్మాది సర్వజగ
త్స్వాయత్తీ కరోతి, తచ్చ భగవదనుగ్రహాదేవ, న స్వత ఇత్యాహ -
విశ్వకేతు విశ్వజయప్రద ఇతి. (౫)

విద్యాధరాది వినుతో విభూతి సముపాసితః
విభూతి భూషిత ముని - ర్విభూతి మయ విష్టపః. 67

అత ఏవ విద్యాధరాదయో దేవా ఏనం నిత్యం స్తువన్తీత్యాహ -
విద్యాధరాది వినుత ఇతి. తేపి సిద్ధిశాలిన ఏవ. అత ఏనం స్తువన్తీత్యత
ఆహ - విభూతి సముపాసిత ఇతి. విభూతిర్విద్యాధరా దయస్సేవన్తే.

ఏష తు విభూతిభిరేవ సేవ్యతే ఇతి విశేష ఇతి భావః. అత ఏవాయం స్వాశ్రితాన్మునీన్విభూతిభి ర్భూషయతీత్యాహ – విభూతి భూషిత మునిరితి. తత్ర ప్రధానాం భగవతో యోగసిద్ధి మాహ – విభూతి మయ విష్టప – ఇతి. విభూతయో విభవావతారా ధ్రువాదయః లోకోఽయమేతద్విభవావతార ప్రచురః న హి యోగశక్తిం వినా ఏతద్ఘటతే ఇతి భావః. (౪)

విభూత్యలుబ్ధ స్వజనో విభూతి విభవప్రదః
విభూతి దుర్విభావ్యాత్మా విభూతి సముదఞ్చనః. 68

ఇమాశ్చ సిద్ధయో మాయికా ఏవేతి నాస్మాకం తాసు రుచి రుచితేత్యత్ర వృద్ధాచారం ప్రమాణయతి. విభూత్యలుబ్ధ స్వజన ఇతి. స్వజనో ధ్రువాదిః విభూతిషు సిద్ధిషు అలుబ్ధాస్స్వజనా యస్య స తథోక్తః. తత్ర హేతుమాహ విభూతి విభవప్రద ఇతి. విభూతీనామయం విభవో దూరదృష్ట్యాది రూపో యస్మాదాసీత్స ఏవ సేవ్య స్తాసామస్మాకం చేతి భావః. ప్రధాన హేతుమాహ – విభూతి దుర్విభావాత్మా యస్యాత్మా స్వరూపం విభూతిభిర్లక్షణయా విభూతిలుబ్ధైః పురుషైర్దుర్విభావ్యః. మనసాపి విభావయితు మశక్యః. స తథోక్తః. తాశ్చ విభూతయోఽస్మాదేవోదితా ఇత్యాహ – విభూతిసముదఞ్చన ఇతి. (౪)

వితథేతర సఙ్కల్పో వివిక్త బహుళక్రియః
వివిక్తరూపో వివిక్తనామా విశద సద్రదః. 69

నను కథం విభూతీనామయం స్రష్టేత్యత ఆహ – సఙ్కల్పాదితి. వితథేతర సఙ్కల్పః అమోఘోఽస్య సఙ్కల్పః "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయే" యేతి శ్రుతౌ సర్వజగతోఽపి భగవతా సఙ్కల్పపూర్వకం సృష్టత్వం ప్రతిపాదితమేవేతి కృత్వా విభూతీనాం స్రష్టా కా కథేతి భావః. సఙ్కల్పపూర్వికా అస్య బహ్వ్యః క్రియా అతీవ పవిత్రాః. అత ఏవ విశ్వం పావయితుం శక్నువన్తీత్యాహ – వివిక్తబహుళ క్రియ ఇతి. న కేవలమస్య క్రియా ఏవ పవిత్రాః, కిన్తు నామాని రూపాణి చేత్యాహ

వివిక్తరూపః వివిక్తనామా ఇతి. అథ తద్విగ్రహ ప్రత్యఙ్గసౌష్ఠవం వర్ణయతి. విశదసద్రద ఇత్యాది నామభిః. విశదాశ్శుభ్రాస్స న్తశ్శోభనా రదా దన్తా యస్య స విశద సద్రదః జీవానాన్త్వశుద్ధా అశోభనాశ్చ దన్తా ఇతి బోధ్యమ్. ఏవ ముత్తరత్రా ప్యూహ్యమ్. (౨)

వివిక్త చిహ్నో వికసత్ పద్మమాలో విశేషకీ
విటీన్ద్రశృఙ్గ మకుటో విశదోపలకుణ్డలః. 70

వివిక్తం పవిత్రం చిహ్నం శ్రీవత్సాఖ్యం యస్య సః వికసిత పద్మానాం మాలా యస్య సః, విశేషకం తిలకం కస్తూరీ మయమితి భావః, తస్యైవ ప్రశస్తత్వా త్ప్రశంసా యామినో విధానాచ్చేతి విశేషకమస్యాస్తీతి విశేషకీ. ప్రశంసాయామినిః. విటీన్ద్రో మేరుస్తస్య శృఙ్గం జామ్బూనదం శిఖరమివ మకుటం కిరీటం యస్య సః. విశదోపల కుణ్డలః విశదోపలా వజ్రమణయః తేషాం కుణ్డలే యస్య సః. (౨)

విశ్వకేతు ధనుఃప్రాయ భ్రూలతో విస్తృతాననః
విశ్వమాత్రా శయహరో విలోల మధుపాలకః. 71

విశ్వకేతోర్మన్మథస్య ధనుఃప్రాయే ధనుస్తుల్యే భ్రువా లతే ఇవ యస్య సః విస్తృతం విస్తీర్ణం కమల తుల్యమితి భావః. ఆననం యస్య విశ్వమాతుర్లక్ష్మ్యా అపి ఆశయం చిత్తం హరతీతి తథోక్తః. విలోలా మధుపా ఇవ అలకా యస్య. (ర)

విముగ్ధనాసికా దణ్డో విశాల హనుసుందరః
విశ్వమాత్రాధర్శ గణ్డో వినీల శ్మశ్రుమణ్డలః. 72

విముగ్ధ స్సున్దరో నాసికా దణ్డ ఇవ యస్య సః విశాలాభ్యాం హనుభ్యాం సున్దరః, విశ్వమాతు రాదర్శ ఇవ గణ్డో యస్య విశేషేణ నీలం శ్మశ్రుమణ్డలం యస్య. (ర)

విశాలాక్ష్యో రక్తరేఖో విస్తీర్ణ శ్రీకృతి శ్రవాః
విశ్వమాతృ కరగ్రాహ్య చిబుకో విశదస్మితః. 73

విశాలయో రక్ష్ణో రాసమన్తా ద్రక్తా రేఖా యస్య సః విస్తీర్ణే శ్రీకృతీ ఇవ శ్రవసీ శ్రోత్రే యస్య. విశ్వమాత్రా కరేణ గ్రాహ్యం లాలనీయం చిబుకం యస్య. విశ్వదం సర్వప్రదం ధ్యాతౄణామితి భావః. స్మితం యస్య. (౪)

విశాలఫాలో విషజగ్రీవో విషజరత్నధృత్
విలమ్బిహారరుక్పూర విశదోరస్స్థలాన్తరః. 74

విశాలమస్యఫాలమ్. గ్రీవా తు శంఖ ఇవ, సముద్రజలజం కౌస్తుభ మణిం ధరతి. విలమ్బినాం హారాణాం ముక్తాహారాణాం రుక్పూరేణ విశదం శుభ్రమురస్స్థలాన్తరం యస్య. (౪)

విషధ్రేన్ద్రాయత భుజో విషాణి రిపు మధ్యమః
వినిమ్ననాభి – ర్విపులశ్రోణి – ర్వివిధలేపనః. 75

విషధ్రాస్సర్పాః. తేషా మిన్ద్రశ్శేషో వాసుకిర్వా. తద్వదాయతా దీర్ఘా భుజా యస్య. విషాణీ గజస్తస్య రిపు స్సింహ స్తస్యేవ మధ్యమో యస్య సః. విశేషేణ నిమ్నా గభీరా నాభి ర్యస్య. విపులే విస్తీర్ణే శ్రోణీ యస్య, వివిధాని లేపనాని చన్దన కర్పూరాది విలేపనాని యస్య. (౫)

విన దత్స్వర్ణవలయో విద్యుద్వ్రతతిమేఖలః
విషాణి కరముగ్ధోరు – ర్విజతూణీర జంఘికః. 76

విశేషేణ నదన్త స్స్వర్ణమయా వలయాః కఙ్కణాని యస్య. విద్యుద్వ్రతతిరివ మేఖలా యస్య. విషాణినో గజస్య కరావివ ముగ్ధౌ ఊరూ యస్య. వి–ర్విష్ణు–స్తస్మాజ్జాయత ఇతి విజః మన్మథః. తస్య తూణీరే ఇవ జంఘికే యస్య సః. (౪)

విగూఢజత్రు ర్విశ్వౌఘ శరణ్యాఙ్ఘ్రిపయోరుహః
విసారవజ్ర చక్రాబ్జ హలకేత్వఙ్కధృత్పదః. 77

విగూఢ జత్రు రస్ఫుటజత్రుః. విశ్వానాం జీవానా మోఘస్య బృన్దస్య శరణ్యే అఙ్ఘ్రిపయోరుహే యస్య. విసారో మత్స్యః. వజ్రమా

యుధం చక్రం సుదర్శనం. అబ్జం కమలం. హలః కేతుర్ధ్వజః. ఏతేషా మఙ్కాలశ్చిహ్నాని ధరత ఇతి తథోక్తే పదే చరణే యస్య స తథోక్తః. (౪)

విద్రుమా రక్త నఖరో వివిధా మ్నాయనూపురః
విముగ్ధ స్నిగ్ధ రక్తాఙ్ఘ్రి తలో విసదృశాకృతిః. 78

విద్రుమవదా సమన్తా ద్రక్తా నఖరా నఖా యస్య సః, వివిధా ఆమ్నాయా వేదా ఏవ నూపురాణి యస్య సః. విముగ్ధం విశేషేణ సున్దరం స్నిగ్ధం మృదుళం రక్తఞ్చ అఙ్ఘ్రితలం పాదాధోభాగః యస్య సః. ఏవం విధత్వా దేవ అసదృశాకృతిః. ఏతదాకారేణ సదృశా అన్యా అకృతిః క్వాపి నాస్తీత్యర్థః. (౪)

విద్యారాజో విద్యమానో విద్యాకమలినీ రవిః
విద్యమానాగామిభూత ప్రభు – ర్విద్యాదురన్వయః. 79

"అకామస్సర్వకామో వా మోక్షకామో వా భగవన్తం సేవ"తేతి భాగవతే ప్రతిపాదితమ్. తత్ర విద్యాకామిభిరప్యయ మేవ సేవ్య ఇత్యాహ– విద్యా రాజః విద్యానాం వేదవేదాఙ్గాదీనామయమేవ రాజా "తుభ్యం నమో హయగ్రీవ విద్యారాజాయ విష్ణవే" ఇతి బ్రహ్మాణ్డ పురాణాత్. నను కస్మిన్కాలే అయం విద్యారాజ ఇత్యత ఆహ – విద్యమాన ఇతి. సద్రూపం కాలత్రయా బాధ్య మస్య స్వరూప మతః కాలత్రయే ప్యయ మేవ సేవ్యః. అయమేవ విద్యార్థిఞాం పీత్యాహ – విద్యాకమలినీ రవి రితి. యథా పద్మినీనాం రవిః, తథా విద్యానామ ప్యప్రకాశకరః. న కేవలం కాలత్రయే ప్యయం విద్యానామేవ రాజా, కిన్తు సర్వస్యాపీ త్యాహ – విద్యమానానాం వర్తమానానాం చరాచరాణాం ఆగామినాం భవిష్య తాం భూతానామ తీతానాఞ్చ ప్రభుః విద్యా అపి సమగ్రమేనం న వదే యు రిత్యాహ – విద్యాదురన్వయ ఇతి. విద్యానామప్యేతు మశక్యః. "యతో వాచో నివర్తన్తే" ఇతి శ్రుతేః. నిశ్శేష భగవత్తత్త్వం ప్రతిపాద యితుం న విద్యానామస్తి శక్తిరితి భావః. న చ వాచాం సుతరా మవిషయ ఇతి వాచ్యమ్. శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రవ్యాకోపాత్. (౫)

విద్యావల్లీ మూలకన్దో విద్యానన్దాబ్ధిఖేలనః
విద్యాలతోపఘ్న భుజో విద్యామ్భోరుహబమ్భరః. 80

విద్యానామేవ వల్లీనాం మూలకన్దః. విద్యాజన్యా యే ఆనన్దాస్తేషామబ్ధౌ ఖేలనం క్రీడనం యస్య సః విద్యానిధిత్వాదితి భావః విద్యానామేవ లతానా ముపఘ్నభూతో భుజో యస్య. ఏతదాశ్రయణాభావే విద్యాస్సఙ్కోచం ప్రాప్నుయురితి భావః. అయమేవ విద్యాసార విదిత్యాహ – విద్యామ్భోరుహబమ్భర ఇతి. విద్యాస్వేవామ్భోరుహేషు బమ్భర తుల్యః యథా పద్మసారగ్రాహీ భ్రమరస్తథా విద్యాసారగ్రాహీ విష్ణురితి భావః. (౪)

విద్యాపద్మమరన్దాత్మా విద్యాపుష్కర చన్ద్రమాః
విద్యావినయ సమ్పన్న బ్రహ్మహస్త్యాది తుల్యధీః. 81

సోఽపి సారో భగవానేవేత్యాహ – విద్యాపద్మమరన్దాత్మేతి. అయం విద్యాసు గగనే చన్ద్ర ఇవ భాతీత్యాహ – విద్యాపుష్కర చన్ద్రమా ఇతి. అస్య విద్యాసారవత్త్వే కిఞ్చిల్లిఙ్గమాహ – విద్యావినయసమ్పన్నే బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణే హస్త్యాదౌ చ తుల్యా ధీర్యస్య సః. ఆత్మనస్సర్వత్ర సమత్వాదితి భావః. (౩)

విద్యానన్దమయో విద్యానన్దబిమ్బో వివిద్యకః
విద్యాప్రదాయీ విద్యాత్మా విద్యాఫలమయాకృతిః 82

విద్యాజన్యో య ఆనన్దస్స భగవానేవ. సర్వత్రాపి ఆనన్దస్య భగవద్రూపత్వాదితి భావః. తత్ర హేతుమాహ – విద్యానన్దబిమ్బ ఇతి. బిమ్బభూత భగవదానన్ద ఏవ విద్యావాసితే అన్తఃకరణే ప్రతిఫలితస్సన్ విద్యానన్ద ఇత్యుచ్యతే. బిమ్బ ప్రతిబిమ్బయో రైక్యం ప్రసిద్ధమేవేతి భావః. ఏతాశ్చ విద్యా బుద్ధావేవ న స్వరూపే సన్తీత్యాహ – వివిద్యక ఇతి. వివిద్య ఏవ వివిద్యకః. అనేనైవ విద్యా దీయన్తే రాజ్ఞా ధనమివేత్యాహ– విద్యాప్రదాయీతి. సా చ విద్యా భగవద్రూపైవేత్యాహ – విద్యాత్మేతి. సర్వస్యాపి భగవద్రూపత్వాదితి భావః. భగవద్దత్తయా విద్యయా కిమ్ఫల

మత ఆహ - విద్యాఫలమయాకృతిరితి. భగవత్స్వరూపదర్శనమేవ ఫలమితి విద్యాయాః ఫలం భగవత్స్వరూపమేవేతి భావః. (౭)

విద్యాలక్ష్మీశ్రీవాక్కీర్తి తుష్టిపుష్టి సతీవృతః
విక్రాన్తో విహ్వలత్రాతా వియాతో వినయాన్వితః. 83

విద్యా లక్ష్మ్యాదయ ఏనం మూర్తీభూయ సేవన్త ఇత్యాహ - విద్యేతి. అనేన విద్యాకామ శ్రీకామో హ్రీకామః కీర్తికామ స్తుష్టికామః పుష్టికామశ్చ భగవన్తమేవైనం సేవతేతి ధ్వనితమ్. అథ తస్య కాంశ్చిద్గుణా నాహ - విక్రాన్తశ్శూరః. విహ్వలత్రాతా విహ్వలానా మార్తానాం త్రాతా రక్షకః. వియాతో ధృష్టః. పరైరప్రధృష్య ఇత్యర్థః. వినయాన్వితః భృగ్వాదిష్వితిభావః. (౮)

విరోధహీనో విస్నేహో విగుణో విమదో విమః
విక్లమో విగతాధర్మో వివృద్ధి - ర్విపరిక్షయః. 84

న చాస్య కేషు చిద్విరోధః కేషుచి-చ్ఛస్నేహః, ఆత్మన ఏకత్వాది తరస్య భూతజాతస్య జడత్వాదసత్యత్వా చ్చేతి భావః. నాయం కాలాధీన వృద్ధిక్షయాది శాలి సత్త్వాది గుణవా నిత్యాహ - విగుణ ఇతి. శుద్ధ సత్త్వాత్మకత్వా న్నాస్య రజ ఆదిగుణజన్మ వృద్ధిక్షయ సంసర్గ ఇతి భావః. అతఏవ విమదః అష్టమద రహితః. నాస్యైతచ్ఛరీరం కర్మవశాన్మ్రియతే ఇత్యాహ - విమ ఇతి. మా మృతిః, నాప్యస్య కార్యేషు ఆయాసః. ప్రభూత శక్తిత్వా దిత్యాహ - విక్లమ ఇతి. ధర్మాధర్మయోస్తుల్యత్వేపి లోకసఙ్గ్రహాయాయం ధర్మమేవానువర్తత ఇత్యాహ - విగతాధర్మ ఇతి. ఏతచ్ఛరీరస్య నాస్తి వృద్ధిః. నాపి పరిక్షయ ఇత్యాహ - వివృద్ధి ర్విపరిక్షయ ఇతి. అస్తి జాయతే వర్ధతే విపరిణమతే పరిక్షీయతే నశ్యతి ఇతి షడూర్మయో నాస్య దేహస్యేతి భావః. (౯)

విస్వేదో విమలో విస్రహీనో విక్షు - ద్వితృ - ద్విభీః
విప్రాకృతో విభాపిణ్డో విప్రమాణో విబన్ధనః. 85

అస్తః కల్పిత రూపప్రసఙ్గా న్నిత్యవిభూతి విగ్రహ గుణానపి కాంశ్చిదాహ - అస్య దేహే స్వేదో నాస్తి. చతుర్మలాదిమలాని న సన్తి.

దుర్గన్ధో నాస్తి. క్షుత్తృడ్భ్యాం పరిభవో నాస్తి. జన్మాపి నాస్తి. దేహస్త్వస్య. అతఏవాయమప్రాకృతః. అత ఏవ విభాషిణ్ణః దివ్యతేజోమయః. న తు పాఞ్చభౌతికః. న చాస్య పరిమాణం విద్యతే. నాపి కాలకర్మాది వశ్యతా రూపం బన్ధనమస్య విద్యతే. (౧౦)

విప్రకృష్టో వికుర్వాణో విహారీ విరళోదయః
విశామ్పతి-ర్విశ్రుతాత్మా వివిధామ్నాయ మృగ్యకృత్.86

కిమిత్యేనం సర్వే న విదురత ఆహ – విప్రకృష్ట ఇతి. అవిదుషామతీవ దూరస్థః పునస్తస్య గుణానాహ – వికుర్వాణః సన్తుష్టమనాః విహారీ విహరణశీలః విరళోదయః క్వాచిత్కావిర్భావః. మత్స్యాద్యవతారాణాం క్వాచిత్కత్వాదితిభావః. విశాం జనానాంపతిః విశ్రుతః ప్రసిద్ధ ఆత్మా స్వరూపం యస్య సః. అస్మాకం కా కథా యద్వేదా ఏవైనం మృగయన్తే ఇత్యాహ – వివిధేతి. (౭)

వివిక్త సేవినేదీయాన్ వినాయక వివర్జితః
విదైవో విప్లవాహర్తా విధేయాఖిల దైవతః. 87

అవిదుషాం దూరస్థోపి విదుషాం సన్నిహిత ఏవాయమిత్యాహ – వివిక్తసేవినేదీయానితి. వివిక్తం విజనస్థలం సేవన్త ఇతి వివిక్త సేవినః తేషాం నేదీయాన్ సత్యదృష్టే గురూపదేశాదయం లభ్యః. తస్య తు న గురుర్నాపి దైవం స్వతన్త్రత్వాదిత్యాహ. వినాయకవివర్జితః వినాయకో గురుః, విదైవః దైవం భాగధేయమ్. ఏతద్భజనేన కోప్యుపద్రవః, శక్త్యాది భజనవదిత్యాహ – విప్లవాహర్తేతి. సర్వోపద్రవపరిహర్తా. నచైతదేకభజనే అన్యదేవతానాం కోపస్స్యాదితి వాచ్యమ్ ఇత్యాహ – విధేయాఖిలదైవత ఇతి. యస్య విధేయేషు కార్యేషు అఖిలాని దైవతాని వర్తన్తే సః లబ్ధాయాం రాజసేవాయాం కిన్తద్భృత్యైరితి భావః. యద్వా – ఏతద్భజనే నైతదనుగ్రహే సతి సర్వా దేవతా భగవదాజ్ఞయా భక్తకార్యనిర్వహణం కుర్యురేవ. కాపునస్తేషాం కోపకథేతి భావః. (౫)

వికుణ్ఠలోక నిర్మాతా వికుణ్ఠేశో వికుణ్ఠాభః
వికుణ్ఠాకూట తనయో వికుణ్ఠ నగరీప్రియః. 88

కా పునరస్య రాజధానీ? సా కేన వా నిర్మి తేత్యత ఆహ – వికుణ్ఠ లోక నిర్మాతా వికుణ్ఠస్య పురస్యేశః ప్రభుః పురరక్షకః క? ఇత్యతశ్చక్ర మేవేత్యాహ – వికుణ్ఠభ ఇతి. వికుణ్ఠపురప్రతిఘాతం భాః చక్రం యస్య స తథోక్తః. కస్మిన్నవతారే నిర్మిత? ఇత్యత ఆహ – వికుణ్ఠాకూటతనయ ఇతి. పత్నీ వికుణ్ఠా శుభ్రస్య తస్యాః కపటపుత్రః ఈశ్వరస్య జన్మాదివిడమ్బనం కృత్రిమమేవేతి కూటశబ్దప్రయోగః. వైకుణ్ఠావతారే తస్మిన్కృత ఇత్యర్థః వికుణ్ఠనగరీ ప్రియా యస్య సః సైవ రాజధానీతి భావః. (౫)

వికుణ్ఠపద్మమార్తణ్డో వికుణ్ఠ విభవాశ్రయః
వికుణ్ఠలోలో వికుణ్ఠ నారీనయన చన్ద్రమాః. 89

నగర్యాస్తస్యాయమతీవ ప్రకాశకర ఇత్యాహ – వికుణ్ఠ పద్మమా ర్తణ్డ ఇతి. వికుణ్ఠే చ తస్మిన్ యో విభవః గజాశ్వాది సంపత్. తస్య ఆశ్రయః ఆధారభూతః. నిత్యమయం తస్మిన్నాసక్తః యాశ్చ తత్పుర స్త్రియః తాసామయమతీవ నేత్రానన్ద కరః యథాస్మాకం చన్ద్రః. (౪)

వినతా సుత సద్బాహు భాసకో దు – ర్విభాసకః
విలోల తులసీమాలో వికచాబ్జ విధూననః. 90

అథైకాదశభి ర్వైకుణ్ఠనగరే తస్య గరుడోత్సవం వర్ణయతి. ధ్యాతౄణాం ధ్యానసౌకర్యాయ. వినతాసుతో గరుడః తస్య సతో శ్శోభన యోర్బాహ్వో ర్భాసకౌ ఊరూ యస్య సః విం ఖం భాసయతి ఉత్సవ సమయే దీపాదిభి రితి విభాసకః గరుడే చలతి సతి శరీరస్య చలనాత్తత్ర హారచలన మిత్యాహ – విలోల తులసీమాల ఇతి. గరుడమారూఢస్య తస్య కృత్యమాహ – వికచాబ్జ విధూనన ఇతి. వికచ మబ్జమేకేన కరేణ విశేషేణ ధునోతి విలాసార్థ మితి భావః.

విశదోపల ముక్తౌఘ ఛత్రద్వయ సమఞ్చితః
వినస్వదయుతచ్ఛద్మ ప్రదీపో విచలత్పటః. 91

విశదోపలా వజ్రమణయః ముక్తా మౌక్తికాని తాసామోఘస్సమూ హః తస్య ఛత్రద్వయం తద్వికారాత పత్రయుగళం తేన సమఞ్చితః

సమ్యక్పూజితః వివస్వతాం సూర్యాణాం మయుతస్య ఛద్మనా ప్రదీపా యస్య సః. ఏకైకో దీపో ఏకైక సూర్యవద్భాతీతి భావః. విశేషేణ చలత్ పట ఉత్తరీయం యస్య. (3)

విధుబిమ్బ మయ ప్రాజ్యా రాత్రికోడు ప్రదీపితః
విమర్దోత్థాపారగన్ధ మూర్ఛితాశా ప్రబోధనః. 92

విధు బిమ్బమయ్యాం ప్రాజ్యాయాం ప్రకృష్టాజ్యయుక్తాయా మా రాత్రికాయాం యాని ఉడూని నక్షత్రాణి దీపస్థానీయాని తైః ప్రదీపితో నీరాజితః పురస్త్రీభిరితి భావః విమర్దోత్థో యోఽపారో గన్ధః పరిమళః తేన మూర్ఛితా ఆశా దిశః ప్రబోధయతి స్వహార మణి ధ్వనిభి ర్మఙ్గళవాద్య ధ్వనిభిర్వా తథోక్తః. (౨)

విశ్వమ్భరా కరామ్భోజ చామరానిల సేవితః
విద్యుద్భూషణ భూషాఙ్గ శ్రీముఖేన్దు ప్రభార్చితః. 93

విశ్వమ్భరాయా భూదేవ్యాః కరామ్భోజే యశ్చామరస్తస్మాద్యోఽనిల స్తేన సేవితః. విద్యుతాం భూషణభూతా భూషా భూషణాని అఙ్గే యస్య సః. విద్యుతామివ భూషణానాం భూషాభూత మఙ్గం యస్యేతి వా. తస్యాశ్శ్రీదేవ్యా ముఖస్యేవేన్దు నాదిప్రభయా చన్దన రసాయితయా ఇతి భావః. అర్చిత స్సేవితః లిప్తఇతి. యావత్ తథోక్తః. —
ఇత్యర్థ సహస్రం నామాని వ్యాఖ్యాతాని.—

విధ్వంస విన్యస్తభుజో విష్వక్సేనాది సంవృతః
విధ్యణ్డారేణు సఞ్చార క్షమ రోమాన్తు జాలకః. 94

అథ గరుడావరోహణం పదద్వయేనాహ – విధేర్బ్రహ్మణోఽంసే విన్యస్తో భుజో యేన సః విష్వక్సేనః ఆదిపదాత్సునన్ద కుముదాదయః తైః స్సంవృతః పరీతః. అథ విష్ణురేవ పరమేశ్వర ఇతి భాగవతమతం వ్యవస్థాపయితుం తదితర హైరణ్యగర్భ శైవాదిమతాని నిరాచికీర్షు స్తావద్విష్ణో ర్మహి మానమాహ నామత్రయేణ. విధ్యణ్డా బ్రహ్మాణ్డా ఏవ రేణవః

తేషాం సఞ్చారే క్షమాణి రోమాణ్యు రూపాణి జాలకాని గవాక్షా యస్య సః "పుంస్యేవాన్ధుః ప్రహిః కూపః" ఇత్యమరః. (3)

విశ్వమ్భరా రజః పుఞ్జగణకాగణ్య వీర్యవాక్
విష్టపత్రయ పృష్ఠోర్ధ్వ లోక విష్కమ్భక స్యదః. 95

విశ్వమ్భరాయా యో రజః పుంజః తస్యాపి యే గణకాః గణనా కర్తారః తైరపి గణితు మశక్యం వీర్య మస్యాస్తి. విష్టపత్రయస్య భూర్భువస్స్వర్లోక త్రయస్య పృష్ఠే య ఊర్ధ్వలోకః. మహర్లోక ఇతి యావత్. తస్య విష్కమ్భకః కమ్పకః స్యదో వేగో యస్య సః. "విష్ణోర్ను వీర్యగణనాం కతమోఽర్హతీహ యః పార్థివాన్యపి కవిర్విమమే రజాంసి చస్కమ్భ యస్స్వరభసా స్ఖలతాత్రి పృష్ఠం యస్మాత్త్రిసామ్యసదనా దురు కమ్పయాన" మితి భాగవత మన్త్రానుసన్ధేయమ్. (౨)

విరిఞ్చి కల్పాన్తసాక్షీ విరిఞ్చిప్రీతివర్ధనః
విరిఞ్చ్యయుత సాహస్ర జనకో ఽధిపావకః. 96

అజో హైరణ్యగర్భమతం నిరాకరోతి. ఇయఞ్చ తేషాముపపత్తిః "హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీ" దితి శ్రుతేః. విరిఞ్చిరేవేశ్వరః త్రిమూర్తిషు చ స ఏవ ప్రథమతో నిర్దిశ్యతే. బ్రహ్మావిష్ణు మహేశ్వరా ఇతి వరాహరూపీ విష్ణూరుద్రాశ్చాస్మాదేవ జాతాః ఇతి. అథాహ భాగవతః – విరిఞ్చిర్న దైవమ్. తస్య మహాకల్పే అవర్జనీయ నాశత్వాదితి. విరిఞ్చికల్పాన్తసాక్షీ బ్రహ్మప్రళయస్య సాక్షాద్ద్రష్టా భగవానేవేశ్వరః. యుష్మాకమేవ విష్ణో ద్వేషః విరిఞ్చేస్తు ప్రీతిరేవేత్యాహ – విరిఞ్చి ప్రీతివర్ధన ఇతి. విరిఞ్చేరాత్మని ప్రీతిం వర్ధయతీతి తథోక్తః. ప్రీతౌ హేతుమాహ – విరిఞ్చినామయుత సాహస్ర స్యాపి జనకః. జనకే జన్యస్య ప్రీతి రుచితేతి భావః. అనేన యస్మాదనేకే బ్రహ్మాణో జాతాస్స విష్ణురేవేశ్వరో న తు బ్రహ్మా, తస్య కార్యత్వాదితి సిద్ధమ్. విరిఞ్చిరప్యేతన్నామజపాదేవ పూత ఇత్యాహ – విధిపావక ఇతి. విధిం పావయతీతి తథోక్తః. (౪)

విరిఞ్చి దత్తప్రవర రక్షః ఖణ్డన పణ్డితః
విరిఞ్చి కార్యనిర్వాహో విరిఞ్చిపరదైవతమ్. 97

విరిఞ్చినా దత్తః ప్రకృష్టో వరో యేషాం తేషాం రక్షసాం హిరణ్య కశిప్వాదీనాం ఖణ్డనే పణ్డితః. అనేన విరిఞ్చేరసర్వజ్ఞత్వం రక్షోభ్యో వరదానే యదనిష్టం భవే త్తస్య తేనావిదిత త్వాదితి భావః. విరిఞ్చి భక్తానా మవర్జనీయ నాశత్వేన విరిఞ్చేరనాశ్రయణీయత్వఞ్చ ధ్వనితమ్. విరిఞ్చేర్యత్కార్యం జగత్సర్జనం తదయమేవ నిర్వహతి. తస్య తత్రా శక్తత్వాదిత్యాహ - విరిఞ్చికార్యనిర్వాహ ఇతి. విరిఞ్చేరయ మేవ పర దైవతమ్. అతోఽస్మాకమపి స ఏవేత్యుచితమితి భావః. (3)

విరిఞ్చిపుత్రోప దిష్టతత్త్వో విధిహృదాలయః
విపఞ్చీ శిల్పదేవర్షి సఙ్గీతో విధిసౌహృదః. 98

విరిఞ్చేరతత్త్వ విత్త్వా త్తత్పుత్రేభ్య స్సనకాదిభ్య స్తత్త్వమనేనైవో పదిష్టమిత్యాహ - విరిఞ్చిపుత్రోపదిష్ట తత్త్వ ఇతి. విరిఞ్చిరపి నిత్యమముం మనసి కరోతీత్యాహ - విధి హృదాలయ ఇతి. విరిఞ్చి పుత్రో దేవర్షి ర్నారదః. తేన సమ్యగ్గీతః. యది విరిఞ్చి రేవేశ్వరస్స్యా త్తర్హి తత్పుత్రః కథం విష్ణుం గాయే దితి భావః. విధేరపి కరణ ప్రవర్తకత్వా దయం సుహృదిత్యాహ - విధిసౌహృద ఇతి. "న యస్య సఖ్యం పురుషో వైతి సఖ్యు స్సఖా వవసఞ్ సంవసతః పురేస్మి" న్నితి బ్రహ్మాది జీవానాం సహజ సుహృదీశ్వర ఇతి భావః. (౪)

విధి సత్త్వస్మేరకారీ విధివక్త్రాటవీహరిః
విధిలోకాతినేదీయాన్ విధిముక్తిప్రదాయకః. 99

అన్తరాత్మత్వాదయం విధేరపి సత్త్వ స్యోన్మేషం వికాసం కరో తీతి తథోక్తః. విధిర్నిత్యమముమేవ జప తీత్యాహ - విధివక్త్రాటవీహరి రితి. సింహో యథాటవ్యాం విహరతి, తద్వద్బ్రహ్మ వక్త్రేషు విష్ణు రితి భావః. అయమేవ భగవతోఽనన్తరః సన్నిహితత్వాదిత్యాహ - విధిలో

కాతి నేదీయానితి. వైకుణ్ఠలోకస్య సత్యలోకసన్నిహితత్వాదితి భావః. యది విధిర్భక్తస్స్యాత్తర్హి తస్య ముక్తిదాయమేవ దిశతీత్యాహ - విధిముక్తి ప్రదాయక ఇతి. (౪)

విధి బంభర నాభ్యబ్జో విధివక్త్రాబ్జభాస్కరః
విధిలోక కృతశ్రేయా విధిబన్ధు - ర్విధీష్టదః 100

అస్య నాభికమలే విధిర్భృఙ్గప్రాయః. ఏతద్దర్శనా ద్బ్రహ్మణో ముఖం వికసతి ఆనన్దాత్. స్వర్గాదిలోకానాం సఙ్కర్షణముఖాగ్నినా దగ్ధత్వేపి సత్యలోకస్య అదగ్ధత్వమేత త్కృపయైవేత్యాహ - విధిలోక కృతశ్రేయా ఇతి. శ్రేయః దాహాభావ రూపః. తత్ర హేతుమాహ - విధిబన్ధురితి. న హి సమగ్రో బన్ధువిపత్తిం సహతే ఇతి భావః. అత ఏవ విధీష్టదః. యద్విధేర్వాఞ్ఛితం తత్సర్వం దదాతి. పుత్రవాత్సల్యాదితి భావః. (౫)

విష్టపే శీకృత విధి - ర్విధిదత్తాఖిలా గమః
విధి సౌ భాగ్య సన్ధాతా విధిచేతో విశోధనః. 101

కిం విధేర్వాఞ్ఛితం విష్ణునా దత్తమత ఆహ - అవిష్టపేశో విష్టపేశః కృతః విష్టపేశీకృతో విధిర్యేన సః. విధేశ్చతుర్దశ లోకాధిపత్యం దత్తవానిత్యర్థః. కిఞ్చ విధయే ఆగమా వేదా అఖిలా అప్యనేన దత్తాః. "తేనే బ్రహ్మహృదాయ ఆదికవయే", ఇతి భాగవతాత్. అపి చ విధేస్సౌభాగ్య సన్ధాతా సుభగత్వప్రదః. కిమేభిర్విధేశ్చిత్తమప్యనేనైవ పరిశుద్ధం కృతమిత్యాహ - విధిచేతో విశోధన ఇతి. "ఉత్తుఙ్గరక్త విలసన్నఖచక్రవాళ జ్యోత్స్నాభిరాహత మహద్ధృదయాన్ధకార" మితి భగవచ్చరణే మనసి కృతే సతి సమూలాజ్ఞాననాశా న్మనః పరిశుద్ధం భవతీతి భావః. (౪)

విశ్వోపజీవ్యో విశ్వాన్యో విశ్వావన్యో విడర్దనః
విశ్వేశశ్శమ్భు - ర్విరూపాక్ష జిహ్వారఙ్గస్థలీనటః. 102

న కేవలం విధిరేవాయం దర్శితరీత్యా ఉపజీవ్యః. కిన్తు విశ్వస్యాపీత్యాహ - విశ్వోపజీవ్య ఇతి. నచాయం ప్రపఞ్చాన్తఃపాతీ విధివదిత్యాహ -

విశ్వాన్య ఇతి. కారణత్వాదితి భావః. ప్రపఞ్చస్తు నాస్మాదన్యః. కార్యస్య కారణాత్మకత్వాదిత్యాహ – విశ్వానన్య ఇతి. విశ్వమనన్యం యస్మాత్సః. అథ శైవమతం నిరాకరోతి. శైవా హి శివ ఏవేశ్వరః విధి సృష్టస్య విష్ణు పాలితస్యాపి విశ్వస్య నాశకత్వాత్ ఇత్యాది వదన్తి. తత్రాహ భాగవతః విడర్దనః జనార్దనః ప్రళయే ఇతి భావః. శివసూర్య వహ్ని సముద్రాదయస్తు నిమిత్తమాత్రా ఏవేతి బోధ్యమ్. నను "తన్నో రుద్ర మృడ" యేతి శ్రుతేః శ్శివ ఏవ లోకశుభకర ఇత్యత ఆహ – విశ్వశమ్భురితి. విశ్వస్య శం సుఖం భవత్యస్మాదితి విశ్వశంభుః. "విశ్వాక్షం విశ్వశంభువ" మితి శ్రుతేః. నను విష్ణుకృత శివస్తోత్ర దర్శనా ద్విష్ణుస్తుత శ్శివ ఏవేశ్వరోఽత ఆహ – విరూపాక్షస్య జిహ్వా రసనైవ రఙ్గస్థలీ తస్యాం నటః నృత్యతీత్యర్థః. "శ్రీరామ రామ రామేతి రమే రామే మనోరమే" ఇతి మన్త్ర దర్శనాదితి భావః. శివేన పార్వత్యై ప్రోక్తం తదితి బోధ్యమ్. (౬)

విరూపాక్ష జటాకాశ గఙ్గావర్ష వలాహకః
విరూపాక్ష శ్యాఙ్ఘ్రి – ర్విరూపాక్ష త్రిశూలదః. 103

నను పరమపావనీ గఙ్గా శివశిరసి వర్తతే. అత ఆహ – విరూపాక్షస్య జటాకాశే జటావకాశే గఙ్గాయా వర్షో వర్షణం యస్య స చాసౌ వలాహకో మేఘః. యథా మేఘో నభసి జలధారాం వర్షతి తద్వచ్ఛివ జటాసు గఙ్గాం భగవానిత్యర్థః. గఙ్గాయా విష్ణు పాదోదకత్వాదితి భావః. విరూపాక్షస్య శిరస్యో అఙ్ఘ్రి యస్య సః. కిమర్థమముం విరూపాక్ష శ్శరణం గత ఇత్యత ఆహ – త్రిశూలాయేతి. విరూపాక్షత్రిశూలదః. అనేన విష్ణవే చక్రం శివేనదత్తమితి పరాస్తమ్. (3)

విరూపాక్ష ద్విష ద్భస్మా – సుర ప్రాణ వినాశనః
విరూపాక్ష పరిత్రాతా విరూపాక్ష శుభప్రదః 104

విరూపాక్షస్య ద్విషన్ శత్రుర్యో భస్మాసురః తస్య ప్రాణానాం వినాశనః అపహర్తా అతఏవ విరూపాక్ష పరిత్రాతా విష్ణుశరణగత్వా న కేవలం శత్రుసంహార ఏవ ఫలమ్, కిన్తు పార్వతీ లాభాది శుభమపీత్యాహ – విరూపాక్ష శుభప్రద ఇతి. (3)

విరూపాక్ష బలాధాతా విరూపాక్ష జయప్రదః
విరూపాక్ష స్మయాహర్తా విరూపాక్షేషు భూతభః. 105

న కేవలం త్రిశూలమేవ శివాయాయం దదౌ, కిన్తు బలమపీత్యాహ- విరూపాక్ష బలాధాతేతి. గజాన్తకాసురాది యుద్ధేష్వేత దనుగ్రహాదేవ తస్య జయ ఇత్యాహ - విరూపాక్షజయప్రద ఇతి. అహమేవ సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తిశ్చేత్యాకారకః పశుపతేర్యోగర్వోఽనేన సోఽపి పరిహృత ఏవ భస్మాసురాది సఙ్కటేష్విత్యాహ - విరూపాక్షస్మయాహర్తేతి. నన్వనేన త్రిపురాణి జితానీత్యత ఆహ - విరూపాక్షేషుభూతభ ఇతి. భగవత్తేజసి బాణే భవతి సతి శివస్త్రిపురాణి సంహృతవాన్ న స్వత ఇతి భావః. (౪)

విరూపాక్షజయీ విభ్రాడ్విరూపాక్ష విపక్షహృత్
విరూపాక్ష ప్రీతిపాత్రం విరూపాక్ష మనోగతః. 106

బాణాసురాది యుద్ధేషు శివోఽనేన జిత ఇత్యాహ - విరూపాక్ష జయీతి. ఏవం సర్వజయిత్వా దేవాయం విభ్రాట్ విశేషేణ భ్రాజతే. యథాయం స్వాశ్రిత దేవేన్ద్రశత్రూన్ హన్తి, తథా స్వాశ్రిత శివశత్రూనపీత్యాహ - విరూపాక్ష విపక్షహృదితి. ఏవం రక్షకత్వాదేవ విరూపాక్షస్య విష్ణౌ మహతీ ప్రీతి రిత్యాహ - విరూపాక్షప్రీతిపాత్ర మితి. అతఏవ విరూపాక్షో నిత్యమముం మనసి ధత్తే ఇత్యాహ - విరూపాక్ష మనోగత ఇతి. (౫)

విరూపాక్షమయో విద్ధవిరూపాక్ష|తమోఽశుభః
విరూపాక్షా నన్తకోటి క్షయసాక్షీ విరోధజిత్. 107

యుష్మదభిమత స్సోఽపి శివో విష్ణురేవేత్యాహ - విరూపాక్షమయ ఇతి. శివస్వరూపః స్వార్థే మయట్ సర్వస్యాపి విష్ణుత్వాదితి భావః. "స బ్రహ్మ స శివ స్స హరి స్సేన్ద్ర స్సోఽక్షరః పరమస్స్వరా"డితి శ్రుతేః ఈశ్వరస్య సాత్త్వికత్వేన భావ్యత్వా చ్ఛివస్య చ తమోమయత్వాచ్ఛివో నేశ్వర ఇత్యాహ. విద్ధం నాశితం విరూపాక్షస్య తమోగుణజన్య

మశుభం యేన సః తథోక్తః. నను విష్ణుప్రలయే శివో జాగర్తీతి ప్రథిత
మత ఆహ – విరూపాక్షో ఽనన్తకోటి క్షయసాక్షీతి. విష్ణోః పురతశ్శివా
అనన్తకోటయః క్షయం గతా ఇత్యర్థః. నన్వేవం శైవ వైష్ణవ పురాణయో
ర్వైషమ్యాత్ ప్రామాణ్యమత ఆహ – విరోధ జిదితి. సర్వేపి విరోధా
అనేనైవ పరిహృతాః శ్రీకృష్ణావతారే భగవద్గీతాసు – “క్షరస్సర్వాణి
భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మే
త్యుదాహృతః. యస్మాత్ క్షరమతీతోఽహ మక్షరాదపి చోత్తమః అతోఽస్మి
లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమ” ఇతి విష్ణోరేవ పురుషోత్తమత్వస్య
స్థాపితత్వాదితి అత్ర విరుద్ధాన్ బలినః కేచిజ్జయన్తు నామ విరోధస్తు అయ
మేక ఏవ జితవానితి ప్రతీయతే. (౪)

విరూపనేత్ర హృదయం విరూపాక్ష పితామహః
విరూపనేత్ర సద్బన్ధు ర్విరూపాక్ష ముఖోక్తిదః. 108

యథా జీవానాం వ్యావహారికం పారమార్థికఞ్చేతి రూపద్వయం,
తథా బ్రహ్మ శివాదీనామపి. తతశ్చ శివస్యాపి వాస్తవం రూపం విష్ణురేవే
త్యాహ – విరూపనేత్ర హృదయమితి. హృదయం తత్త్వ మిత్యర్థః.
“శివస్య హృదయం విష్ణు” రితి శ్రుతేః వ్యవహారతస్తు శివస్య పితా
బ్రహ్మా, తస్య పితా తు విష్ణు రిత్యాహ – విరూపాక్షపితామహ ఇతి.
అతఏవ విరూపనేత్రస్య సన్ బన్ధుః అకృత్రిమ బాన్ధవః అతఏవ విరూపా
క్షాయ ఫాలనేత్రమయం దత్తవాన్ తదితః ప్రాగ్విష్ణు పాదారవిన్ద గతమితి
భావః. (౪)

విరూపాక్ష సమానాత్మా విరూపాక్షాష్టసిద్ధిదః
విరూపాక్ష మహాదేవో విరూపాక్ష మహాగురుః. 109

కిన్తచ్ఛివస్య తత్త్వమ్? యద్విష్ణురితి భవానాహ, అత ఆహ – విరూ
పాక్ష సమానాత్మేతి. విరూపాక్షస్య విష్ణోశ్చ ఆత్మతత్త్వమభిన్నమాత్మన
ఏకరూపత్వాదితి భావః. విరూపాక్షాయ అష్టసిద్ధిరయమేవ దత్తవా
నిత్యాహ – విరూపాక్షాష్టసిద్ధిద ఇతి. అతఏవాయం శివస్య మహాన్ దేవః
గురుశ్చ. (౪)

విరూపనేత్రాన్తరాత్మా విరూపాక్షసమీరణః
విరూపాక్షపరిజ్ఞేయతత్త్వో వివిధమార్గకృత్. 110

న కేవలం దేవో గురుశ్చ బాహ్యః, కిన్త్వన్తరాత్మాపి విష్ణురేవ, కుతః యతో విరూపాక్షస్య సమీరణః ప్రేరకః, అన్తర్యామిత్వాదితి భావః. ఏతస్య తత్త్వన్తు శివేన పరిజ్ఞాతుం శక్యమేవ. శివస్య సాఙ్ఖ్యశాస్త్రజ్ఞత్వాత్. తచ్చ సాఙ్ఖ్యశాస్త్రమనేనైవ కృతమ్. న కేవలం తదేకమేవ, కిన్తు యోగాది శాస్త్రాణ్యప్యయమేవ చకార. ఇమాని శాస్త్రాణి హి భగవత్ప్రాప్తయే మార్గభూతాని. (౪)

విరూపాక్షబ్రహ్మహత్యాహారభిక్షాప్రదాపనః
విరూపాక్షాభయకరో విరూపాక్షవిమోహనః. 111

విరూపాక్షస్తమోఽశుభమనేన నాశితమిత్యుక్తం, తత్ర కిఞ్చిన్ని దర్శనమాహ – విరూపాక్షేతి. తమోగుణాతిరేకవశాచ్ఛివేన బ్రహ్మణశ్శిరో నిహతం, తతశ్చ శివస్య బ్రహ్మహత్యాసీత్. సా చ విష్ణునా లక్ష్మీకారిత భిక్షయా నివారితేతి పురాణే గాథా సాత్రానుసన్ధేయా. అతఏవ విరూపాక్షస్యాభయప్రదః. నన్వద్వితీయబ్రహ్మజ్ఞానినః కుతోఽస్య భయమత ఆహ – విరూపాక్షవిమోహన ఇతి. మోహినీవేషదర్శనే నేతి భావః. అతశ్శివస్య బ్రహ్మజ్ఞానం న సార్వత్రికం. కిన్తు సత్త్వోద్రేకదశాయామేవ. అన్యదా తు కామాద్యుపహత ఏవ. కథమన్యథా మోహినీం దృష్ట్వా కామాతురస్స్యాదితి భావః. (3)

విరూపనేత్రోపభుక్తవిషవీర్యవినాశనః
విరూపాక్షకృతత్రాసో విశ్వభవ్యమహాతపాః. 112

నను సత్స్వపి విష్ణ్వాదిషు శివేనైవ కాలకూటం భక్షితమతశ్శివ ఏవేశ్వర ఇత్యత ఆహ – విరూపేతి. భగవదనుగ్రహాదేవ తద్విషస్య వీర్యం నష్టమ్. తచ్చ విషగిళనం భగవదాజ్ఞయైవ కృతమిత్యాహ – విరూపాక్షకృతత్రాస ఇతి. విరూపాక్షోఽపి భగవదాజ్ఞోల్లఙ్ఘనాద్భీతిత్రస్తః. నను బదరీనారాయణాఖ్యో విష్ణుస్తపస్తప్యతీతి ప్రథితమ్. తచ్చ తపో విరూపాక్ష

ప్రసాదముద్దిశ్యైవేత్యత ఆహ - విశ్వభవ్యమహాతపా ఇతి. లోకక్షేమాయ
భగవతా తపస్తప్యతే. సత్యనాప్యర్థమితి భావః. (3)

విరూపాక్షప్రజారక్షో విరూపాక్షవిమోక్షదః
విరూపాక్షమతావిష్ట పాషణ్డజనతాపనః. 113

నాయం విరూపాక్షమేకమేవ రక్షితవాన్. కిన్తు తత్ప్రజా అపి. న కేవలమయం శివాయ విభూత్యాదీనేవ దత్తవా, నపి తు మోక్షమపి దదాత్యేవ. అవ్యాకృతం భాగవతోఽథ "వైష్ణవః పరం యథాహం విబుధాః కలాత్యయే" ఇతి శివవచనాత్. య ఏతద్భాగవతం మతం విహాయ వేదబాహ్యే శైవే పాషణ్డమతే ప్రవిష్టాస్తే దణ్డ్యాస్తే యమే నేత్యాహ - విరూపాక్షేతి. తాపనః యమదణ్డద్వారేతి భావః. (3)

విరూపాక్షలలాటాక్షి వీతిహోత్రాహితప్రభః
విధిరుద్రాదికుల్యాన్త ర్వృష్ట శక్తి జలామ్బుదః. 114

నను శివే ఫాలనేత్రమున్మీలయతి సతి మన్మథో దగ్ధః జగచ్చ నశ్యతీతి స ఏవేశ్వర ఇత్యత ఆహ-విరూపాక్షేతి. శివస్య ఫాలనేత్రే యోఽగ్నిరస్తి తస్మిన్ భగవతైవ స్వతేజో న్యస్తమ్. "యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామకమ్" ఇతి గీతావచనాత్. కిమ్బహునా బ్రహ్మరుద్రాదిషు సర్వేష్వపి యా యా శక్తిరస్తి సా సా సర్వాపి వైష్ణవ్యేవేత్యాహ – విధీతి. విధిరుద్రాదీనామేవ కుల్యానామల్పసరితా మన్తః వృష్టం శక్తిరూపం జలం యేన స చాసావమ్బుదో మేఘః. (2)

విధిరుద్రాదిమీనౌఘ పూర్ణమాయాపయోనిధిః
విశ్వప్రాణాన్తరో విశ్వప్రాణాధిష్ఠాతృపౌరుషః 115

సర్వమపీదం మాయా వైభవమేవేత్యాహ – విధిరుద్రాదిభిరేవ మీనౌఘైః పూర్ణం మాయైవ పయః జలం తస్య నిధిః. న కేవలం శివాదిశక్తిరేవైతదీయా, కిన్తు, ప్రాణశక్తిరపి. యతోఽయం ప్రాణేషు వర్తత ఇత్యాహ. విశ్వప్రాణాన్తరః సర్వప్రాణానామన్తస్థితః. కేన రూపేణే

త్యత ఆహ - విశ్వప్రాణేష్వపి యదధిష్ఠాతృపౌరుషం పురుషకారో స్తి తదీశ్వర ఏవ. యద్వా పురుష ఏవ పౌరుషః స్వార్థేణ్. నారాయణాధిష్ఠితత్వాత్ప్రాణానాం ప్రాణాధిష్ఠాతా పురుషో విష్ణురేవేతి. (3)

వినాయకాభ్యవహృతి క్రియావిఘ్ననివారకః
వినాయకాయుతాధీశ విష్వక్సేనోపసేవితః. 116

అథ గాణపత్యమతం నిరాకరోతి, తత్ర తేషామియముపపత్తిః. వినాయక ఏవేశ్వరః. సర్వత్ర సర్వక్రియాసు ప్రథమం తస్య పూజ్యమానత్వాత్. గౌరీశఙ్కర లక్ష్మీనారాయణవివాహయోరపి వినాయకస్యాహో నిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థం పూజితత్వాత్ ఇతి. తత్రాహ భాగవతః. అస్మద్విఘ్ననిరాసాయ వినాయకస్సేవ్యతా మస్మాదిభిః, స్వవిఘ్ననిరాసాయ స వినాయకః కఞ్చిదన్యం సేవేత, స చాన్య ఈశ్వరో విష్ణురేవేత్యాహ - వినాయకేతి. వినాయకస్య అభ్యవహృతి క్రియాయాం యో విఘ్నః తస్యాయం నివారకః. కించాయం వినాయకః భగవద్దాసవర్గాను ప్రవిష్టఏవేత్యాహ - వినాయకేతి. వినాయకానా మయుతస్య అధీశో విష్వక్సేనో భృత్యవిశేషః. తేన ఉపసేవితః కల్పే కల్పే ఏకైకో వినాయక ఇతి అనన్తకల్పేష్వతీతేషు అనన్తవినాయకా ముక్తాస్సన్తః భగవన్తం సేవన్త ఇతి అయుతపదనిర్దేశః. (౨)

వినాయక కరాఙ్ఘారా స్నపిత శ్రీస్స్వయం వృతః
వినాయకైకరదన చ్ఛేదశాన్త సుదర్శనః. 117

నను లక్ష్మీగణపతిరితి కశ్చిద్గణపతిరస్తి. తేన చ సముద్ర మథనే సముద్రాదుద్భూతా లక్ష్మీరపహృతా. తదర్థం విష్ణోర్వినాయకస్య చ మహాన్ సఙ్గరోభూత్. తత్ర చ విష్ణుః పరాజితః. తతో మహతి కాలే అతిక్రాన్తే కరుణయా లక్ష్మీర్విష్ణవే పునర్దత్తేతి కాచన కథా శ్రూయతే. తస్యాః కా గతిరితి శఙ్కాయాం మృషైవ గతిరితి మనసి కృత్యా నిశ్చయమాహ - శ్రీర్దేవీ సముద్రా దుత్థితా సతీ పట్టాభిషిక్తా గజైః తత్ర గజత్వావిశేషా ద్వినాయకేనాపీత్యాహ - వినాయకేతి. కరశృఙ్ఘారా తథా స్నపిత యా శ్రియా చ భగవాన్ స్వయం వృతః. దేవతాన్తరనిషేధ పూర్వ

కమితి భావః. ఏతచ్చ సఙ్క్షేపేణోక్తం భాగవతే. "క్వచిచ్ఛిరాయుర్న హి శీల మజ్జళో"మిత్యాదినా. అనేన లక్ష్మ్యాస్స్వయంవర ఏవ విహితః. న తు రాక్షసవిధిర్బలాదాహరణరూప ఇతి ప్రాగుక్తకథాయా అసత్యత్వం సూచితమ్. ప్రసఙ్గాన్తరే విష్ణువినాయకయోరాసీ త్సఙ్గర ఇత్యాహ. వినాయకస్యైకస్య రదనస్య ఛేదేన శాన్తం శమం ప్రాప్తం సుదర్శనం యస్య స తథోక్తః వినాయకే త్యక్తుం భగవతా సుదర్శనే గృహీతే సతి శఙ్కర విరించ్యాదయో విష్ణుం శరణం జగ్ము స్తతశ్చ కరుణయా సుదర్శనస్య అమోఘత్వేన చ వినాయకస్యైకం రదనం సుదర్శనేన భగవాంశ్చిచ్ఛేద. తతశ్శఙ్కరాదయో ముదితా ఆసన్. వినాయకస్య చ గర్వః పరిహృతః. ఏకదన్తశ్చ వినాయకోఽభూదితి భావః. (౨)

వినాయక సముద్గీతో వినాయక వరప్రదః
వినాయక పరిత్రాతా వినాయక భయావహః 118

తస్మిన్నేవ యుద్ధప్రసఙ్గే రదనచ్ఛేదానన్తరం వినాయకేనాయం స్తుతః. తస్మై చానేన వరో దత్తః బహుభోజనరూపః. తథ్హ్వాయం రక్షితవాన్. సుదర్శనకరం విష్ణుం దృష్ట్వా భీతశ్చ వినాయకః. యద్వా నృసింహావతారే విష్ణోరస్మాద్గజాననస్య భీతిరుచితేతి భావః. (౪)

వినాయక శరణ్యాఙ్ఘ్రి - ర్వినాయక శుభప్రదః
వినాయకోదరస్థాగ్ని జ్వాలావర్ధనమారుతః 119

రక్షకత్వాదేవ వినాయక ఏతస్య చరణ శరణం గత ఇత్యాహ - వినాయక శరణ్యాఙ్ఘ్రిరితి. కుతోఽస్య శరణ్యత్వమత ఆహ - శుభప్రదత్వాదితి. బహ్వన్నభక్షణ మప్యస్య విష్ణ్వనుగ్రహాదేవేత్యుక్తమ్. తమేవానుగ్రహం దర్శయతి - వినాయకేతి. జఠరాగ్నిం తస్య ప్రదీపయతి అన్తస్థిత త్వాదితి భావః. (3)

విశ్వజన్తూ దరాగ్న్యాత్మా విశ్వాన్నప్రతిపాదకః
విశ్వస్భరాపుణ్యగన్ధో విద్యుత్త్వ త్స్వప్నసద్రసః. 120

జఠరాగ్నిరపి స ఏవ తస్య సర్వేషాఞ్చేత్యాహ - విశ్వజన్తూదరాగ్న్యాత్మా. "అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః"

ఇతి గీతా. ఏవమన్నపచనస్య విష్ణుకృత్యత్వం దర్శయిత్వా అన్నదానస్యా ప్యాహ - విశ్వాన్నప్రతిపాదక ఇతి. నను వ్రీహ్యాదయో జలఞ్చప్రాణినాం జీవనమ్, తత్ర వ్రీహ్యాదీన్ పృథివీ దత్తే, జలఞ్చ విద్యుత్త్వాదాదయ ఇతి, భూజలభూతయోరేవ విశ్వాన్నప్రతిపాదకత్వం, నత్వీశ్వరస్యేత్యత ఆహ- విశ్వమ్భరాయాం పృథివ్యాం యః "పుణ్యో గన్ధః పృథివ్యా"ఞ్చేతి గీతావచనాత్. తథా యశ్చ విద్యుత్త్వాత్పుష్పే జలేరసోఽస్తి ప్రాణాధార భూతః స ఈశ్వర ఏవ. పుణ్యో గన్ధోస్తి వ్రీహ్యాది జన్మోదయహేతుస్స ఈశ్వర ఏవ

విరోచనలసద్రూపం వియచ్ఛబ్దో విశేడ్ధృతిః
విరోచనసఖస్పర్శో విధుజ్యోత్స్నా వికాతపః. 121

న కేవలం పృథివీజలయోర్గన్ధరసావేవ భగవాన్, కిన్తు తేజఆదిషు యద్రూపాదికం తత్సర్వం భగవానేవేత్యాహ - సప్తదశనామభిః. అగ్నౌ భాస్వరం యద్రూపం వియతి యశ్శబ్దః విశేశి మేరౌ యా ధృతిః ధైర్యం, విరోచనసఖో వాయుస్తస్మిన్ యః స్పర్శః, విధౌ చన్ద్రే యా జ్యోత్స్నా వివిధాః కాః ద్యుతయో యస్య స వికస్సూర్యస్తస్మిన్ య ఆతపః తత్సర్వం భగవానేవ. "జ్ఞానమాత్మని భా సూర్యే చన్ద్రే జ్యోత్స్నా చ ఖే ధ్వని"రితి స్మృతిరితి భావః. (౬)

విషశేవధిగామ్భీర్యం విశ్వజ్ఞానం వివిత్సుఖమ్
విశ్వమఙ్గళమాఙ్గల్యం విశ్వపూరుషపౌరుషమ్. 122

యచ్చ సముద్రే గామ్భీర్యం, విశ్వేష్వాత్మసు యత్ జ్ఞానం, వివిది ఆత్మవేత్తరి యత్సుఖమానన్దః, సర్వేష్వపి మఙ్గళేషు యన్మాఙ్గళ్యమ్, సర్వేష్వపి పురుషేషు పరశురామాదిషు యత్పౌరుషం తత్సర్వం విష్ణురేవ. (౫)

విశ్వమ్భరాక్షమా విద్యుద్రుచి - ర్విక్రాన్తవిక్రమః
విద్యుత్త్వదుదయో విద్యుద్భఙ్గో విధువిభేదనః. 123

భువి యా క్షాన్తిః విద్యుతి యా రుచిః, విక్రాన్తేషు యో విక్రమః, తదేతత్సర్వమీశ్వర ఏవ. ఈశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వాదితి భావః. భగవన్మా

యా కార్యత్వాచ్చ సర్వస్య, నను కారణం యత్ప్రకృతికం తత్ప్రకృతికం కార్యం భవతీతి నియమాత్ యథా గజాద్గజో జాయతే, మనుష్యాన్మనుష్యః వృక్షాద్వృక్షశ్చేతి అతః కోఽత్ర విష్ణుమాయావకాశోఽత ఆహ - విద్యుత్త్వ దుదయ ఇతి. వసన్తే గ్రీష్మే చ నిర్మలం తావద్గగనం సర్వస్య ప్రత్యక్షమ్. వర్షర్తౌ ప్రాప్తే తత్ర అకస్మాన్మేఘా జాయన్తే నైతే మేఘా మేఘాజ్జాతాః కారణస్య మేఘస్యాదర్శనాత్. తస్మాదయం మేఘోదయో విష్ణుమాయై వేత్యాహ - విద్యుత్త్వదుదయ ఇతి. విద్యుత్త్వతాముదయో యస్మాత్స ఇతి విగ్రహ ఏవ ముత్తరత్రాపి. మేఘానాం సన్నికర్షా ద్విద్యుతో జాయన్తాం నామ - తాసాం క్షణభంగురత్వన్తు మాయయైవేత్యాహ - విద్యుద్విభఙ్గ ఇతి. విధోశ్చన్ద్రస్య విభేదనం విభేదః వృద్ధిక్షయకృతో భేదః యస్మాత్సః. అయమాశయః ముద్గరప్రహారఘటప్రధ్వంసయోర్యథా న నియత ప్రకృతికత్వం, తథావిద్యుద్భఙ్గ విష్ణుమాయాదీనాఞ్చేతి.

వికమ్పనో విషంధి సన్నివృత్తి - ర్విపత్పతిః
వినివృత్తి - ర్విప్రవృత్తి - ర్విభావసుగతి - ర్విదః. 124

వేర్వాయోః కమ్పనాని యస్మాత్స వికమ్పనః. విషనిధేస్సముద్రస్య సమ్యక్ నివృత్తిర్వేలాసకాశాదితి భావః. యస్మాత్స విషనిధి సన్నివృత్తిః విభావసోస్సూర్యస్య గతిర్యస్మాత్స విభావసుగతిః. అత్ర "మేఘోదయ స్సాగర సన్నివృత్తి రిందోర్విభేద స్స్ఫురితాని వాయోః. విద్యుద్విభఙ్గో గతి రుష్ణరశ్మే ర్విష్ణోర్విచిత్రాః ప్రభవన్తి మాయా" ఇత్యనుసన్ధేయమ్. నను విద్యుత్ప్రవృత్తి సముద్రనివృత్త్యాదీనాం విష్ణుమాయా హేతుకత్వముక్తమ్. విష్ణోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః కో హేతురితి శఙ్కాయాం - తస్య న క్వచిత్ప్రవృత్తి ర్నాపి నివృత్తిః, పూర్ణత్వాదిత్యాహ - వినివృత్తి ర్విప్రవృత్తి రితి, సముద్రమథనాదిష్వస్య ప్రవృత్తి దర్శనన్తు మాయయైవేతి భావః. అత ఏవ యే పరమాత్మ తత్త్వవిదస్తే ఏనం సేవన్తే. పతిం భార్యేవ - ప్రభుం భృత్యవచ్చేత్యాహ - విపత్పతిరితి. విం పరమాత్మానం విదన్తీతి వివిదస్తాస్తేషాం పతిః ప్రభుః, కిన్తేషామేతత్సేవయా ఫలమత ఆహ - విద ఇతి. విం పరమాత్మానం దదాతీతి విదః "మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనా" దితి స్మృతేః. మోక్షస్య పరమాత్మత్వాచ్చేతి భావః. న చ విముక్తిద ఇత్యనేన పునరుక్తిః, మోక్ష స్వరూపజ్ఞాపనాయ నామ్న ఏతస్య ఆవశ్యకత్వాదితి (౭)

విశ్వాధికో విటవరా త్యుచ్ఛ్రితో విటధారయః
విటేన్ద్రో విటరాట్ఛృఙ్గనిలయో విటవర్ధనః. 125

నను మేఘోదయాదయో మాయావిష్ణోరేవేతి కో నియమోఽత ఆహ – విశ్వాధిక ఇతి. న హి విశ్వాన్తఃపాతి నాం బ్రహ్మాదీనాం జీవానా మ్మాయయా భవితుమర్హన్తి. తేషామేవ మాయాపరతన్త్రత్వా త్కిన్తు విశ్వాధిక స్యైశ్వరస్య విష్ణోరేవేతి భావః. కిఞ్చ "అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థ్సిత"ఇతి "ఊర్ధ్వఞ్చ నారాయణః అథశ్చనారాయణః అన్తర్బహిశ్చ నారాయణ" ఇతి చ శ్రుతే ర్విష్ణురేవేశ్వరః. దర్శిత శ్రుత్యర్థ నిర్ధారణాయ భగవత ఊర్ధ్వాధోన్తర్బహి ర్వ్యాప్తిం స్ఫుటయితుం నిదర్శనతయా సముద్రమథనప్రసఙ్గమాహ – తత్రమన్దర భ్రమణక్షమ మాకార మాహ – విటవరాత్యుచ్ఛ్రిత ఇతి. విటవరాన్మేరోర్హిమవతో వా అత్యుచ్ఛ్రితః అత్యున్నతః. అథశ్చనారాయణ ఇత్యేతదాహ – విటధారయ ఇతి. మన్దరస్యాధో భగవాన్కమఠరూపేణ వర్తమానస్తం ధరతి. సోపి మన్దరో భగవానేవేత్యాహ. విటేన్ద్ర ఇతి. మన్దర ఇత్యర్థః. యద్వా విటేన్ద్రో మేరురేవ. "మేరు శ్శిఖరిణామహ"మితి గీతా. గీతాసు హి ఉత్కృష్ట ముత్కృష్టమ్పదార్థం కణ్ఠతో భగవద్రూపేణ ప్రతిపాద్య తద్భిన్నానాం సర్వేషామపి "విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగ"దితి సామాన్యేన భగవద్రూపత్వం ప్రతిపాదితమ్. తతశ్చ మేరువన్మన్దరోపి భగవానేవేత్యర్థసిద్ధమ్. ఊర్ధ్వఞ్చ నారాయణ ఇత్యేతదాహ – విటరాట్ఛృఙ్గనిలయ ఇతి. మన్దరస్య శృఙ్గే తదాధారతయా స్థితః అన్తర్వ్యాప్తిమాహ – విటవర్ధన ఇతి. వాసుకి కర్షణాన్మన్దరస్య మధ్యే క్షయే సతి తదన్తః ప్రవిశ్య మన్దరదార్ఢ్యం వర్ధితవానిత్యర్థః. (౬)

విషరాణ్మన్థనో విద్యుత్స్ఫురన్మకరకుణ్డలః
విటకూటాక్రాన్తభుజో విషధ్రేన్ద్రవికర్షణః. 126

బహిస్తద్వ్యాప్తిమాహ – విషరాణ్మన్థన ఇతి. మన్దరస్య బహిస్థ్సిత్వా సముద్రం మథితవానిత్యర్థః. తన్మథన సామయిక భగవదాకారవైభవం భక్త బుద్ధ్యారోహసౌకర్యాయ వర్ణయతి. విద్యుతావివ స్ఫురతీ మకరకుణ్డలే

యస్య సః మథనసంరంభాత్కుణ్డల చలనమితి భావః. భుజైర్వ్యటస్య మన్ద
రస్య కూట శ్శిఖరం ఆక్రాన్తః, ఊర్ధ్వస్థితేన విష్ణునా భుజైర్మన్దరకూటో
ధృతః, పతనభయాదితి భావః. విషధ్రేన్ద్రో వాసుకిస్తస్య వికర్షణః విశేషేణ
ఆకర్షణకరః. (౪)

విస్ఫురద్భుజసన్దోహ పర్యాయాక్రాన్తమన్దరః
విధ్వనత్కరసాహస్ర భర్త్సితార్కకరోత్కరః. 127

విస్ఫురతా భుజసన్దోహేన పర్యాయేణ క్రమేణాక్రాన్తః మన్దరో
యస్య సః, దక్షిణకరైస్సర్పాకర్షణే వామభుజా మన్దరం వేష్టయన్తి.
వామకరైరాకర్షణే తు దక్షిణభుజా ఇతి పర్యాయశబ్దార్థః. అస్య చ తదా
సహస్రం కరా ఆసన్. తే తు కరా న సూర్యకరవదలక్ష్యాకృతయః కిన్తు
స్థూలతయా లక్ష్యా ఏవ. అతఏవ సూర్యకిరణ సహస్రమేతత్కర సహస్రేణ
నిర్జితమేవ. తస్మాత్సూర్యవదయం సహస్రకర ఇతి వక్తుం న శక్యమితి భావః.
యద్వా విష్ణోర్భుజసహస్రే సూర్యస్య సహస్రకిరణాః పతితాస్సన్తః తేషాం
శ్యామప్రభయా స్థగితాత్మారుణప్రభా బభూవుః ఇత్యాహ – విధ్వనదితి.
కరచలనాత్కఙ్కణచలనమితి భావః. యథా హుఙ్కారేణ శత్రుం భర్త్స
యతి – తథా కఙ్కణధ్వనినా సూర్యకిరణ సహస్రమితి ధ్వనిః. ఉత్కరస్స
మూహః స్సహస్రమితి యావత్. (౨)

విచలత్కచబృన్దాభ్రమాలాఞ్జనవపుర్ధరః
విస్తీర్ణవలిమద్రక్తకణ్ఠో విమృదితస్రజః. 128

విచలతీకచానాం బృన్దమభ్రమాలేవ యస్య తత్తథోక్త మఞ్జనో
భూధర ఇవ వపుర్దేహః తస్య ధరః ధర్తా అఞ్జనాద్రివన్నీలే ఉన్నతే చ
భగవద్వపుషి కాదమ్బినీవ కచౌఘశ్చలతి మదనసంరంభాదితి భావః.
విస్తీర్ణావలయోఽస్య సన్తీతి విస్తీర్ణవలిమాన్. రక్తః రాగవాన్ కణ్ఠో యస్య
సః. విమృదితాస్స్రజో యస్య. (౨)

వివల్గత్పృథులశ్రోణి - ర్వరణస్మణికఙ్కణః
విభ్రస్యదూర్ధ్వకౌశేయో వివిధద్రుసుమాప్లుతః. 129

పృథులోఽస్య శ్రోణిదేశో విశేషేణ వల్గతే కమ్పతే. మణిమయాని కఙ్కణాని చ విశేషేణ రణన్తి శబ్దాయన్తే. ఊర్ధ్వకౌశేయశ్చ విభ్రశ్యతి భ్రష్టో భవతి అంసస్థలాదితి భావః. దేవైరస్మిన్పుష్పవృష్టిః కృతా. యద్వా కేశపాశగతాని దేవతరుపుష్పాణి మథనసంరమ్భాచ్ఛరీరే సర్వత్రపతితాని. (౮)

వివిధస్వరసమ్పూర్ణ మఞ్జుగీతవినోదనః
విషధీన్ద్రికరోదఞ్చత్పయః క్షాళితసత్పదః. 130

యథా వల్లవ్యః క్షీరమథనారమ్భే ఆయాసానుదయాన్మనోహరం గాయన్త్యో మథ్నన్తి, తద్వదయం యావన్మథనమపి గాయతి. ఆయాసాభావాదిత్యాహ – వివిధేతి. వివిధైస్సప్తభిస్స్వరైస్సమ్పూర్ణేన మఞ్జునా మనోహరేణ గీతేన వినోదయ త్యాత్మాన మన్యాన్వా తథోక్తః. సముద్రశ్చాస్య పాదారవిన్దం కరతుల్యతరఙ్గైః పయసా క్షాళయతి మథనక్షోభాదితిభావః (౯)

విభ్రమాక్రాన్తవిబుధ వల్లవీదృష్టిమానసః
విస్ఫురద్ధాసవిభవ ధ్వస్తసర్వాద్రి కశ్మలః. 131

విభ్రమైర్విలాసైరాక్రాన్తాని విబుధవల్లవీనాం స్వర్గాభీరాఙ్గనానాం దృష్టయో మానసాని చ యస్య సః. వల్లవ్యో హి పయోమథనసమయే దర్శనీయవిభ్రమా భవన్తి. కిమ్పునర్విబుధవల్లవ్యః. తాసామపి మనోదృష్టిహారీ విభ్రమోఽస్యేత్యహో అస్య విభ్రమ ఇతి భావః. యథా భువి, తథా దివ్యపి కామధేనుపయోమథనార్థా వల్లవ్యస్సన్తీతి బోధ్యమ్. విస్ఫురతో హాసస్య విభవేన ధ్వస్తే సర్వస్య అద్రేశ్చ కశ్మలే యస్య స తథోక్తః. భగవద్ధాసామృత పానాత్సర్వోఽప్యద్రిశ్చ త్యక్తకశ్మలౌ బభూవతుః. (౯)

విధువక్త్రస్మితజ్యోత్స్నా వర్ధితక్షీరవారిధిః
విశిఖాపాఙ్గనిహత లక్ష్మీచిత్తో వినోదభాక్. 132

అలక్ష్యద్విజం స్మితమ్, కిఞ్చిల్లక్ష్యద్విజన్తు హసితమితి వివేకః. తత్ర హాసో వర్ణితః. స్మితమాహ – విధ్వితి యథా చన్ద్రే ఉదితే తస్య జ్యోత్స్నయా సముద్రో వర్ధతే తథా విష్ణుముఖచన్ద్రే దృష్టే సతి తస్య స్మితేన

క్షీరాబ్ధిర్వర్ధత ఇత్యర్థః. అనేనాబ్ధేరపి గుణాధానముక్తమ్. మథనసమయే లక్ష్మీః క్వేత్యత ఆహ-విశిష్టైరివాపాఙ్గై ర్నిహతం లక్ష్మ్యాః సమీపస్థాయా ఇతి భావః. చిత్తం యస్య సః. సర్వమపీదం వినోదాయైవేత్యాహ వినోదభాగితి. (3)

విశ్వావస్వాదిగన్ధర్వ గీయమానగుణేహితః
విధిరుద్రేన్ద్రకలిత జయశబ్దో - విమార్దనః. 133

తదానీం విశ్వావస్వాదయో గన్ధర్వా ఏతస్య గుణాన్ కర్మాణి చ గాయన్తి. విధిరుద్రేన్ద్రాస్తు జయ జయేతి శబ్దముద్గిరన్తి. ఉత్సాహవర్ధనాయేతి భావః. ఏవం భగవతా సముద్రే మథితే సతి క్షుబ్ధోఽభవత్సాగరః. యో న పూర్వం దేవాసురైః క్షోభయితుమశక్యః సాగరక్షోభో జలక్షోభప్రయుక్త ఏవేతి విమర్దన ఇత్యుక్తమ్. (3)

విశ్రాణనగుణాక్రాన్త కామధేనుసురద్రుమః
విబుధద్విపసఙ్క్రాన్త గతిగామ్భీర్యసద్గుణః. 134

నను మథనాత్పయసి క్షుబ్ధే సతి నవనీతం జాయతే. ప్రకృతే పయః క్షోభాత్కిమ్ఫలమాసీదత ఆహ - కామధేనుః కల్పవృక్ష ఐరావతశ్చేతి త్రయం తావజ్జాతమ్. ఏతేషాం కారణన్తు భగవానేవ. తస్య గుణాశ్చ ఏతేషు సఙ్క్రమణీయాః. కారణగుణానాం కార్యే సఙ్క్రమణన్యాయాత్. ఏవం స్థితే కస్మిన్కార్యే కో గుణస్సఙ్క్రాన్త ఇత్యత ఆహ - విశ్రాణనేతి. కామధేనుసురద్రుమయోరేతస్య ఔదార్యం సఙ్క్రాన్తమ్ గజే తు గతిగామ్భీర్యం సఙ్క్రాన్తమితి. అత్ర సమవాయి కారణగుణానామేవ కార్యే సఙ్క్రాన్తి ర్న తు నిమిత్తకారణగుణానామితి తార్కిక సమయ విరోధః ప్రతిభాతి. తథాపి న సోఽత్ర ప్రసరతి. మాయాయాం సర్వసమ్భవాదితి. (౨)

విధుమణ్డలసఙ్క్రాన్త ముఖకఞ్జప్రభాకలః
విబుధాశ్వ సఙ్క్రాన్త వైశద్యవిశదశ్రవాః. 135

అస్య ముఖపద్మే యా కాన్తిస్తస్య లేశ ఏవ చన్ద్రమణ్డలే సఙ్క్రాన్తః అనేన విధుముఖయో మహాన్తార తమ్యమితి సూచితమ్. ఏతస్య కీర్తేర్యద్వైశద్యం శుభ్రత్వమస్తి తదుచ్చైశ్శ్రవసి సఙ్క్రాన్తమ్. విశదశబ్దోత్ర నిర్దోషత్వవాచీ విస్తీర్ణత్వవాచీ వా. (౨)

విబుధాహార సఙ్క్రాన్త మాధుర్యమధురాధరః.
విబుధక్షితి వామాక్షీ క్రాన్తసౌన్దర్యవిగ్రహః. 136

మధురే ఏతస్యాధరే యన్మాధుర్యం తదమృతే సఙ్క్రాన్తమ్. యదేతస్య విగ్రహే సౌన్దర్యం తదప్సరస్సు సఙ్క్రాన్తమ్. విబుధక్షితిస్స్వర్గః. వామాక్ష్యస్స్త్రియః. (౨)

విషరత్నోపసఙ్క్రాన్త తేజా విశ్వప్రమాణవిత్
విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతా విశ్వసఙ్గ్రహ నిగ్రహః. 137

ఏతస్య తేజః కౌస్తుభే చిన్తామణౌ వా సఙ్క్రాన్తమ్. కథం దేవాసురై రక్షుభితస్సాగర ఏకేన విష్ణునా క్షుభిత ఇత్యత ఆహ – విశ్వప్రమాణవిత్. సముద్రజలస్య సర్వస్య చ యద్యత్ప్రమాణం తత్సర్వమయం వేద. న త్వన్యే. తతశ్చ లక్ష్యవిద్భిః ప్రయుక్తశ్శరో యథా లక్ష్యం క్షోభయతి, తద్వత్ప్రమాణజ్ఞేనానేన కృతం సర్వం ప్రమేయం సఫలమ్భవతి. న త్వన్యదితి భావః ప్రమేయం కార్యమ్ కథమస్యైవ ప్రమాణవిత్త్వమత ఆహ – విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతేతి. సర్వేషామపి భూతానాం భౌతికానాం లోకానాఞ్చ వ్యవస్థా అనేనైవ కృతా. అతస్సర్వస్య ప్రమాణమయం వేద. అతఏవ సర్వస్య నిగ్రహానుగ్రహయోరయమేవ శక్త ఇత్యాహ – విశ్వేతి. సఙ్గ్రహోఽనుగ్రహః. (౪)

విషరాట్ఛ్రీకరశ్లాఘు చిత్రితాకారపుష్కరః
విషాక్లేద్యో విషాదాహ్యో విషధి – ర్విషనాశనః. 138

నను సముద్రమథనసమయే కిమయం క్షుభితోద్వేల సాగరతరఙ్గశీకరపరమ్పరాభిః పరిభూత ఇత్యత ఆహ – విషరాడితి. విషరాడపామ్పతి

స్తస్య శీకరాణామేవ బుద్బుదానాం నక్షత్రాణామోఘేన బృన్దేన చిత్రితమల
ఙ్కృతమ్. ఆకార ఏవ పుష్కరం గగనం యస్య సః యథా గగనస్య
నక్షత్రైః న కాపి క్షతిః ప్రత్యుతాలఙ్కృతిస్తథా. శీకరైర్విష్ణుదేహస్యే
త్యర్థః. అత ఏవాయం విషే జలేన అక్లేద్యః క్లేదయితుమశక్యః. నను
సాగరాదుత్థితేన కాలకూటేన కృతోఽస్య పరిభవ ఇత్యత ఆహ - విషా
దాహ్య ఇతి. తత్ర హేతుమాహ. విషధిరితి. యస్మాద్విషమాసీ త్సముద్ర
ఈశ్వర ఏవ. "సరితాం సాగరోఽస్మ్యహ"మితి గీతావచనాత్. సముద్రగతం
మాలిన్యమేవ హి విషం, తేన కథం సముద్రస్య క్షతి స్స్యాదితి భావః.
యన్నామస్మరణాదిభిర్భుక్తమపి విషం నిర్వీర్యమ్భవతి తస్య కథం విషా
త్పరిభవ ఇత్యాహ - విషనాశన ఇతి. భక్తానామితి భావః. (౫)

విశ్వమాతృస్మరోన్మేషో విశ్వమాతృస్వయంవృతః
విశ్వమాతృకటాక్షాళి పీయమానపదామ్బుజః. 139

సముద్రమథనప్రసఙ్గాత్త దుత్పన్న లక్ష్మీస్వయంవర సామయిక భగ
వచ్ఛృఙ్గారమాహ - ధ్యాతృబుద్ధిసౌకర్యాయ. భగవన్తం విహాయ సముద్రం
గతాయా లక్ష్మ్యాః పునరుత్థానం కథ మిత్యత ఆహ - విశ్వమాతృస్మరో
న్మేష ఇతి. మదన శరార్దితాయా స్తస్యాః పునర్భగవ ద్వరణార్థ ముత్థాన
ముచితమితి భావః. స్మరోన్మేషకార్యమాహ - విశ్వమాతృస్వయంవృతఇతి.
తస్యా భగవతి ప్రేమాతిశయమాహ - విశ్వమాతేతి. విశ్వమాతా లోక
జననీ రమా, తస్యాః కటాక్షైరేవాళిభిర్భ్రమరైః పీయమాన మత్యన్తాసక్త్యా
దృశ్యమానం ఆస్వాద్యమానఞ్చ పదమేవామ్బుజం యస్య స తథోక్తః.

విశ్వమాతృసమానాత్మా విశ్వమాతృపరీక్షితః
విశ్వమాతృస్మితాహ్లాదో విశ్వమాతృపదాఙ్కితః. 140

వస్తుతో లక్ష్మీనారాయణయోర్న కోఽపి భేద ఏకత్వాత త్త్వదిత్యాహ-
విశ్వమాత్రా సమానః అభిన్నః ఆత్మా స్వరూపం సచ్చిదానన్దాత్మకం
యస్య స తథోక్తః. విష్ణురేవ పరతత్త్వ మిత్యయమంశో లక్ష్మ్యైవ పరీక్ష్య
నిర్ణీతః. అతో నాస్మిన్ స్వాగ్రహః కార్య ఇత్యాహ భాగవతః. విశ్వ
మాతృపరీక్షిత ఇతి. అనేన యదర్థం సముద్రమథనమత్ర వర్ణితం, తత్ఫలం

విష్ణుపరతత్త్వ నిర్ణయరూపం దర్శితమితి బోధ్యమ్. యథాలక్ష్మ్యాః విష్ణౌ ప్రీతి స్తథా విష్ణో ర్లక్ష్మ్యామపీత్యాహ – విశ్వమాతృస్మితాహార ఇతి. విశ్వ మాతు స్స్మిత మమృతాదప్యధిక స్వాదమితి భావః. తదేవాహారో యస్య సః, స్మితేన లక్ష్మ్యాస్స్వస్మిన్ ప్రసాదమనుమీయ పీతామృతవద్భృశం తుష్యతీత్యర్థః. తత్ప్రసాదైక ప్రవణతామాహ – విశ్వమాతృ పదాఙ్కితః. విశ్వమాతుః పదాభ్యామఙ్కితశ్చిహ్నితః వక్షసీతి భావః. (౪)

విశ్వమాతృకలాభూషో విశ్వమాత్రధరస్పృహః
విశ్వామ్బికోరోజకుమ్భ నాభిలేపాయితాకృతిః. 141

విష్ణోస్సైవభూషణమిత్యాహ – విశ్వమాతైవ కలా చన్ద్రరేఖా భూషా యస్య సః. కుతస్తాం వక్షసి భూషణత్వేన ధృతవానత ఆహ. విశ్వ మాత్రధరస్పృహ ఇతి. వక్షోగతకాన్తాధరపానస్య సులభత్వాదితి భావః. యథాలక్ష్మీర్విష్ణువక్షసి శేతే తథా విష్ణురపి లక్ష్మీవక్షసీత్యాహ. విశ్వామ్బి కేతి విశ్వామ్బికాయాారమాయా ఉరోజకుమ్భయో ర్నాభిలేపాయితా కస్తూరీ లేపనతుల్యా ఆకృతిర్యస్య సః. (3)

విశ్వమాతృముఖామ్భోజ కస్తూరీతిలకద్యుతిః
విశ్వమాతృశిరోజాఘ మేఘమణ్డలభృత్కరః. 142

విష్ణోర్ద్యుతి లక్ష్మీ ముఖకమలే కస్తూరీ తిలకవల్లగతి. విష్ణోర్నీలత్వా త్తద్ద్యుతేరపి నైల్యమతో/త్ప్రే/క్షితమ్. ద్యుతేతి టాబన్తః. భగవానయం లక్ష్మ్యాః కేశపాశం మేఘబృన్దమివ కరేణ బిభర్తి. స్పర్శసౌఖ్యమనుభవితు మితి భావః. (౨)

విశ్వమాతృకుచోర్ధ్వ విశ్రాన్తాద్భుతవారిదః
విశ్వమాతృముఖానఙ్క చన్ద్రమణ్డలమానదః. 143

రతిశ్రమాపనోదాయ లక్ష్మ్యా వక్షోరుహాయుగళే అతీవ సంశ్లిష్టత్వా దద్వితీయాయ మానే శయానోయం భగవాన్ ఆకాశగమనత త్తద్దేశ ప్రవ ర్షణప్రయుక్త శ్రమాపనోదాయ పర్వతేశయానో విచిత్రమేఘ ఇవ భాతి.

లౌకికమేఘస్య విష్ణుసామ్యం వక్తుమయుక్తమిత్యద్భుత శబ్దప్రయోగః.
విశ్రమ్య చ తత్ర భగవాన్ శనైరున్మీల్య నయనే తస్యా ముఖచన్ద్రమా
లోక్య అహోనిష్కళఙ్కోయం చన్ద్రబిమ్బ ఇతి బహుమానయతి. మానం
సన్మానం దదాతీతి మానదః. (౨)

విశ్వమాతృముఖామ్భోజ పీయమానా ధరామృతః
విశ్వమాతృభుజవ్యాజి చమ్పకస్రగ్లసద్గళః. 144

న కేవలం లక్ష్మ్యా అధరే విష్ణోస్స్పృహా కిన్తు విష్ణ్వధరే లక్ష్మ్యా
అపి అతః స్వోపరిశయాన శ్రీనారాయణాధరామృతం లక్ష్మీర్ముఖకమ
లేన భృశమ్పిబతి. అపి చ భుజాభ్యాం విష్ణోర్గళమాలిఙ్గతి తదానీఞ్చ భగ
వతోరళ్చమ్పక మాలయైవ అలఙ్కృతో భాసతి. (౨)

విశ్వమాతృకుచద్వన్ద్వ పీడితోరస్థలస్రజః
విశ్వమాతృదృశాభృఙ్గీ పీతహృత్పద్మ సద్రసః. 145

కిఞ్చ లక్ష్మీస్స్వయం గాఢమాలిఙ్గతి విష్ణుమిత్యాహ – విశ్వమా
త్రితి. విశ్వమాతుః కుచద్వంద్వేన పీడితా ఉరస్థలేస్రజో మాలా యస్య
స తథోక్తః. స్రజేతి టాబన్తశ్శబ్దః. విశ్వమాతు ర్దృశాభిరేవ భృఙ్గీభిః
పీతః హృత్పద్మే సన్ వర్తమానః రసః ధైర్యరూప ఆసవో యస్య స
తథోక్తః. లక్ష్మీకటాక్షనిహతస్య విష్ణోః కా నామ ధైర్యకథేతి భావః.

విశ్వమాతృకపోలాన్తః ప్రతిబిమ్బిత సన్ముఖః
విశ్వమాతృముఖామ్భోజ ప్రతిమాభృత్కపోలకః. 146

కస్మింశ్చిద్బన్ధనవిశేషే ఉభయోర్ముఖ సన్నికర్షే భవతి సతి తదా
నీం లక్ష్మ్యాం కపోలే భగవన్ముఖం ప్రతిఫలితమ్. భగవత్కపోలే చ లక్ష్మీ
ముఖం ప్రతిఫలితమ్. కపోలయోరాదర్శతుల్యత్వాదితి భావః. అనేనాన
యోర్దామ్పత్యం సమీచీన మితి ధ్వనితమ్. (౨)

విశ్వమాతృశ్రవోభూషా సుకర్ణశ్వేతితాననః
విద్రుమీకృతవామాస నాసికాముక్తికాధరః. 147

అథ సాం జిఘృక్షుం భగవన్తం మామేతి నిషేద్ధుం లక్ష్మ్యాం శిరః కమ్పనం కుర్వత్యాం తదీయశ్రవణాగ్రగత వజ్రమణిఖచిత తాటఙ్కాచలన ప్రయుక్త శోభాధావళ్యాద్భగవన్ముఖం శ్వేతమాసీత్. తతశ్చన కైర్గృహీతే లక్ష్మ్యధరే భగవతా తదానీం భగవదధరపద్మరాగమణిప్రభా సమ్పర్కాల్లక్ష్మ్యా నాసాగ్రావలమ్బి ముక్తాఫలం విద్రుమవదరుణమాసీత్ ఇతి తద్గుణాశ్రయః. (౨)

విశ్వమాతృశిరస్సౌరిశ్లిష్టగఙ్గాకృతాప్లవః
విశ్వమాతృదృగన్తాభాకృష్ణనీలోత్తరాధరః 148

భగవతి లక్ష్మ్యా మూర్ధాన మాఘ్రాతవతి సతి ఉత్ప్రేక్ష్యతే భాగవతైః. విశ్వమాతుశ్శిరసి యా సౌరిశ్లిష్టగఙ్గా యమునయాసక్తా గఙ్గా అతిశయో న్నాయ్య ఇవ స్థితః కేశబృన్దసఙ్గతా సీమన్తవీథిః తస్యాం కృతః ఆప్లవ స్నానం యేన స తథోక్తః దృశ్యేతి భావః. అథ విశ్వమాతు దృగన్తానా మాభయా కృష్ణనీలా ఉత్తరాధరౌ ఓష్ఠౌ యస్య స తథోక్త శ్చుమ్బనసమయే ఇతి భావః. (౨)

విశ్వమాతృస్వగమ్భోజ సఙ్కోచోన్మేషదేక్షణః
విశ్వమాత్రలకాక్షేప సమానేన్దుకలానఖః 149

ఏవముభయో శ్చుమ్బనాలిఙ్గనాది ష్వవిశేషేపి. సమానకాలే ఉభయో రుజ్జృమ్భా నాసీత్. ఏకస్యాత్రపితత్వాదిత్యాహ - విశ్వమాతుర్దృగమ్భోజయోస్సఙ్కోచ మున్మేషఞ్చ దత్త ఇతి. తథోక్తే ఈక్షణే యస్య సః. యదా భగవాన్నేత్రే ఉన్మీలయతి తదా లక్ష్మీర్హ్రియా నేత్రే సఙ్కోచయతి. యదా తు స నేత్రే నిమీలయతి తదా ప్రేమాతిశయాల్లక్ష్మీ నేత్రే ఉన్మీలయతి. అతో నైకదా తయోర్వీక్షణవ్యాపార ఇత్యర్థః. యద్వా భగవతస్సూర్యేన్దు నయనత్వాదేకం సూర్యనయనం లక్ష్మ్యా నేత్రరూపం కమల మున్మేషయతి. అన్యచ్చచన్ద్రరూపం నిమేషయతి. అయఞ్చ

భగవాన్ సురతసమ్మర్దవశాత్స్వనిశ్వాసవశాద్వా చలితాన్ లక్ష్మ్యా అలకాన్ పునస్సమీకరోతి నఖైరిత్యాహ - విశ్వమాత్రితి. విశ్వమాతురలకానాం య ఆక్షేపశ్చలనం తస్య అసహానా ఇన్దుకలాతుల్యా నఖా యస్య సః. అత్రాలకానాం తమోమయత్వాదిన్దుకలాతుల్యానాం నఖానాం తదాక్షేపాసహన ముచితమితి ధ్వనిః. విశ్వమాత్రలకానామితి కర్తరి షష్ఠీ. ఆక్షేపః పరాభవః ఇతి తత్త్వార్థః. నచ నఖానామారుణ్యాత్కథం ఇన్దుకలాతౌల్యమితి వాచ్యమ్. అగ్రనఖానాం శ్వేతత్వ ప్రత్యక్షాదితి. (౨)

విశ్వమాత్రాననాదర్శ వృన్తశ్చిబుక ధృత్కరః
విశ్వమాత్రోష్ఠపీయూష పానత్యక్త సుధాఘటః. 150

ప్రణయకలహే చిబుకం ధృత్వా లక్ష్మీం ప్రార్థయతీత్యాహ. విశ్వమాతురాననస్యైవా ధర్శస్య దర్పణస్య వృన్తవదాచర చ్చిబుకం ధరతీతి చిబుకధృత్ కరో యస్య స తథోక్తః. చిబుకం ధృత్వా ప్రతికూలం పుత్రాదిక మనునయన్తి విద్వాంస ఇతి ప్రసిద్ధమ్. తద్వత్సురత ప్రతికూలాం లక్ష్మీం విష్ణురపీతి భావః. సుధాయాం లక్ష్మ్యధరామృత మాధుర్యతుల్య మాధుర్యాభావా ద్ధన్వన్తర్యవతారే హరిణా సుధాఘట స్త్యక్తఇత్యుత్ప్రేక్ష్యతే. విశ్వమాత్రోష్ఠేతి విశ్వమాత్రోష్ఠపీయూష పానేన హేతునా త్యక్తస్సుధాఘటో యేన స తథోక్తః. (౨)

విపఞ్చీస్వరజి ల్లక్ష్మీగానమాధుర్యవిస్మితః
విశ్వమాతృ స్వర్ణలతా వసన్తాయిత విగ్రహః. 151

న కేవలం లక్ష్మ్యా అధర ఏవ మధురః, కిన్తు గానమపీత్యాహ - విపఞ్చీ వీణా తస్యాస్స్వరం ధ్వనిం జయతీతి జిత్. తచ్చ తల్లక్ష్మ్యా గానం తస్య మాధుర్యేణ విస్మిత స్సఞ్జాత విస్మయః వసన్తయోగేన లతేవ విష్ణుయోగేన లక్ష్మీః పుష్యతి. పుష్పవికసనే వికసనఞ్చ లక్ష్మ్యా ఆనన్ద ఏవేతి బోధ్యమ్. స్వర్ణలతేత్యనేన వసన్తస్య స్వర్ణలతా. పుష్పజననసామర్థ్యం నాస్తీతి వసన్తశతసాదృశ్యం విష్ణుసౌన్దర్యస్య వ్యజ్యతే. (౨)

విశ్వమాతృ శ్రుతిద్వంద్వ భూషణాయితభాషణః
విశ్వమాతృవచఃపుష్ప మకరన్దాపూరితాశయః. 152

ఉభావిమౌ రహసి కిమపి మన్త్రయేతే ఇత్యాహ. విశ్వమాతు శ్రృతిద్వన్ద్వస్య భూషణవదాచరితాని భాషణాని యస్య. విశ్వమాతు ర్వచోరూపేషు పుష్పేషు యో మకరన్దః తేన ఆసమన్తాత్పూరిత ఆశయశ్చిత్తం యస్య సః. అన్యోన్యభాషణైరన్యోన్యం హృష్టావిత్యర్థః. (౨)

విశ్వమాతృస్వర్ణపుత్రీ భూషితాఙ్కోపశోభితః
విశ్వమాతృ మనోజ్ఞాంస లక్ష్మీలాలిత సద్భుజః. 153

ప్రేమాతిశయాల్లాలనార్థం వా తామఙ్కే ధృతవానిత్యాహ - విశ్వమాత్రైవ స్వర్ణపుత్రీ సువర్ణమయీ ప్రతిమా తయా భూషితేనాఙ్కేన ఉపశోభితః. తాదృశాయాస్తస్యా అఙ్కే స్వభుజౌ న్యస్తవానిత్యాహ- విశ్వమాతు ర్మనోజ్ఞస్య అంసస్య మనోజ్ఞయో రంసయోరితి వా. "స్తనాదీనాం ద్విత్వవిశిష్టా జాతిః ప్రాయే"ణేతి వచనాత్. యా లక్ష్మీశ్శోభా తయా లాలితస్సన్ శోభనః భుజః యస్య సః. అనేన అహో భగవద్భుజసౌన్దర్యం యల్లక్ష్మ్యంసలక్ష్మీరపి తల్లాలయతీతి ధ్వనితమ్. (౨)

విశ్వామ్బాకరకఞ్జాత నఖాభారఞ్జిత స్తనః
విశ్వామ్బాపాఙ్గ నీలాబ్జపూజితో విశ్వమన్మథః. 154

తాదృశీ లక్ష్మీశ్చ విష్ణోరంసే సవ్యం భుజం స్థాపయామాస. తేన లక్ష్మీకరకమల నఖకాన్తి ర్విష్ణు దక్షిణస్తనదేశే ప్రసృతా సతీ తం స్తనం రక్తం కరోతి. న చ పుంసాం కుతః స్తన ఇతి వాచ్యమ్. "వ్యూఢం హరిన్మణి వృషస్తనయోరముష్య ధ్యాయేద్ద్వయం విశదహారమరీచిగౌర"మితి భాగవతాత్. పుంసామపి స్తనచిహ్నమస్త్యేవ. స్తనాభోగస్తు నేతిబోధ్యమ్. లక్ష్మీరముమపాఙ్గైరేవ నీలేన్దీవరైః పూజయతి. ప్రేమాతిశయాత్పశ్యతీత్యర్థః. మన్మథస్తు తరుణీనామేవ. భగవాంస్తు విశ్వస్య సర్వస్యాపీత్యాహ విశ్వమన్మథఇతి. అతో లక్ష్మ్యా అస్మిన్ కామ ఉచిత ఏవేతి భావః. (౨)

విశ్వామ్బాకైశికామోదాఘ్రాణకేళివిచక్షణః
విశ్వామ్బాస్పర్శసుఖితో విశ్వామ్బామూర్ధచుంబినః. 155

తథా అబ్జస్థితాయా లక్ష్మ్యాః కబర్యాం యం ఆమోదః తమయం భృశం జిఘ్రతి. తత్ర కుశలత్వాత్. అస్యాశ్చ స్పర్శేనాయమతీవ సఞ్జాతసుఖః అస్యా మూర్ధానం చ చుమ్బతి. (3)

విశ్వామ్బామోహపాశాభవనమాలావిభూషితః
విశ్వామ్బాకుచకాశ్మీరరఞ్జితోత్తరసత్పటః. 156

భగవతి లక్ష్మ్యా అతిదీర్ఘో యో మోహపాశోఽస్తి స ఏవ భగవద్వపుషి వనమాలాకారేణ ప్రతిభాతి యద్వా భగవతో లక్ష్మ్యాం యో మోహపాశోఽస్తి స ఏవ హృద్యమిత్వా హృదయాద్బహిర్గతో వనమాలా రూపేణ దృశ్యతే. ఏవం మోహాతిశయా దేవ ఆలిఙ్గనసమయే లక్ష్మ్యా కుచకుఙ్కుమసంసర్గేణ మలినీ భూతమపి శోభనముపరివస్త్రం భగవాన్విహాతుం నోత్సహతే. (౨)

విశ్వమ్భరాలసత్పృష్ఠో విశ్వామ్బాదృఢసౌహృదః
విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృమణ్డితోభయపార్శ్వకః. 157

ఏవం లక్ష్మ్యా సహ రమమాణే భగవతి క్షమాశాలిన్యపి భూదేవీ కిఞ్చిత్కాలం క్షమాముపేత్య తతస్స్వయమతీవ విరహాతురా భగవన్తమే వోపగతేత్యాహ – విశ్వమ్భరేతి. యద్వా ఏవం భగవన్త మనుకూలనాయకత్వేనోపవర్ణ్య అథదక్షిణనాయకత్వేన వర్ణయితుం తావ ద్ద్వితీయ భార్యాసమ్బన్ధ మస్య వర్ణయతి. విశ్వమ్భరాలసత్పృష్ఠ ఇతి. విష్ణావురసి లక్ష్మీం ధృతవతి సతి స్వయం తత్పురో గన్తుమసహమానా సతీ భూదేవీ విష్ణోః పృష్ఠే ఏవ స్థితేత్యర్థః. కూర్మాద్యవతారేషు భువం విష్ణుః పృష్ఠే ధరతీతి వా భావః. స్త్ర్యన్తరాగమేపి విష్ణునా లక్ష్మ్యాం సౌహృదం నశిథిలీకృతమిత్యాహ – విశ్వామ్బాదృఢసౌహృద ఇతి. తస్యాః ప్రధానమహిషీత్వాదితి భావః. భువః కాగతి రత ఆహ – వక్షస్స్థలాదఙ్కస్థలాద్వా లక్ష్మ్యా

మవరోప్య దక్షిణపార్శ్వే లక్ష్మీం వామపార్శ్వే భూమిఞ్చ ధృతవా నిత్యాహ – విశ్వమ్భరేతి. “శ్రియా చ మహ్యా చ సహోపవిష్ట” మితి బ్రహ్మాణ్డపురాణాదితి భావః. (3)

విశ్వమ్భరాధృతామ్భోజ చ్ఛత్రో విశ్వమ్భరాప్రియః
విశ్వమ్భరగ స్వర్ణవాల వ్యజనవీజితః. 158

భూశ్చ లక్ష్మీశ్చాస్య కాంకాం పరిచర్యాం కురుత ఇత్యత ఆహ. భూరస్య లీలామ్భోజమయం ఛత్రం ధరతి. లక్ష్మీస్తు సువర్ణమయవాలవ్యజనేన అముం వీజయతి. యథా శ్రియ స్తథా భువోప్యస్మిన్ పరమా ప్రీతిః. (3)

విశ్వమ్భరావిశ్వధాత్ర్యో వామసవ్యకుచగ్రహః
విశ్వమ్భరా విశ్వమాత్రో న్యస్తైకైకామ్బుజేక్షణః 159

ఉభయత్ర సమానాస్య చ ప్రీతిరిత్యాహ. మధ్యే స్థితో భగవాన్భుజ ద్వయం శ్రియో భువశ్చ అంసయోః ప్రసారయిత్వా వామపార్శ్వస్థితాయా భూదేవ్యా వామం కుచం వామకరేణ గృహ్ణాతి, దక్షిణపార్శ్వస్థితాయాశ్చ దేవ్యాశ్చ దక్షిణం కుచం దక్షిణకరేణ గృహ్ణాతి. తథా వామం నయనం భువి న్యస్తం. దక్షిణఞ్చ లక్ష్మ్యాం. ఉభే అపి ఏకదైవ ఉభయనేత్రా పాఙ్గాభ్యాం పశ్యతీత్యర్థః. (౨)

విశ్వమ్భరా సముల్లాసో విశ్వామ్బామానవర్ధనః
విశ్వామ్బానునయాభిజ్ఞో విశ్వామ్బావచనానుగః. 160

లక్ష్మ్యాహృదయమ్పరీక్షితుం యదా భగవాన్ భూదేవీం స్తుత్యా దిభిస్సమ్యగుల్లాసయతి, తదా లక్ష్మ్యా మానః ప్రవర్ధతే “స్త్రీణామీర్ష్యా కృతః కోపో మానోఽన్యాసంగిని ప్రియే” ఇతి తల్లక్షణమ్. తతశ్చ తస్యామాన మపాకర్తుం తామయమనునయతి మృదుమధురవచన రచనాభిః ప్రణిపాతైశ్చ. అయమనునయే అతీవ కుశలః. అనునీతా చ సా యది త్వమ్మద్వచనే తిష్ఠసి తర్హి త్వయ్యహం ప్రసన్నా స్యామితి భగవతా సన్ధిం కరోతి. తత స్తదైవ భగవా న్లక్ష్మీవచన మనుసృత్య ప్రవర్తతే. (౪)

విశ్వమ్భరాఽశ్వమాత్ర సవ్యాసవ్యకరగ్రహః
విశ్వమ్భరా కృష్ణవేణీ సంసేవా సుఖితాశయః 161

తథాపి మధ్యస్థోయం భగవాన్ విశ్వంభరాయా స్సవ్యం కరం శ్రియో దక్షిణఞ్చ కరం స్వవామసవ్యకరాభ్యాం గృహ్ణాతి. విశ్వమాత్ర శిరోజౌఘమేఘమణ్డలభృత్కర ఇత్యనేన యథా లక్ష్మ్యాః కేశపాశం భగవాన్ గృహ్ణాతీత్యుక్తమ్, తథా భువో పీత్యాహ. విశ్వమ్భరాయాః కృష్ణా నీలా యా వేణీ కేశపాశవిశేషః తస్యాస్సంసేవయా సమ్యక్ సేవయా స్పర్శనాఘ్రాణ చుమ్బనాది రూపయా విశ్వమ్భరాయాం భూమౌ యా కృష్ణవేణీ కృష్ణానదీప్రవాహ స్తస్యా స్సంసేవయా స్నానపానాదిరూపయేతి చ సుఖితస్సఞ్జాతసుఖ ఆశయశ్చిత్తం యస్య స తథోక్తః. ఏకత్ర మదనతాపాపగమాత్, అన్యత్ర ఆతపతాపాపగమా దధ్యాత్మికాది తాపాపగమా దితి వా భావః. కృష్ణానదీసేవయా సర్వతాపనివృత్తిస్మరణాత్. (౨)

విశ్వమ్భరోపధిభుజో విశ్వామ్బాకశిపూదరః
విశ్వమ్భరాశ్లేషిదివ్య భవ్యార్చావిగ్రహాయుతః. 162

ఏవం జాగరణసమయే త్రయాణాం స్థితిముక్త్వా నిద్రాసమయే ఆహ- ఏతస్య భుజమేవ వామమితి భావః. ఉపధిం కృత్వా విశ్వమ్భరా శేతే. తథా ఏతస్య ఉదరే ఏవ కశిపౌ శ్రీశ్శేతే. నన్వేవం దక్షిణనాయకత్వేపి విష్ణోర్నిత్యం తదాశ్లేషసుఖలాభో లక్ష్మ్యా ఏవ తదురోగతత్వాదిత్యత ఆహ - విశ్వమ్భరా మాశ్లిష్యతీతి విశ్వమ్భరాశ్లేషి దివ్యం భవ్యం శుభావహం అర్చావిగ్రహాణాం వేఙ్కటేశ్వర రఙ్గనాయక భద్రాద్రిరామాదీనా మయుతం యస్య స తథోక్తః. (3)

విశ్వమ్భరాగర్భధాతా విశ్వమ్బాభోగవర్ధనః
విశ్వమ్భరాసముద్ధర్తా విశ్వామ్బానిత్యసంయుతః. 163

ఏవం దక్షిణస్య విష్ణో స్సమ్బన్ధాద్భువ ఏవ గర్భలాభః. లక్ష్మ్యాస్తు భోగ ఏవ ఫలమిత్యాహ. విశ్వమ్భరాయాం భువి ప్రకృతౌ గర్భస్య జగద్రూపస్య ధాతా జనకః. విశ్వమ్బయా భోగస్సమ్భోగస్సచ్ఛన్దనాదిర్వా

తస్య వర్ధనః వృద్ధికరః. న కేవలం భువో గర్భధాతా కిన్తు తదుద్ధారకో పీత్యాహ. విశ్వమ్భరా సముద్ధర్తా వరాహావతారే ఇతి భావః. విశ్వా మ్భరయా తు నిత్యమయం సంయుత ఏవ. "సా విష్ణోరనపాయి" నీతి స్మృతేః.

విశ్వమ్భరానిత్యబన్ధు – ర్విశ్వామ్భాజన్మభూరుచిః
విశ్వమ్భరాకరామ్భోజ శుకసంస్తుత సద్గుణః. 164

భువోఽయం సహజో బన్ధుః. భూవిష్ణ్వోర్వివాహాది జన్యసంబంధా భావాత్ ఇతి భావః. విశ్వామ్భాయా జన్మభూస్సముద్ర స్తస్మిన్ రుచిర్య స్య సః. "శ్వశురగృహనివాస స్స్వర్గతుల్యో జనానా"మితి వచనా దితి భావః. భువస్తు పితైవ నాస్తి. కుత స్తత్ర విష్ణోః ప్రీతిక థేతి బోధ్యమ్. విశ్వ మ్భరాయాః కరామ్భోజే కశ్చన శుకోఽస్తి. స చ దివ్యః తేన భగవద్గుణాః స్తూయన్తే. "శ్యామాం విచిత్రాం శుకపద్మహస్తా"మితి శ్రుతేః. (3)

విశ్వమ్భరాగర్భలీన దివ్యౌషధి సముద్ధరః
విశ్వమ్భరాధేనువృషో విశ్వధర్మపరాయణమ్. 165

భగవానయం పృథ్వవతారే భూగర్భలీనా దివ్యౌషధీ స్సమ్యగుద్ధృ తవాన్. విశ్వాన్నదానార్థమితి భావః. ఉక్తఞ్చేదమస్య జనకస్య జన్య జగద్రక్షణమ్. యదేయం భూమిర్గోరూపధారిణీ తదా ధర్మాత్మా భగ వాన్ వృషరూపో భవతీత్యాహ. విశ్వమ్భరా ధేనువృష ఇతి. విశ్వమ్భరా యాఏవ ధేనోర్వృష ఏవ వృష ఇతి శ్లిష్టరూపకమ్. వృషో వృషభో ధర్మశ్చ. అతఏవాయం విశ్వధర్మపరాయణమ్. విశ్వేషాం సర్వేషాం ధర్మా ణాం పరమయనం స్థానమ్ (3)

విరుద్ధధర్మనిర్వోఢా వివిధత్రాతృవిగ్రహః
విశ్వమ్భరాపరాధారో విశ్వశశ్వుకితాకృతిః. 166

ధర్మాయనత్వాదేవాయం విరుద్ధధర్మనిర్వోఢా నను లోకే కేచన మహానుభావా రాజానోఽధర్మం నాశయన్తో ధర్మం రక్షంత్యేవేత్యత ఆహ – తే చ సర్వే భగవద్రూపా ఏవేతి. వివిధా స్త్రాతారో రక్షకా ఏవ

విగ్రహం శరీరం యస్య సః. సర్వాత్మత్వాదితి భావః. అత ఏవాయమేక ఏవ విశ్వమ్భరాయాః పర ఉత్కృష్ట ఆధారః. నన్వేవం సర్వాధారం సర్వే కిమితి న విస్మరత ఆహ. విశ్వః కఞ్చుకితాకృతిః. విశ్వేన కఞ్చుకితా ఆచ్ఛాదితా ఆకృతి స్సచ్చిదానన్దాత్మకం స్వరూపం యస్య స తథోక్తః. యథా మిథ్యాభూతేనాపి సర్పేణాచ్ఛాదితా రజ్జుర్న వేత్తుం శక్యా తథేతి భావః. (౪)

విశ్వబీజ బ్రహ్మయోని - ర్విశ్వయోని ప్రకల్పకః
విశ్వవిశ్వేదేవదేవో విశ్వభాషావిశారదః. 167

కుతః కఞ్చుకితేత్యత ఆహ - విశ్వమేవ బీజం యస్మిం స్తద్బ్రహ్మ ప్రకృతిరేవ యోని ర్యస్య స తథోక్తః. "మమ యోని ర్మహద్బ్రహ్మే"తి గీతావచనాత్. ఏతత్ప్రకృతిజన్యత్వా ద్విశ్వస్య విశ్వే నైతదాకార ఆచ్ఛాదిత ఇతి భావః బ్రహ్మయోనిత్వాదేవాయం సర్వయోనీన్ కల్పయతీత్యాహ. విశ్వయోనిప్రకల్పక ఇతి. "విష్ణుర్యోనిం కల్పయ"త్వితి శ్రుతే రితి భావః. అతఏవాయం సర్వదేవేశ్వర ఇతి వక్తుం తావ ద్విశ్వేదేవానా మప్యయమేవేశ్వర ఇత్యాహ. విశ్వేషాం సర్వేషాం దశానామితి భావః. విశ్వేదేవానాం పురూరవార్ద్రవాదీనాం దేవ ఈశ్వరః ఉపలక్షణమిదం సిద్ధసాధ్యాదీనామ్. ఈశ్వరత్వస్య ఏవ, సర్వయోనిత్వాదేవాయం సర్వ భాషాసు విశారదః. సర్వాత్మత్వాదితి భావః.

వివిధగ్రన్థవిషయో విశ్వమన్త్రార్థసఙ్గ్రహః
వివిధానన్త మన్త్రార్థో విశ్వమన్త్రాధిదైవతమ్. 168

నను సర్వాసు భాషాసు బహవో గ్రన్థాస్సన్తి. తేషు చ బహవో దేవాః ప్రతిపాదితాః. తథా హి. మ్లేచ్ఛానాం గ్రన్థే అల్లా నామ దేవతా కాచిదస్తి. సైవ సర్వేశ్వరః. హూణగ్రన్థే క్రీస్తునామా దేవః. స ఏవ సర్వేశ్వరః. ఏవమన్యేష్వప్యూహ్యమ్. తదేవం స్థితే విష్ణోరేక స్యైవ సర్వేశ్వరత్వం కథమత ఆహ - సర్వేష్వపి గ్రన్థేష్వయమేక ఏవ విషయః ప్రతిపాద్యత్వాత్. తస్మాదల్లాదయశ్శబ్దా ఏనమేవ ప్రతిపాదయన్తి. అతో న దోష ఇతి. యద్వా - సర్వేష్వపి గ్రన్థేషు యద్యత్ప్రమేయం యథా

తర్కే— పదార్థవివేచనం, వ్యాకరణే శబ్దస్వరూప నిరూపణం, మీమాం
సాయాం కర్మమార్గప్రదర్శనమేవమాదితత్సర్వం భగవానేవ. సర్వస్వరూప
త్వాదితి భావః. న కేవలం విషయః, కిన్తు వ్యాఖ్యాతాపీత్యాహ. విశ్వేషాం
మన్త్రాణాం యే అర్థాస్తాన్ సంగృహ్ణాతీతి తథోక్తః. కిఞ్చ మన్త్రార్థో
ప్యయమేవేత్యాహ. విశ్వేషాం మన్త్రాణాం గాయత్రీ షడక్షర్యష్టాక్షర్యా
దీనామర్థః వస్తుతః పరమాత్మ ప్రతిపాదకత్వాత్తేషాం మన్త్రాణామితి భావః.
యద్వా పదసముదాయాత్మకస్య మన్త్రస్య వాక్యతయా వాక్యస్య పదమ
యత్వేన సర్వపదాభిధేయే భగవతి సర్వవాక్యాభిధేయతా ప్యస్త్యేవ.
మన్త్రాణామధిదైవఞ్చాయమేవ. సర్వాసాం దేవతానాం గాయత్ర్యా
దీనాం భగవదాత్మకత్వాదిత్యాహ – విశ్వమన్త్రాధిదైవతమితి. (౪)

విగ్రహోపలసన్మన్త్రో విశ్వమన్త్రఫలప్రదః
విశ్వామ్నాయమయో విశ్వమన్త్రాదిర్విశ్వమన్త్రసత్ .169

మన్త్రశ్చాయమేవేత్యాహ – విగ్రహేణోపలసన్ భాసమానో
మన్త్రః మూర్తిమాన్ వేద ఇత్యర్థః. మన్త్రాణాం వేదగతత్వాదితి భావః.
సర్వేషామపి మన్త్రాణాం యద్యత్ఫలం విద్యాధనాది తత్సర్వం తత్తద్దేవ
తాన్తరాత్మనా అనేనైవ దీయతే. తతోయం విశ్వమన్త్రఫలప్రదః. సర్వేపి
వేదా భగవత్స్వరూపా ఏవ. భగవతో వేదమయత్వాదిత్యాహ – విశ్వా
మ్నాయమయ ఇతి. సర్వవేదస్వరూపః స చ విగ్రహోపలసన్మన్త్ర ఇత్య
నేన పునరుక్తిః. భగవానేవ వేద ఇతి వేదా ఏవ భగవానితి చ భేదాత్.
యద్వా విశ్వే ఆమ్నాయాః ప్రచురం యస్మిన్నుచ్యన్తే స విశ్వామ్నాయ
మయ ఇతి ప్రాచుర్యే మయట్, తథా చ విశ్వవేదనిధిరిత్యర్థః. కిఞ్చ విశ్వే
షాం మన్త్రాణామాదిః ప్రణవోప్యయమేవ. "ఓ మిత్యే కాక్షరం బ్ర
హ్మేతి శ్రుతేః. సర్వేష్వపి మన్త్రేష్వయమేవ సీదతి వర్తత ఇతి విశ్వ
మన్త్రసత్, శబ్దే హ్యర్థో వర్తతే. భగవతశ్చ మన్త్రార్థ త్వాన్మన్త్రవర్తన
మితి బోధ్యమ్, సీదతేః క్విపి వావసాన ఇతి చర్త్వమ్ సత్. (౫)

వివిధాస్త్రప్రయోగజ్ఞో వివిధాస్త్రమయాకృతిః
వివిధాస్త్రోప సంహారవేత్తా విశ్వాస్త్రభఞ్జనః. 170

మన్త్రాణామేవ బీజవిన్యాసభేదేన వినియోగభేదేన చ అస్త్రత్వా త్తదస్త్రప్రయోగోప సంహారాదికమయం వేదేత్యాహ - వివిధేతి. వివిధా నామస్త్రాణాం బ్రహ్మాస్త్రపాశుపతాస్త్ర నారాయణాస్త్ర దైవాస్త్రా దీనాం ప్రయోగం జానాతీతి తథోక్తః. తాని చాస్త్రాణి భగవద్రూ పాణ్యేవ. సర్వస్య విష్ణుమయత్వా దిత్యాహ. వివిధాస్త్రమయాకృతిరితి. యద్వా సర్వదేవమయత్వా దస్య విగ్రహే ఏవ సర్వాణ్యస్త్రాణి ప్రాచు ర్యేణ సన్తీతి ప్రాచుర్యే మయట్. వివిధానా మస్త్రాణాముపసంహారస్య వేత్తా జ్ఞానీ స్వస్మిన్ స్వభక్తేషు వా యది పరైరస్త్రాణి ప్రయుజ్యన్తే తర్హి తాని సర్వాణి నిశ్శేషం నిర్మూలయతీత్యాహ. విశ్వాస్త్రభఞ్జన ఇతి· చక్రధరత్వాదితి భావః. (౪)

విశ్వాస్త్రవారణాత్మాస్త్రో విశ్వాస్త్రా స్పృశ్యవిగ్రహః
విశ్వాస్త్రబలసన్ధాతా వివిధాస్త్రసముద్భవః. 171

విశ్వాస్త్రభఞ్జన మేవ స్పష్టమాహ - విశ్వాస్త్రవ రణ మాత్మనో స్త్రం చక్రాస్త్రం యస్య సః. సర్వాణీతరాణ్యస్త్రాణ్యేతస్య శరీరం స్ప్రష్టుం న శక్నువన్తి. కుతః యతో నైనైవ అస్త్రాణాం బలమాధీయతే. భగవచ్ఛక్త్యైవ అస్త్రాణి శక్తిమన్తి, న స్వత ఇతి భావః. అపి చ సర్వా ణ్యస్త్రాణ్యస్మాదేవ సముద్భవన్తి. న చ భృశాశ్వాది రస్త్రాణాం కారణ మితివాచ్యమ్. తత్రాపి భృశాశ్వాద్యన్తరాత్మన శ్శ్రీవిష్ణోరేవ కారణ త్వాత్. (౪)

వితథేతరవాగస్త్రో వివిధాస్త్రమహేశ్వరః
వివిధామ్నాయ నిశ్శ్వాసో విదీప్తశ్రుతి మస్తకః. 172

కిమ్పున రన్యైతరైరస్త్రైః. యస్మాదస్యవాగ్రూపమేవాస్త్ర మమో ఘం సత్స్వకార్యం నిర్వహతి. యథా వాశస్త్రమస్య స్వాధీనం, తథా సర్వాణ్యస్త్రాణ్యపి. యతోయం సర్వాస్త్రాణామధిపతిః ఏవమస్త్రసఙ్గా గత మన్త్రప్రపఞ్చముక్త్వా అథప్రకృత మన్త్ర సంబన్ధమేవ వర్ణయతి వివిధా శ్చామ్నాయా అస్య నిశ్శ్వాసభూతా ఏవ. "తస్య మహతో భూతస్య

నిశ్వసితమేత ద్యదృగ్వేద" ఇత్యాది శ్రుతేః. విదీప్తాని భాసితాని శ్రుతి మస్తకాని వేదాన్తా యేన స విదీప్తశ్రుతిమస్తకః. ప్రతిపాద్యేనానేన ఉపనిషదః ప్రదీపితా ఇత్యర్థః, (౪)

విశ్వవేదైక సంవేద్యో విహితామ్నాయ మస్తకః
విగ్రహశ్ఛ్వేదవన్తి స్తుతో వివిధవేదవిత్. 173

న కేవలం వేదాన్తైః కిన్తు సర్వైరపి వేదై రయమేక ఏవ ప్రతి పాద్యతే. వేదాన్తాశ్చ కృతా అనేనైవ. వేదా ఏవ మూర్తిభూయ వన్దివ దేనం నిత్యం స్తువన్తి. సర్వాన్వేదానయమేక ఏవ వేత్తి. "వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యో వేదాన్తకృద్వేదవిదేవ చాహ" మితి గీతావచనా దితి భావః. (౪)

వివిధామ్నాయ సన్మాలానాయకో వివృతశ్రుతిః
విధ్యర్థవాదావిషయో విలసచ్ఛృతివల్లభః. 174

సర్వేషామామ్నాయానాం సమ్యగ్గ్రథినీ శోభనా యా మాలా పఙ్క్తి రేవ హారః తస్యా నాయకః నేతా ప్రధానమణిశ్చ వివృతాశ్శ్రుతయో యేన సః. వ్యాసవిద్యారణ్యాది రూపేణేతి భావః. విధివాక్యానామర్థవాద వాక్యానా మయమవిషయః. కిన్తు "నేతినే" తీతి నిషేధవాక్యానామేవ విషయః. విలసన్తీనాం నిర్దుష్టతయా స్వతఃప్రమాణతయా చ భాసమానా నాం శ్రుతీనామయం వల్లభః ప్రియః. (౪)

విశ్వమ్భరా ప్రవిష్టాత్మా ధృతభూతో విలాఘవః
విధుభూతాత్మ సమ్పుష్ట వివిధౌషధి మణ్డలః. 175

నను కుతోఽయం శ్రుతీనాం ప్రియ ఇతి శఙ్కాయాం పురుషోత్తమ స్యాస్య గుణానుత్తమాన్ కాంశ్చిదాహ – విశ్వమ్భరేతి విశ్వమ్భరాయా మ్ప్రవిష్టే నాత్మనా స్వేన తేజసేత్యర్థః. ధృతాని భూతాని యస్య స తథోక్తః. వేర్వాయోరివ సర్వక్రియాసు లాఘవం యస్య స విలాఘవః. విధుభూతేన చన్ద్రభూతేన ఆత్మనా సమ్యక్ పుష్టం వివిధౌషధీనాం

మణ్డలం యస్య సః. "గామావిశ్య చ భూతాని ధారయామ్యహమోజసా పుష్ణామి చౌషధీస్సర్వాస్సోమో భూత్వా రసాత్మక" ఇతి గీతావచనాత్. (3)

విశ్వానరసుతావిష్ట స్వతేజః పాచితౌదనః
విరోచనసఖావిష్ట స్వశక్త్యుజ్జీవిత ప్రజః. 176

విశ్వానరసుతో వహ్నిః. తస్మిన్నావిష్టేన స్వతేజసా పాచిత మోదనం ప్రాణిభుక్తమన్నం యస్య స తథోక్తః. "అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధ"మితి గీతావచనాత్. విరోచన సఖే వాయావావిష్టయా స్వశక్త్యా ఉజ్జీవితా ప్రజా యస్య స తథోక్తః. (౨)

విభావసు సమావిష్ట స్వతేజో వృష్టభూతలః
విశ్వోపసజ్ఞాప్తి న్త పచ్చిత్సుఖాంశో విశ్వవిభ్రమః. 177

విభావసౌ సూర్యే సమావిష్టేన స్వతేజసా వృష్టం భూతలం యస్య సః. "యాభిరాదిత్యస్తపతి రశ్మిభిస్తాభిః పర్జన్యో వర్ష"తీతి సూర్యతేజసో మేఘరూపత్వం శ్రుతి సిద్ధమ్. "యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ యచ్చన్ద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామక"మితి గీతయా సూర్యతేజసో భగవత్సమ్బన్ధిత్వం ప్రతిపాదితమితి బోధ్యమ్. కిమ్బహునా సర్వస్మిన్ప్రపఞ్చే భగవతోఽంశాస్త్రయః సచ్చిత్సుఖరూపాస్సఞ్జాప్తా ఏవ. "విశ్వమస్తి-శ్వమ్భాతి - విశ్వం ప్రియ"మితివ్యవహారా దితి భావః నను నిరంశస్య ఈశ్వరస్య కథ మంశత్రయమత ఆహ - విశ్వవిభ్రమ ఇతి. సర్వోపి విపరీతా భ్రమా యస్మిన్నుత్పద్యన్తే స తథోక్తః. మాయయా సర్వం ఘటత ఇతి భావః. మాయాయాం సర్వసమ్భవాదితి వచనాత్. (3)

విభక్త్యర్థో విభక్తిస్థ శక్తిరూపో విభక్తికృత్
విభక్త్యగోచరపదో విభక్త్యాత్మా విభక్తిభృత్. 178

భగవతో వేదమయత్వం దర్శితమ్. తత్ర వేదో నామ పదసముదాయః. పదఞ్చ సుప్తిఙన్తమ్. సుప్తిఙౌ చ విభక్తిసంజ్ఞాస్తః. అతో భగవతి విభక్తిమయత్వం చార్థసిద్ధమావశ్యకఞ్చ. విభక్తిమయత్వం వినా

వేదమయత్వా సమ్భవాదితి. కృత్వా తదేవ విభక్తిమయత్వం ప్రతిపాదయతి. విభక్త్యర్థ ఇత్యాదినా విభక్తీనాం సుపాం తిఙాఞ్చ యోర్థః కర్మత్వకర్తృత్వ సమ్ప్రదానత్వా పాదానత్వాది రూపః స భగవానేవ. "యస్మిన్ యతో యేన చ యస్య యస్మై యద్యో యథా కురుతే కార్యతే చ" ఇతి భాగవతే సప్తవిభక్త్యర్థానాం భగవద్రూపత్వస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ కిఞ్చ అస్మా త్పదా దయమర్థో బోద్ధవ్య ఇతీశ్వరసఙ్కేతరూపా విభక్తిస్థా యా శక్తిః సాక్షీశ్వర ఏవ. విభక్తః కరోతీతి విభక్తికృత్పాణిన్యాది రప్యయమేవ. సర్వాత్మత్వాదితి భావః. భగవత్స్వరూపస్య సచ్చిదానన్దస్య కర్తృకర్మత్వా ద్యనాక్రాన్తత్వా ద్విభక్తీనామయ మవిషయ ఏవ. వస్తుతః విభక్తీనా మగోచరమవిషయం పదం స్వరూపం యస్యేతి విగ్రహః భగవత శ్శబ్దబ్రహ్మ రూపత్వాత్తాశ్చ విభక్తయో భగవానేవ. యచ్చ విభక్తిభృత్ పదం సుబన్తతి ఙన్తలక్షణమ్ తదపీశ్వర ఏవ. ఏతేన విభక్తిః విభక్త్యన్తమ్ పదసముదాయ శ్చేతి త్రయమ్ భగవానేవేతి భగవతశ్శబ్దబ్రహ్మరూపత్వం స్ఫుటమ్ప్రతి పాదితమ్. (౬)

విశ్వాపోహో విశ్వవృత్తి - ర్విశ్వజ్ఞానో విభోజనః
విశ్వస్మృతి - ర్విశ్వనిద్రో విశ్వజాగరణో విదృక్. 179

నను య ఏవ స్మృతిజ్ఞానాపోహ హేతుస్స ఏవ వేదమయో నేతర ఇతి శఙ్కాయామస్యైవ తద్ధేతుత్వం చేత్యాహ - విశ్వాపోహ ఇత్యాది. విశ్వస్య ప్రాణిజాతస్య సర్వస్య అపోహః అపోహనమ్ వృత్తిర్వ్యాపారః జ్ఞానమ్ స్మృతిః నిద్రా జాగరణం చేత్యేతత్సర్వం యస్మాద్భవతి స విష్ణు రేవ. "మత్తస్స్మృతిర్జ్ఞానమపోహన" ఞ్చేతి గీతాసు కృష్ణేనైవ ప్రోక్త త్వాత్. నను "ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానవృక్షం పరిషస్వ జాత" ఇతి శ్రుతే రేకశరీరా ధిష్ఠాత్రో ర్జీవేశ్వరయోః కోయం మహాన్ భేదః? యతః అపోహాద్యాశ్రయత్వం జీవే. అపోహాది హేతుత్వమీశ్వరే చేతి. అతఆహ. విభోజన ఇతి. ఈశ్వరస్య కర్మఫలానుభవో నాస్తి. జీవస్య తు సోస్తి. అత ఇదం వైషమ్యమితి భావః విగతం భోజనం యస్య స ఇతి విగ్రహః. అత ఏవేశ్వర సాక్షిత్వాహ - విదృగితి. "తయోరేకః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నభిచాకశీ" తీతి శ్రుతేరితి భావః.

విశ్వప్రేమాస్పదపదో విశ్వభూతాతి వత్సలః
విశ్వరత్నోదరో విశ్వవసు జిద్విశ్వమన్దిరః. 180

ఏవం విధత్వాదేతైతస్య పరమాత్మస్వరూపం సర్వేషామపి పరమ ప్రేమాస్పదమ్. అయఞ్చ నోదాసీనః. కిన్తు సర్వేషు భూతేషు అతీవ వత్సలః అతఏవాయ మ్ప్రళయేపి విశ్వమిదం రత్నమివోదరే ధృతవాన్. యథా సముద్రే రత్నం తథా ఏతదుదరే విశ్వమితి భావః. అతఏవ విశ్వ మ్భర ఇత్యనేన న పునరుక్తి శ్చమత్కారాతిశయ సత్త్వాత్. రత్నప్రసఙ్గా దాహ - విశ్వవసుజిదితి. సర్వస్మిన్ప్రపఞ్చే యత్ర యత్ర యద్యద్వస్త్వస్తి తత్సర్వమనేన జితమ్. సర్వేశ్వరత్వాదితి భావః. న చాయం వసుజయోస్య దుష్కర ఇత్యాహ - విశ్వమన్దిర ఇతి విశ్వమస్య మన్దిరప్రాయమ్. యథా గృహపతే ర్గృహగతం వస్తు స్వాధీనం తథా భగవతో విశ్వగతమితి భావః.

విషశేవధిజామాతా విషధిశ్వశురోత్తమః
విశ్వప్రియాబుద్ధిగురు - ర్విశ్వసూప్రకృతి ప్రియః. 181

నను రత్నగర్భా వసున్ధరేతి కోశా ద్భూదేవ్యా రత్నగర్భత్వాద్వ సున్ధరత్వాచ్చ భూపతేరస్య తత్త్వముచితమేవేతి కృత్వా భగవతోస్య స్థల గతం వసు స్వాధీనమేవ. అథ కథం జలగతం రత్నాదికమస్య స్వాధీనం స్యా దత ఆహ - విషశేవధిజామాతేతి. సముద్రకన్యాయా లక్ష్మ్యాః పతి రయం యస్మాత్తస్మాత్తదీయం రత్నాదికమప్యస్య స్వాధీనమేవేతి భావః. నను తర్హి విష్ణోర్నేశ్వరః జామాతుశ్శ్వశురో హి గురుః. గురో రీశ్వరత్వం స్ఫుటమేవ. అతస్సముద్ర ఏవ విష్ణోశ్శ్వశురత్వాదీశ్వర ఇతి శఙ్కాయా మాహ - విషధేరపి ఉత్తమ శ్శ్వశురోయమేవ. సముద్రప్రధానభార్యాయా గఙ్గాయా విష్ణుపాదాఙ్గుష్ఠప్రసూతత్వేన విష్ణుకన్యాత్వాత్. యచ్చ విష్ణో స్సముద్ర జామాతృత్వం తల్లోకవిడమ్బనమేవ. అథవా లోకానుగ్రహార్థ మేవ. లక్ష్మ్యా జన్మాద్యభావాదితి భావః. న కేవలం సముద్రస్యైవాయం గురుశ్శ్వశురః. కిన్తు సర్వేషాం జీవానా మిత్యాహ - విశ్వప్రియాబుద్ధి గురు రితి. విశ్వానాం జీవానా మ్ప్రియాఃభార్యా యాః బుద్ధయః తాసాం గురుర్జనకః. మాయాకార్యత్వా ద్బుద్ధీనామితి భావః. కా సా మాయేత్యత

ఆహ - విశ్వం సూతే ఇతి విశ్వసూః సా చాసౌ ప్రకృతి ర్మాయా తస్యాః ప్రియః ధవః. అతో నేయం ప్రకృతి ర్లక్ష్మీర్మాయా న కస్యాపి పుత్రీతి భగవానయం న కస్యాపి జామాతేతి సిద్ధమ్. అతఏవ సర్వేశ్వరోఽయం సర్వైస్సేవ్యః. (౪)

విశ్రవస్తనయాధీశో విశ్రవస్సుత శేవధిః
విశ్రవస్తనయో దారధనదో విశ్రవస్సుతః. 182

నన్వకామేన సర్వకామేన మోక్షకామేన చ భగవాన్ సేవ్య ఇత్యుక్తమ్. తదజ్గీకార్యమేవ. యశ్చ ధనకామ స్స ధనదం సేవేత. యశ్చ సామ్రాజ్యకామ స్స ఇన్ద్రం, యః పునర్బుద్ధికామ స్స బృహస్పతి, మిత్యే వం తత్తదేకకామ స్తం తం దేవం సేవేతైవేతి కథం విష్ణో ర్విశ్వసేవ్యత్వమత ఆహ - యో ధనకామో ధనమేవ సేవే ఇత్యభిమన్యతే, స మూఢ ఏవ. కుతః? యథా దాసః ప్రభుపరతన్త్రః తథా కుబేరోఽపి విష్ణుపరతన్త్ర ఏవ. సర్వేశ్వరస్య విష్ణోః కుబేరేశ్వరత్వస్య అర్థసిద్ధత్వాత్. అతః కుబేరాధి పతిమేవ ధనార్థం సేవేత. కిఞ్చ పద్మముకున్దాదయో యే నిధయః కుబే రస్య సన్తి తే నిధయోఽపి భగవానేవ. భగవతస్సర్వాత్మకత్వాత్. అపి చ కుబేరోఽపి న స్వతస్సిద్ధధనః, కిన్తు భగవత్సేవాసిద్ధ ధన ఏవ. అతః కుబే రాయ యో ధనమదా త్స ఏవాస్మభ్య మపీతి భావః. స చ కుబేరో భగ వానేవ. భగవతస్సర్వాత్మకత్వా త్తథా చ శ్రుతిః "రాజాధిరాజాయ ప్రస హ్యసాహినే నమో వయం వైశ్రవణాయ కుర్మహే" ఇతి. (౪)

విశ్రవస్సుత సంసేవ్యో విశ్రవస్సూనుబాన్ధవః
విశ్రవస్సూనుసన్త్రాతా విశ్రవస్సుతకామదః. 183

యం ధనకామస్సేవితుం నిశ్చినోతి స కుబేరోఽపి భగవన్తమేవ సేవతే కా గతిః పునరస్మాకమ్. బాన్ధవశ్చాయం కుబేరస్య బ్రహ్మణః ప్రపౌత్రః, కుబేరో విష్ణోః ప్రణప్తైవేతి భావః. సేవకఞ్చ కుబేరం నిత్యమయం త్రాయతే రాక్షసాది భయాత్. అపి చ యోఽస్మాకం కామద స్తస్య కుబే రస్యాపి భగవానేవ వాఞ్ఛితప్రదః. (౪)

విశ్రవస్సుతహృద్వాసో విశ్రవస్సుతచోదనః
విశ్రవస్సుత దుర్జ్ఞేయో విశ్రవస్సుతతోషితః. 184

కుబేరశ్చ కామదమముం నిత్యం హృది ధత్తే. యద్వా "అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః" ఇతి గీతా వచనాత్కుబేరస్య హృదయ గుహాయాం భగవానయమాత్మా స్థిత ఏవ. కిం కుర్వం స్తిష్ఠతీత్యత ఆహ - విశ్రవస్సుతచోదన ఇతి. అన్తర్యామిత్వాదితి భావః. నను కిమయం విష్ణుం వేదేత్యత ఆహ - విశ్రవస్సుత దుర్జ్ఞేయ ఇతి. "సర్వమ్ప్రమాన్వేద గుణాంశ్చ తద్జ్ఞో, న వేద సర్వజ్ఞమనన్త మీడే" ఇతి భాగవతాత్కుబేరస్యాపి జీవాన్తఃపాతిత్వాచ్చేతి భావః. కుబేరస్య చైవం వైభవం భగవత్సన్తోషణాదేవేత్యాహ - విశ్రవస్సుతతోషిత ఇతి. తపఆదిభిర్భగవన్తం తోషయామాసేత్యర్థః (౪)

విశ్రవస్సుత దత్తోత్త రాశో విశ్రవఆశ్రయః
విశ్వవస్తవ యైశ్వర్య ప్రదలక్ష్మీదృగఞ్చలః. 185

సన్తుష్టేనభగవతైవ దత్తాస్మై ఉత్తరదిక్. అతఏవాయం కుబేరస్య పరమాధారః. కిఞ్చ కుబేరస్యైశ్వర్యం భగవత్ప్రీత లక్ష్మీకటాక్షవశాదేవ. న తు భగవత్కటాక్షాదపి, భగవత్కటాక్షస్య విషయీభవితుం కుబేరస్య తాదృశాదృష్టాభావా దిత్యాహ - విశ్రవ ఇతి. (3)

విబుధేశ్వరదృక్పద్మ సహస్రామితసౌభగః
విబుధాధిపసోదర్యో విబుధాధిపపాలనః. 186

ఏవం శ్రీకామేనాపి విష్ణురేవ సేవ్య ఇత్యుక్త్వా అథసామ్రాజ్య కామేనాపి విష్ణురేవసేవ్యః, నత్విన్ద్రః ఇన్ద్రసేవ్యత్వాద్విష్ణో రిత్యాహ - విబుధేతి. సేవాసమయే భగవన్త మిన్ద్ర స్సహస్రనేత్రైరపి పశ్యన్ న తృప్య తీత్యాహ. విబుధేశ్వరస్య ఇన్ద్రస్య దృక్పద్మసహస్రేపి అమితం సౌభగం సౌన్దర్యం యస్య స తథోక్తః. కథం స్వర్గస్థస్యేన్ద్రస్య వైకుణ్ఠగత విష్ణు సేవావకాశ ఇత్యత ఆహ - విబుధాధిపసోదర్య ఇతి. ఉపేన్ద్రావతారే

ఇతి భావః. సోదర్యస్సోదరః. సమానోదరే శయిత ఇతి యత్ కిమర్థం సర్వగురురయం భగవా నిన్ద్రానుజత్వ మఙ్గీచకారేత్యత ఆహ - విబుధాధిప పాలన ఇతి. ఇన్ద్రరక్షార్థమదితే స్తనయత్వేన జాత ఇత్యర్థః. (౩)

విబుధేన్ద్రో విబుధరా - డ్వితీర్ణ విబుధాలయః
విబుధేన్ద్రారి సంహర్తా విబుధేన్ద్రవిపద్ధరః. 187

సచేన్ద్రో విష్ణురేవ. విష్ణోస్సర్వాత్మత్వాత్. "సేన్ద్రస్సోఽక్షరః పరమ స్స్వరా" డితి శ్రుతేః. ఇన్ద్రాయ చానేనైవ స్వర్గలోకో దత్తః. వామనావతారే ఇతి భావః. యే చ హిరణ్యకశిపు రావణాదయ ఇన్ద్రశత్రవస్తేషా మయమేవ సంహారకః. అత ఏవాయ మిన్ద్రస్య విపన్నివారణః. (౪)

విబుధేన్ద్రవిపద్బన్ధు - ర్విబుధేన్ద్రప్రసాదితః
విబుధేన్ద్రకృతైశ్వర్యో విబుధేశ్వరకామదః. 188

విపద్ధరత్వాదేవాయ మిన్ద్రస్య విపది బన్ధుః. తేన చాయం నిత్యం ప్రసాద్యతే. యదిన్ద్రస్యమహైశ్వర్యం తత్సర్వం భగవతైవ దత్తమ్. కిమ్పునరైశ్వర్యమితి, సర్వమపి వాఞ్ఛితజాతం భగవానస్మై దదాతి. (౫)

విబుధేన్ద్ర శతైశ్వర్యో విరోచనసుతాన్దనః
విబుధేన్ద్రకృత శతక్రతు - ర్విబుధనాథజిత్. 189

నన్విన్ద్రైశ్వర్యమేవ అత్యుత్కృష్టమ్! తత్ర భగవతైవ తద్దత్త మిత్యుక్తమ్. అథ భగవతః కీదృశైశ్వర్యమత ఆహ - శతశబ్దోఽమిత వాచీ. అమితస్యేన్ద్రగణస్య యదైశ్వర్యం తావదీశ్వర స్యైశ్వర్యమిత్యర్థః. నన్విన్ద్రాయ భగవతా ఐశ్వర్యం స్వర్గశ్చ దత్తమిత్యుక్తమ్. కిం కృత్వా తద్దత్తమత ఆహ- విరోచన సుతాన్దనః విరోచనసుతో బలిచక్రవర్తీ, తస్యాన్దనః బన్ధకః. బలిం నిర్జిత్య దత్తమిత్యర్థః. న కేవలం మధ్యే హృతప్రత్యాహరణమ్, కిన్తు ఆదావపి విష్ణునైవ దత్తమిత్యాహ - విబుధేన్ద్రకృత శతక్రతురితి. యేన శతం క్రతవోఽశ్వమేధాః కృతాస్తస్మై భగవతా ఇన్ద్రాధిపత్యం దత్తమ్. అత శ్శతక్రతు మిన్ద్రమయమేవ కరోతి. నను తర్హి కిమితి సర్వై రాజభి శ్శతం

క్రతవో న కృతా? అత ఆహ – విబుధనాథజిదితి. యేన శతం క్రతవశ్చికీర్ష్య
న్తే, తస్య క్రత్వాహరణసమయే ఇన్ద్రేణ క్రతువిఘ్నః క్రియతే. యథా పృథు
సగరాదీనామ్ తతశ్చతే ఇన్ద్రపరాభిభూతా భవన్తీతి న కోఽపి శతక్రతు
స్స్యాత్. తమిన్ద్రం జేతున్తు భగవానయమేక ఏవ క్షమతే. యతోఽనేన
కృష్ణావతారే సాక్షాదిన్ద్రః పరాజితో గోవర్ధనోద్ధరణసమయే, అతః అయ
మేక ఏవేన్ద్రజిత్. రావణపుత్రాదే రిన్ద్రజిత్త్వన్తు శాపాదిప్రయుక్తం క్షణిక
మేవ. (౪)

విబుధాధీట్పక్షపాతో విబుధస్త్రీప్రణర్తితః
విబుధస్త్రీలతోపఘ్నో విబుధేశ్వరసాహ్యకృత్. 190

స్వకృతత్వా దిన్ద్రస్య తస్మిన్విష్ణోః పక్షపాతః స్నేహోఽస్తి. దేవా
ఙ్గనా అప్సరసశ్చ నిత్యముపేన్ద్రమముం ప్రతినృత్యన్తి. యా చ దేవానా
మిన్ద్రాదీనాం శ్రీస్సమ్పదస్తి, తస్యా ఏవ లతాయా భగవానయముపఘ్న
భూతః. భగవదాశ్రయాభావే దేవానాం సమ్పద్రాక్షసైర్నాశ్యత ఏవేతి
భావః. అతఏవాయ మిన్ద్రస్య సర్వదా సాహ్యం సహస్థితిం సాహాయ్యమితి
యావత్ కరోతీతి. (౪)

విబుధేన్ద్రాయుధ స్థాత్మతేజా విబుధ దీపనః
విబుధాహారిత సుధో విబుధోత్సాహ వర్ధనః. 191

నను శక్తస్యేన్ద్రస్య కిం విష్ణుసాహ్యేన? యదయం వజ్రాయుధేన
వృత్రాదీన్ స్వయమేవ జఘానేత్యత ఆహ – విబుధేన్ద్రస్యాయుధే వజ్రే
తిష్ఠతీతి స్థమాత్మనస్తేజో యస్య సః. దధ్యఙ్మని సఞ్చితభగవద్విషయ తప
స్సారమయత్వా ద్వజ్రస్యేతి భావః. న కేవలమాయుధే భగవత్తేజోఽస్తి, కిన్తు
దేవేష్వపీత్యాహ – విబుధదీపన ఇతి. విబుధాన్ దేవాన్ దీపయతి తేజః
పౌరుషాది ప్రదానేన భాసయతీతి తథోక్తః. దీపనమేవాహ – విబుధా
హారిత సుధః విబుధైరాహారితా పాయితా సుధా యేన స తథోక్తః. దేవే
భ్యోఽమృతం దత్త్వా తేషాం క్షుత్తృడాదిబాధా నివార్య తాన్. దీపయా
మాసేత్యర్థః, కిఞ్చ తేషాముత్సాహ మప్యయమేవ వర్ధయతి అన్తరాత్మ
త్వాదితి భావః. (౪)

విబుధాసురసఙ్గ్రామ జయశ్రీ సమన్వితః
విబుధాన్యాబ్జ మార్తణ్డో విబుధేన్ద్రపురోహితః. 192

ఏవమపి యదా దేవాః ప్రబలాన్ మాలిసుమాలి కాలనేమ్యాదీన్ రాక్షసాన్ హన్తుం న శక్నువన్తి, తదా భగవాన్ స్వయమేవ చక్రధరస్సన్ దేవాసురయుద్ధే ప్రవిశ్య రాక్షసాన్హత్వా జయలక్ష్మీం గృహ్ణాతి. అత ఏవాయం దేవముఖసూపకమలానాం సూర్యభూతః. అపి చ దేవేన్ద్రోఽపి భగవతోఽస్య ఉపదేశాదేవ కృత్యేషు ప్రవర్తతే. న స్వబుద్ధ్యేత్యాహ - విబుధేన్ద్రపురోహితః పురః అగ్రే హితం భర్త్రే కరోతీతి పురోహితో గురురుపదేశకః. (3)

విబుధాచార్య సంశాస్తా విబుధాచార్యదేశికః
విబుధాచార్యసంస్తుత్యో విబుధాచార్యమానదః. 193

అథ బుద్ధికామో బృహస్పతిం సేవతేతి మతం నిరాకుర్వన్ కథమిన్ద్రస్య విష్ణుః పురోహితః? బృహస్పతిరేవేత్యత ఆహ - విబుధాచార్య సంశాస్తేతి. యో బృహస్పతేరపి శాసకస్స ఏవ ఇన్ద్రస్యాపీత్యుచితమితి భావః. కుతశ్శాసకోఽత ఆహ - దేశికత్వాదితి. బృహస్పతే రప్యయమేవ గురుః. అతఏవ విబుధాచార్య సంస్తుత్యః బృహస్పతినా నిత్యం స్తూయతే. స్తుతిఫలమాహ - విబుధాచార్య మానద ఇతి. ఏవం భగవద్భక్తత్వా ద్భగవచ్ఛిష్యత్వాదేవ బృహస్పతేర్లోక సమ్మానః. (४)

విబుధద్రుమ సన్తాన పుష్పలక్ష్మీనిషేవితః
విబుధద్రుమ మూలస్థో విబుధద్రుమ జన్మకృత్. 194

నను ఔదార్యే అతీవ ప్రసిద్ధః కల్పతరుస్స ఏవ సేవ్య స్సర్వార్థ ప్రదత్వాత్తస్యేత్యత ఆహ - విబుధద్రుమాణాం మన్దారాదీనాం పఞ్చవిధానాం తరూణాం సన్తానస్య సమూహస్య పుష్పాణాం లక్ష్మ్యా సంపదా దేవ్యా చ నితరాం సేవితః యమేవ కల్పవృక్షాదయ స్సేవన్తే స ఏవ సేవ్య ఇతి భావః. పుష్పలక్ష్మీః కథమముం సేవేత? దూరస్థమత ఆహ - విబుధ

ద్రుమమూలస్థ ఇతి. కిఞ్చ దేవతరూణామస్యాయ మేవ జన్మహేతురత స్తేషా మస్మాకం ఛాయమేవ సేవ్య ఇత్యాహ – విబుధద్రుమజన్మకృదితి. (౩)

విబుధధ్వజినీపాలో విశాఖామితవీర్యదః
విశాఖాతనయత్రాతా విశాఖహృదయాన్తరః 195

నను భగవతి విశ్వసేవ్యత్వమసిద్ధమ్. యతోఽయం విబుధపక్షపాత్యపి విబుధానేవ తారకాసురాత్త్రాతు మశక్యః అతఏవ విబుధాః కుమార స్వామినం నిషేవ్య తేన తారకాసురభయాత్త్రాతాః. తస్మాత్స ఏవ విబుధా నాం సేవ్య స్స ఏవ షణ్ముఖోఽస్మాకమపీత్యేతత్కుమారమతం నిరా కరోతి సప్తదశనామభిః విబుధధ్వజినీపాలః దేవసేనానామయమేవపాల కః. విష్ణోరేవ సర్వరక్షకత్వాత్. యది సేనానీరగ్నిభూర్గుహ ఇతి కోశా త్కుమారస్యైవ దేవసేనాపతిత్వ మిత్యాగ్రహ స్తర్హి కుమారస్య తారకా సుర భయాద్దేవసేనా స్త్రాతుం యద్వీర్యం, తద్విష్ణునైవ దత్తమిత్యాహ – విశాఖామితవీర్యద ఇతి. అపి చ యది దేవసేనాపాలకః కుమార స్తర్హి కుమార పాలకో విష్ణుర్భవతీతి విష్ణోరేవ కుమారస్య దేవసేనా యాశ్చపాలకత్వం వక్తుముచిత మిత్యాహ – విశాఖాతనయత్రాతేతి. విశాఖానక్షత్రజాతః కుమార ఇతి కుమారస్య విశాఖాతనయత్వమ్. కిఞ్చ యస్మాదయ మన్త ర్యామీ తతః కుమారస్యాప్యన్తరాత్మైవ విష్ణురితి విష్ణుపరతన్త్ర ఏవ కుమార ఇత్యాహ – విశాఖహృదయాన్తర ఇతి. (౪)

విశాఖవిన్యస్త నిజతేజా విజితతారకః
విశాఖాద్భుత దర్పాబ్ధి కుమ్భభూ – ర్విబుధోదయః 196

అన్తరాత్మా చాయం విష్ణుస్స్వీయం తేజో న్యస్తవాన్ కుమారే. తేన చ తేజసా తారకాసురో నిర్జితః. అతస్తారకజిత్త్వం వస్తుతో విష్ణో రేవ. "న యస్య సఖ్యం పురుషో వైతి సఖ్యుస్సఖా వసన్ సంవసతః పురేస్మి" న్నితి భాగవతాత్సర్వే జీవాః భగవతస్సఖాయః. భగవాంశ్చ శరీ రేన్ద్రియ ప్రవర్తకత్వాది సఖ్యమమీషాం కరోతి. ఏతే చ త న్నవిదుః. అతః జీవవిశేషేణ కుమారేణ భగవతా కృతం తేజఆది దానరూపం సఖ్యం నజ్ఞాతమ్. తతశ్చ కుమారస్య మహాన్ గర్వ ఆసీన్మయా నామ సర్వాజేయ

స్తారకో జితః. అతో న కోపి మత్తుల్యవీర్యః పురుషో లోకే ఇతి. స చ గర్వాశ్శ్రీమతా విష్ణునా పరశురామావతారే నిరాకృత ఇత్యాహ – విశాఖాద్భుత దర్పాబ్ధి కుమ్భభూరితి. విశాఖస్య అద్భుతో దర్పఘుయో యోఽబ్ధిస్తస్య కుమ్భభూరగస్త్యః అగస్త్యస్య సముద్రపాయిత్వాదితి భావః. అనేన చ పరశురామ కర్తృక కుమారవిజయవృత్తాన్తేన తారకాసుర విజయార్థం తత్సమయే ఏవ కుమారే విష్ణుతేజో నిహితమ్. న త్వన్యత్రేతి స్పష్టీకృతమ్. అథ యద్యయం కుమార స్సర్వదాపి దేవరక్షక స్స్యాత్తర్హి దేవాస్సత్యస్మిన్ కిమితి హిరణ్యకశిపు రావణాదివధాయ విష్ణుమన్యం శరణం ప్రాపుః? అతో నాస్య దేవరక్షకత్వం నియతమ్. తతో దేవానాం రాక్షస జయాది ప్రయుక్తోఽభివృద్ధి ర్విష్ణు కృపావశాదేవ. న తు కుమారాదిత్యాహ – విబుధోదయ ఇతి. (౪)

విశాఖషణ్ముఖాశ్రాన్తగీత షడ్గుణభూషణః
విశాఖాతనయ వ్యూహా సేనాపాలన పణ్డితః. 197

విబుధానామివాత్మనో హృదయహేతుత్వా ద్విష్ణుం కుమారష్షడ్భిరపి ముఖైస్స్తౌతీత్యాహ – విశాఖస్య షడ్భిర్ముఖై రశ్రాన్తం గీతాష్షడ్గుణా ఏవ భూషణాని యస్య స తథోక్తః ఐశ్వర్యం వీర్యం యశః శ్రీః జ్ఞానం వైరాగ్యఞ్చేతి గుణాష్షట్. భాగవత మిదమేకైకం గుణం విశాఖస్యైకైకం ముఖం నిత్యం గాయతి. భగవానయం కుమారమేకమేవ న త్రాయతే. కిన్త్వనన్తానిత్యాహ – విశాఖాతనయానాం వ్యూహాస్సమూహా ఏవ సేనా తస్యాః పాలనే పణ్డితః. యథా దేవ సేనాపతిః కుమార స్తథా కుమార సేనాపతి ర్విష్ణు రిత్యర్థః అనన్తకోటి బ్రహ్మాణ్డనాయకస్య విష్ణోః ఏకైక బ్రహ్మాణ్డాన్తర్గత స్వర్గలోకస్థ దేవసేనాపత్య నన్తకోటి పరిపాలకత్వ ముచితమితిభావః. (౨)

విశాఖాసుత విద్యాదో విశాఖాసుతచోదనః
విశాఖప్రీత హృదయో విశాఖవరిపూజితః. 198

న కేవల మ్పాలకః కుమారస్య, కిన్తు విద్యాప్రదో గురుశ్చేత్యాహ – విశాఖసుతవిద్యాద ఇతి. న కేవలం గురుః కిన్తు ప్రేరకోపీత్యాహ – విశాఖాసుతచోదన ఇతి. అన్తర్యామిత్వాదితి భావః. యథా కామారమతావిష్టా

నాం భగవతి విష్ణౌ ద్వేష స్తథా కుమారస్య న. కిన్తు భక్తిరేవ. అతః కుమారే భక్తే భగవతః ప్రీతిరేవేత్యాహ. విశాఖప్రీతహృదయః విశాఖే ప్రీతం ప్రీతి శాలి హృదయం యస్య సః. కుతః ప్రీతిరత ఆహ – విశాఖపరిపూజిత ఇతి. విశాఖోఽనిత్యమముం భక్త్యాపూజయతి తతోఽస్మిన్ ప్రీతి రీశ్వరస్యేతిభావః.(౪)

విశాఖనిర్దమ్భబన్ధు - ర్విశాఖకుల దైవతమ్
విశాఖపరమోదార తపోవల్లీఫలప్రదః. 199

యథా బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదీనాం తథా కుమారస్యాపి భగవాన్ అకృత్రిమబన్ధుః, పరదైవతఞ్చ. విశాఖసమ్బన్ధిన్యాః పరమముత్కృష్టముదారం మహత్ యత్తపః తద్రూపిణ్యా వల్ల్యా లతాయాః ఫలప్రదః భగవదనుగ్రహాదేవ కౌమారం తపః ఫలితమ్. (3)

వికైతవ తపోరూపో విదోషతపఆశ్రయః
విదర్శన తపః ప్రాప్యో వివిఘ్నసుతపః ప్రియః. 200

నాయం కుమారస్యైవ తపఃఫలదః. కిన్తు సర్వేషామపి. తత్ర చ న కేవలం తపఃఫలదః, కిన్తు తపోఽపీత్యాహ. వికైతవమకృత్రిమం ఫలాభిసన్ధ్యాదిరహితమితి భావః. తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిలక్షణమ్. తద్రూపోఽస్య సర్వస్యాపి భగవద్రూపత్వేన తపసోఽపి భగవద్రూపత్వాదితి భావః. అయమేవ విదోషస్య తపస ఆశ్రయశ్చ. విః పరమాత్మా దృశ్యతే యేన తేన తపసా చిత్తైకాగ్ర్యలక్షణేన ప్రాప్తుం శక్య ఇత్యయమేవ తపసః ఫలంచ. వివిఘ్నం విఘ్నానుపహతం శోభనం తపః యేషాన్తేషాం ప్రియః. తేషు ప్రియ ఇతి వా. తే ప్రియా యస్యేతి వా. తప ఏవ ప్రియం యస్యేతి వా. వివిఘ్నసుతపః ప్రియః తస్మాద్భగవానయం తపోమయ ఇతి భావః. (౪)

విషాధీశో విషాధీశ చేతః కమలభాస్కరః
విషాధీశ క్షతిచిదో విశేషజ్ఞానదాయకః, 201

నను తపోమయోఽపి భగవానయం జ్ఞానేనైవ ప్రాప్తుం శక్యః. న తపసా. "నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనా"యేతి శ్రుతేః. తచ్చ జ్ఞానం వరు

జ్ఞోపాసనయా సేత్స్యతి. భృగువల్ల్యాం వరుణేన భృగోర్జ్ఞానోపదేశస్య కృతత్వాత్. వరుణస్య చ ఉత్తమ జ్ఞానిత్వాదతో వరుణసేవా కార్యేత్యత ఆహ – స చ వరుణో భగవానేవ. జ్ఞానినో బ్రహ్మత్వాత్. వరుణస్యాపి హృది భగవద్రూపస్ఫురణాదేవ తాదృశో వికాస ఇత్యాహ. విషాధీశచేతః కమలభాస్కర ఇతి. విషాధీశోఽప్యతి ర్వరుణః. అకామాయమోక్ష కామాయాపి వరుణాయ భగవతా ప్రతీచీదిగ్దత్తా కృపయేత్యాహ – విషాధీశప్రతీచీద ఇతి. తస్య చ వరుణస్య భగవానేవ గురుః. అతః విష్ణురేవ జ్ఞానార్థమపి సేవ్యః. కిమవాన్తర వరుణసేవయా. (౪)

విషాధీశాన్తరారామో విషాధీశహృదీశ్వరః
విషాధీశ్వరవిజ్ఞాత తత్త్వో విషపతి ప్రియః. 202

జ్ఞానప్రదమముమేవ వరుణో నిత్యం హృది సన్ధత్తే. అత ఏతస్య హృదయం విష్ణుపరతన్త్రమేవ. యదయం విష్ణోస్తత్త్వం జ్ఞాతవానతో విష్ణోరయమతీవప్రియః విషపతిః ప్రియో యస్యేతి బహువ్రీహిః. యద్వా విష్ణురాత్మేతి విష్ణుతత్త్వం యదయం వేద ఆత్మా సర్వస్య ప్రియ ఇతి తద్వరుణస్య విష్ణురతీవ ప్రేమాస్పద భూతః. (౪)

వివిక్తద్వారనవక బ్రహ్మపత్తన భాసనః
విస్రుతామృత సమ్పూర్ణ బ్రహ్మపుర్యన్తరుజ్జ్వలః. 203

సాఙ్ఖ్యవద్యోగస్యాపి భగవత్ప్రాప్త్యుపాయత్వాద్యోగమవతారయతి. తావద్యోగనామ చిత్తవృత్తినిరోధః. స చ నిరోధ ఆత్మని కార్యస్తస్య చాత్మనస్స్థితిమాహ. వివిక్తం పరస్పరాసఙ్కీర్ణం ద్వారాణాం నవకం చక్షుర్ద్వయ శ్రోత్రద్వయ నాసికాద్వయ వక్త్రగుద మేఢ్రనామకమితి భావః. యస్య తద్బ్రహ్మణః పరమాత్మనః పత్తనం శరీరం తద్భాసయతీతి తథోక్తః. తదేవ భఙ్గ్యన్తరేణ వదతి. బ్రహ్మపత్తనం విశినష్టి. విస్రుతేన సమ్పూర్ణచన్ద్రమణ్డలాద్గలితేన అమృతేన సమ్పూర్ణాయాః బ్రహ్మపుర్యా అన్తర్మధ్యే ఉజ్జ్వలో భాసమానః "అష్టాచక్రా నవద్వారా దేవానాం పూరయోధ్యా యో వై తాం బ్రహ్మణో వేద అమృతేనావృతాంపురీ" మితి శ్రుతేరితి భావః. (౨)

విశుద్ధచక్రనిలయో విశుద్ధారి దృగర్చితః
విశుద్ధచక్రావేశితాసుప్రాప్యో వివిధచక్రకృత్. 204

విశుద్ధచక్రం భ్రూమధ్యవర్తి చక్రవిశేషః తన్నిలయో యస్య సః. విశుద్ధారిణి విశుద్ధచక్రే దృగ్దృష్టిర్యేషాం తైరర్చితస్సేవితః. విశుద్ధచక్రే ఆవేశితా అసవో యైస్తైః ప్రాప్తుం శక్యః "భ్రువోర్మధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్ స తం పరం పురుషముపైతి దివ్య"మితి శ్రుతేః. వివిధాని మూలాధారాదీని చక్రాణి కరోతీతి వివిధచక్రకృత్. అనేన అతీవ కృపాళురయం భగవాన్, జీవానాం ముక్తియోగ్యం చక్రశాలిపురం దత్వా తత్ర చ చక్రే స్వయం స్థిత్వా అముం మాం యూయం భజతేతి బోధయిత్వా జీవాన్మోచయతీతి వ్యజ్యతే. (౪)

వివిక్తషట్చక్రపురస్వామీ వివిధచక్రగః
విశుద్ధచక్రోపరిస్థపూర్ణచన్ద్రో విశుద్ధదృక్. 205

వివిక్తాని షట్చక్రాణి యస్య తస్య పురస్య దేహస్య స్వామీ ప్రభుః. ఈశ్వర పరతన్త్రత్వాద్దేహేన్ద్రియాదీనామ్. నాయం విశుద్ధే ఏకస్మిన్నేవ కేవలం వర్తతే, కిన్తు సర్వేష్వపి చక్రేష్విత్యాహ – వివిధచక్రగ ఇతి. విశుద్ధచక్రోపరిస్థః పూర్ణచన్ద్రబిమ్బోయమేవ. సహస్రారచక్రే షోడశకలాపరిపూర్ణః పరమాత్మా వర్తత ఇతి తత్సిద్ధాన్తాత్. భగవానపి నిజానన్దాయ స్వశరీరస్థవిశుద్ధచక్రే దృష్టిమాన్భవత్యేవేత్యాహ – విశుద్ధదృగితి. (౪)

విధుభాస్వన్నాడికాన్తస్సుషుమ్నాగ్రతలాలయః
వివిక్తోత్థాపితాహీన్ద్రస్రుతామృతరసప్రియః. 206

విధోశ్చన్ద్రస్య నాడికా పిఙ్గళా, భాస్వతస్సూర్యస్య నాడికా ఇడా, తయోరన్తర్మధ్యే సుషుమ్నానామ్నీ నాడీ వర్తతే తస్యా అగ్రతలం బ్రహ్మరన్ధ్రనామకం తస్మిన్నాలయో నివాసో యస్య. వివిక్తే విజనస్థలే. స్థిత్వా ధ్యే యోగినః అహీన్ద్రం కుణ్డలనామాన ముత్థాపయిత్వా తతః కుణ్డలినస్సకాశాన్నిస్సృతమమృతం పిబన్తి, తాదృశాస్సన్తః విద్వాంసః ప్రియా యస్య సః. తేషాం ప్రియ ఇతి వా. (౨)

విరతస్వాన్తకమలప్రతీతో వితమః ప్రభః
వివరానుభవాకారో విశ్వశూన్య విచక్షణః. 207

ఏవం విధానాం స్వాన్తకమలం విరతం నిర్వ్యాపారం భవతి, ప్రాణనిరోధేన వృత్తినిరోధాదితి భావః. తత్ర చ భగవానయం ప్రతీయతే. "యదోపరామో మనసోనామ రూపరూపస్య దృష్టస్మృతి సమ్ప్రమోషాత్. య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మై శుచిషద్మనేనమ" ఇతి భాగవతాత్ – తదానీం తస్యాం పరమార్థదశాయాం కింరూపో భగవాన్? నిత్యత ఆహ – వితమఃప్రభ ఇతి. సర్వోపరమాత్త మస్తేజశ్చేత్యుభయం శిష్యతి. తచ్చ ద్వయం నాస్మిన్నస్తి. "న తేజో న తమస్తత"మితి స్మృతేః తర్హి కిం శూన్యం భగవాన్? నేత్యాహ – వివరానుభవాకార ఇతి. విగతే పరే అనుభవిత్రనుభావ్యే యస్య స చాసావనుభవ ఏవాకారో యస్య స తథోక్తః. కేవలానుభవాత్మక ఇత్యర్థః. అశూన్యత్వే హేతుమాహ – విశ్వశూన్య విచక్షణ ఇతి. సర్వశూన్యస్య సాక్షీ. అయమ్భావః. తదానీం శూన్యమస్తీతి యేన జ్ఞాతం, తస్య సత్త్వాత్కథం శూన్యత్వమాత్మన ఇతి. యది కేనాపి న జ్ఞాతమిత్యుచ్యేత తర్హి శూన్యమిదమసాక్షికమసత్యమేవ స్యాదితి భావః. (౮)

వివికల్ప సమాధ్యాత్మా వివికల్ప సమాధిభాక్
వివికల్ప సమా ధ్యాస్యో వివికల్ప సమాధిదృక్. 208

యోగస్య యమనియమాసన ప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణ సమాధయోఽష్టాఙ్గాని. యమాదయో ధారణాన్తాస్తత్ర తత్ర దర్శితా ఏవ సమాధిస్తు ద్వివిధః. సవికల్పకో నిర్వికల్పశ్చేతి. తత్ర నిర్వికల్పసమాధిర్నామచతుష్టయేన దర్శితః. నిర్వికల్ప సమాధిః, తద్వాన్పురుషః, తత్ప్రాప్యః పరమాత్మా, తద్ద్రష్టా కేవలాత్మా, ఇత్యేతచ్చతుష్టయమపి విష్ణురేవ. (౮)

వికల్పితసమాధిస్థ పురుషాజ్ఞేయ సత్పదః
వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మా విశ్వమాయాదురన్వయః. 209

సవికల్పసమాధిస్థాః పురుషాస్తు నాస్య వాస్తవం స్వరూపం జ్ఞాతుం శక్నువన్తి. నను కిం సమాధిక్లేశేన? విశ్వమస్తి - విశ్వం భాతి - విశ్వం ప్రియ - మిత్యత్ర యస్సచ్చిత్సుఖాంశః స పరమాత్మా, తద్భిన్నాంశస్తు విశ్వ, మితి వివిచ్య భగవన్తం సుఖేన జానీయాదితి శఙ్కాయామాహ యస్త్వాదృశో దివ్యజ్ఞానీ స సాక్షాదీశ్వర ఏవ. న హ్యన్యేషామిదం జ్ఞానమ్ క్వాపి సులభం స్యాదిత్యాహ - వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మేతి. వివిక్తాని సచ్చిత్సుఖాని యేన స ఆత్మా మనో యస్య సః. యో మనసా సచ్చిత్సుఖాని విశ్వతో వివేచయతి స ఇత్యర్థః. నను విశ్వే సఙ్కీర్ణోఽయమాత్మా కథం విశ్వతః పృథక్కర్తుం శక్య ఇత్యత ఆహ - విశ్వమాయాదురన్వయ ఇతి. విశ్వమేవ మాయా మాయాకార్యత్వాదితి భావః. తస్యా దురన్వయః దుస్సమ్బన్ధః నాస్య విశ్వ సాఙ్కర్యమిత్యర్థః. (3)

వికల్పితతదభావానాకలితో విలయోదయః
విద్యావిద్యోపాధిహీనో విద్యావిద్యాప్రకల్పనః. 210

నను యం త్వమాత్మానం వదసి, స సవికల్పో వా? నిర్వికల్పో వా? యది సవికల్పస్తర్హి సోఽప్యనిత్య ఏవ. యది నిర్వికల్పస్తర్హి స కథం తవ వాక్యస్య విషయో భవేత్? ఇతి శఙ్కామ్పరిహరతి. వికల్పతదభావానాకలితః వికల్పేన తదభావేన నిర్వికల్పేన చ అనాకలితః అసంస్పృష్టః. అయమాశయః, సత్యం త్వదుక్తరీత్యా భగవతి నిర్వికల్పే యథామద్వాక్యం న ప్రసరతి, తథా త్వద్వికల్పోఽపి. త్వయా హ్యాత్మా సవికల్పో వా నిర్వికల్పో వేతి వికల్పితమ్. తస్య చ వికల్పస్య నిర్వికల్పే బ్రహ్మణి ప్రవృత్తిర్న సమ్భవతి. అతస్త్వత్ప్రశ్నస్యైవాసిద్ధత్వా న్నాస్తిమదుత్తరావకాశ ఇతి. "వికల్పతదభావాభ్యా మసంస్పృష్టాత్మవస్తుని, వికల్పితత్వ లక్ష్యత్వ సమ్బన్ధాద్యాస్తు కల్పితా" ఇతి విద్యారణ్యాచార్యవచనాత్. నను వస్తుతో వికల్పాద్యనాకలితేఽస్మిన్మాయయాపి కథం తత్కలనమితి శఙ్కాయాం యా మాయా భగవతి నిష్ప్రపఞ్చే ప్రపఞ్చమేవ కల్పయతి, తస్యా వికల్పాధికలనం కియదిత్యాహ - విలయోదయ ఇతి. వేదాకాశస్య లయ ఉదయశ్చ యస్మిన్ యస్మాచ్చ స తథోక్తః. విదిత్యుపలక్షణం వాయ్వాదీనామ్. యయా భగవతి ఖం కల్పితం, ఖాత్తు వాయ్వాదికం క్రమేణ జాతమితి

శేదేఖస్య గ్రహణమ్. “ఆత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః, ఆకాశాద్వాయు ర్వాయోరగ్ని”రితి సంభూతిశ్రుతేరితి భావః. యద్యస్మాజ్జాయతే, తత్తస్మిన్నేవలీయత ఇతి ఖస్య భగవత్యేవ కారణే లయః. నన్వాత్మా ద్వివిధః అవిద్యోపహితో మాయోపహితశ్చేతి. తత్ర కం త్వం విష్ణుం వదసీత్యత ఆహ. విద్యావిద్యోపాధిహీనః ఉపాధిద్వయరహితం చిన్మాత్రమేవాహం విష్ణుం వదామి. ఉపహితత్వరూపధర్మస్య నిర్విశేషత్వవ్యాఘాతహేతుత్వాత్. బ్రహ్మ హి నిర్విశేషమ్. నన్వేవం నిరుపాధే ర్బ్రహ్మణః కథముపహితత్వమత ఆహ – విద్యావిద్యాప్రకల్పన ఇతి. విద్యావిద్యయోర్మాయాఽవిద్యయోః ప్రకర్షేణ కల్పనా యస్మిన్ సః. కాల్పనికమేవ బ్రహ్మణ ఉపహితత్వమ్. ఉపాధేరేవ కల్పితత్వాదితి భావః. (౪)

విశేషహీనచిద్రూప మాయాకల్పితదేహభాక్
వివాదావిషయావార్య మాయో విప్రకృతిప్రభః 211

బ్రహ్మణి ఉపాధికల్పనా పూర్వముక్తా అధునా ఔపాధికదేహకల్పనమాహ – విశేషహీనే నిర్విశేషే చిద్రూపే బ్రహ్మణి యా మాయా తయా కల్పితం చతుర్భుజత్వాది విశిష్టం దేహం వైష్ణవం శరీరం భజతీతి భాక్. అయమేవేశ్వరః యో మాయయా కల్పితః. “జీవేశావాభాసేన కరో”తీతి శ్రుతేః. నన్వవిద్యయా జీవః మాయయా ఈశ్వరశ్చ కల్పిత ఇతి హి తవ సిద్ధాన్తః. భవతు బ్రహ్మణి మాయా కేన కల్పితా? నిర్విశేషే బ్రహ్మణి మాయాపి కథమాసీత్?” అత ఆహ – వివాదావిషయావార్యమాయః భగవత ఇయం మాయా వివాదస్య విషయభూతా న భవతి. నాపి శపథేన నివారితుం శక్యా అతో మాయాయామేవంవిధవికల్పనా న సమ్భవన్తి. సర్వైశ్వర్యమయత్వాత్తస్య అతో బ్రహ్మణి స్వకాలే ఇయం మాయా స్వత ఏవ భవతి. “మాయా చావిద్యా చ స్వయమేవ భవత” ఇతి శ్రుతేః. నాపి మాయయా మాయాకార్యేణ జగతా వా బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వమ్. ఐన్ద్రజాలికమాయయా తత్కార్యగన్ధర్వనగరేణ వా గగనస్య సరూపత్వాభావాదితి బోధ్యమ్. నన్వేవం కల్పితత్వావిశేషాజ్జీవతుల్య ఏవేశ్వరోఽపీత్యత ఆహ – విప్రకృతిప్రభ ఇతి. ప్రకృతేర్మాయాయాః ప్రభా సామర్థ్యం మోహకత్వరూపం యత్ర విహతం స ఈశ్వరః. యస్తు ప్రకృతిపర

తస్త్రిస్స జీవః. న హి కల్పితత్వమాత్రేణ సామ్యం వక్తుం శక్యమ్ ఐన్ద్రి జాలికకల్పిత గన్ధర్వనగర తదధిష్ఠాతృపురుషాణామివేతి భావః. (3)

విషువాద్యపరిచ్ఛేద్యో విభావర్యాదికల్పనః
విభావర్యాద్యవయవ వత్సరాత్మకచక్రకృత్. 212

కిఞ్చ జీవవన్నాయం త్రివిధపరిచ్ఛేదశాలీత్యాహ - విషువశబ్దో లక్ష ణయా కాలసామ్యవాచీ. ఆదిపదాద్దేశవస్తుగ్రహణమ్. కాలేన దేశేన వస్తునా చ పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః. సర్వదేశసర్వకాలవృత్తిత్వాత్సర్వవస్తురూప త్వాచ్చేశ్వరస్యేతి భావః. ఏవం మాయామయ ఈశ్వర ఆదౌ కాలమేవ కల్పితవానితి వక్తుమాదౌ దివారాత్రకల్పనామాహ. విభావర్యాదికల్పనః ఆదిపదాద్దివాగ్రహణమ్. సర్వం సఙ్కలయ్యాహ - విభావర్యాదయోఽవ యవా యస్య తద్వత్సరాత్మకం సంవత్సరరూపం చక్రం కరోతీతి తథోక్తః. (3)

వినిరోధాబ్దచక్రోరు వేగాత్తపురుషాయుషః
విశ్వత్రాణాత్మచరణ ప్రపన్నధ్రువసద్గతిః 213

భగవతా కృతమిదం కాలచక్రం క్వాప్యప్రతిహతమిత్యాహ విని రోధస్య విశృఙ్ఖలస్య అబ్దచక్రస్య ఉరుణా వేగేన ఆత్తమపహృతం పురుషా యుషం పురుషాణామాయుశ్శతవర్ష పరిమితమితి భావః యస్య స తథోక్తః. అథ కాలచక్రాద్భీతం జనమాశ్వాసయతి. విశ్వత్రాణాం ప్రపఞ్చశరణం ఆత్మనో విష్ణోశ్చరణం పపన్నానాం ప్రతిపత్తిం గతానాం ధ్రువా శాశ్వతీ. కాలచక్రాపహేత్యర్థః అతఏవ సతీ శోభనా గతిః గమ్యస్థానమ్ పరమ్పద మితి యావత్. యస్మాత్స తథోక్తః. అత్ర దృష్టాన్తతయా ధ్రువాఖ్యభాగ వతవృత్తాన్తః ప్రతీయతే. తథా హి తాదృశం చరణం ప్రపన్నస్య ధ్రువస్య సతీ నిత్యాగతిర్యస్మాత్స ఇతి. (౨)

విభ్రమత్కాలనేమిఘ్నో విషువో విషువత్ప్రభుః
వికాలచక్రపదగో వివస్వద్భ్రమణాతిగః. 214

కుత ఏతదేకాశ్రయణాత్సద్గతిరత ఆహ. విభ్రమస్తం విశేషేణ చలస్తం కాలనేమిం కాలచక్రం హన్తీతి తథోక్తః. స చ కాలో భగవానే వేత్యాహ - విషువ ఇతి. కాల ఇత్యర్థః. కాలస్య భగవదాజ్ఞా, రూపత్వా ద్భగవానేవ కాలస్య ప్రభురిత్యాహ-విషువప్రభురితి. పరమపదే తు నాస్తి కాలచక్రప్రవృత్తిః, తత్ర సూర్యాభావాత్. అపి చ సూర్యో హి భ్రమణ వేగేన · అస్మదాదీనామాయుః కలయతి, భగవాంస్తు తతోప్యధికవేగః, అతస్తస్మిన్సూర్యశక్తిః న ప్రభవతీత్యాహ - వివస్వద్భ్రమణాతిగ ఇతి. వివ స్వతో భ్రమణమతిగచ్ఛతీతి తథోక్తః. (౨)

వివస్వదాయుఃకలనో వివస్వత్సుతశాసనః
వివస్వత్తనయోదార దణ్డపాశాహితప్రభః. 215

అతఏవాయం సూర్యస్యాప్యాయుః కలయతి సఙ్ఖ్యాతి. నను ఇహ లోకే ధర్మమధర్మం వా కృత్వా మర్త్యా అవశ్యం మ్రియన్తేతతః పరలోకే యేషాం ధర్మమధర్మఞ్చ పరిశీల్య ఏతానవశ్యం యమశ్శిక్షయతి, తదధునైవ యమ ఏవాస్మాభిరాశ్రయణీయ ఇతి కాలప్రసఙ్గాదవతీర్ణాం యమసేవాశ ఙ్కాం నివారయతి. వివస్వత్సుతశాసనః యమస్యాపి య ఏవ శాస్తా స ఏవ అస్మాకమపీతి వృథైవాన్తరయమసేవేతి భావః, యమో హి కాలదణ్డ కాలపాశాఖ్యామమోఘాభ్యాం బలినః పురుషాన్ దణ్డయతి, తయోశ్చ యమదణ్డసాధనయోర్న స్వతశ్శక్తిః, కిన్తు భగవత్తేజసైవేత్యాహ. వివస్వ త్తనయస్య సూర్యపుత్త్రస్య యమస్య సమ్బన్ధినోః ఉదారయోర్మహతోః దణ్డపాశయోరాహితా న్యస్తాప్రభా యేన స తథోక్తః. అతో న యమా న్నాపి తద్దణ్డాన్నాపి తత్పాశాద్భాగవతేన భేత్తవ్యమితి భావః. (3)

వికలాకాష్ఠాదిసత్యకాలో విశ్వోత్తరాపదః
విపూర్వో విప్రతీచీశో విధిలోకాదిదక్షిణః. 216

అథ యో నిత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవేత్యాహ కలాకాష్ఠాదిరహితో యస్సత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవ. అయఞ్చ విష్ణుర్నిత్యలీలారూపవిభూతి ద్వయవాన్. తత్ర లీలావిభూతిః ప్రపఞ్చ ఏవ. అథ యశ్చనిత్యవిభూతిర్నా రాయణస్స హి పరమపదే పరమవ్యోమ్ని అప్రాకృతే దివ్యవైకుణ్ఠే వర్తతే.

తన్త్రిస్స జీవః. న హి కల్పితత్వమాత్రేణ సామ్యం వక్తుం శక్యమ్ ఐన్ద్రజాలికకల్పిత గన్ధర్వనగర తదధిష్ఠాతృపురుషాణామివేతి భావః. (3)

విషుణాద్యపరిచ్ఛేద్యో విభావర్యాదికల్పనః
విభావర్యాద్యవయవ వత్సరాత్మక చక్రకృత్. 212

కిఞ్చ జీవవన్నాయం త్రివిధపరిచ్ఛేదశాలీత్యాహ - విషువశబ్దో లక్షణయా కాలసామ్యవాచీ. ఆదిపదాద్దేశవస్తుగ్రహణమ్. కాలేన దేశేన వస్తునా చ పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః. సగ్వదేశసర్వకాలవృత్తిత్వాత్సర్వవస్తురూపత్వాచ్చేశ్వరస్యేతి భావః. ఏవం మాయామయ ఈశ్వర ఆదౌ కాలమేవ కల్పితవానితి వక్తుమాదౌ దివారాత్రికల్పనామాహ. విభావర్యాదికల్పనః ఆదిపదాద్దివాగ్రహణమ్. సర్వం సఙ్కలయ్యాహ - విభావర్యాదయోఽవయవా యస్య తద్వత్సరాత్మకం సంవత్సరరూపం చక్రం కరోతీతి తథోక్తః. (3)

వినిరోధాబ్దచక్రోరు వేగాత్తపురుషాయుషః
విశ్వత్రాణాత్మచరణ ప్రపన్నధ్రువసద్గతిః 213

భగవతా కృతమిదం కాలచక్రం క్వాప్యప్రతిహతమిత్యాహ వినిరోధస్య విశృఙ్ఖలస్య అబ్దచక్రస్య ఊరుణా వేగేన అత్తమపహృతం పురుషాయుషం పురుషాణామాయుశ్శతవర్ష పరిమితమితి భావః యస్య స తథోక్తః. అథ కాలచక్రాద్భీతం జనమాశ్వాసయతి. విశ్వత్రాణాం ప్రపఞ్చశరణం ఆత్మనో విష్ణోశ్చరణం పపన్నానాం ప్రతిపత్తిం గతానాం ధ్రువా శాశ్వతీ. కాలచక్రాహతేత్యర్థః అతఏవ సతీ శోభనా గతిః గమ్యస్థానమ్ పరమపదమితి యావత్. యస్మాత్స తథోక్తః. అత్ర దృష్టాన్తతయా ధ్రువాఖ్యభాగవతవృత్తాన్తః ప్రతీయతే. తథా హి తాదృశం చరణం ప్రపన్నస్య ధ్రువస్య సతీ నిత్యాగతిర్యస్మాత్స ఇతి. (౨)

విభ్రమత్కాలనేమిఘ్నో విషువో విషువప్రభుః
వికాలచక్రవదగో వివస్వద్భ్రమణాతిగః. 214

కుత ఏతదేకాశ్రయణాత్సద్గతిరత ఆహ. విభ్రమస్తం విశేషేణ చలన్తం కాలనేమిం కాలచక్రం హన్తీతి తథోక్తః. స చ కాలో భగవానే వేత్యాహ – విషువ ఇతి. కాల ఇత్యర్థః. కాలస్య భగవదాజ్ఞా, రూపత్వా ద్భగవానేవ కాలస్య ప్రభురిత్యాహ–విషువప్రభురితి. పరమపదే తు నాస్తి కాలచక్రప్రవృత్తిః, తత్ర సూర్యాభావాత్. అపి చ సూర్యో హి భ్రమణ వేగేన అస్మదాదీనామాయుః కలయతి, భగవాంస్తు తతోఽప్యధికవేగః, అతస్తస్మిన్సూర్యశక్తిః న ప్రభవతీత్యాహ – వివస్వద్భ్రమణాతిగ ఇతి. వివ స్వతో భ్రమణమతిగచ్ఛతీతి తథోక్తః. (౨)

వివస్వదాయుఃకలనో వివస్వత్సుతశాసనః
వివస్వత్తనయోదార దణ్డపాశాహితప్రభః. 215

అతఏవాయం సూర్యస్యాప్యాయుః కలయతి సఙ్ఖ్యాతి. నను ఇహ లోకే ధర్మమధర్మం వా కృత్వా మర్త్యా అవశ్యం మ్రియన్తేతతః పరలోకే యేషాం ధర్మమధర్మఞ్చ పరిశీల్య ఏతానవశ్యం యమశ్శిక్షయతి, తదధునైవ యమ ఏవాస్మాభిరాశ్రయణీయ ఇతి కాలప్రసఙ్గాదవతీర్ణాం యమసేవాశ ఙ్కాం నివారయతి. వివస్వత్సుతశాసనః యమస్యాపి య ఏవ శాస్తా స ఏవ అస్మాకమపీతి వృథైవాన్తరయమసేవేతి భావః, యమో హి కాలదణ్డ కాలపాశాఖ్యామమోఘాభ్యాం బలినః పురుషాన్ దణ్డయతి, తయోశ్చ యమదణ్డసాధనయోర్న స్వతశ్శక్తిః, కిన్తు భగవత్తేజసైవేత్యాహ. వివస్వ త్తనయస్య సూర్యపుత్రస్య యమస్య సమ్బన్ధినోః ఉదారయోర్మహతోః దణ్డపాశయోరాహితా న్యస్తా ప్రభా యేన స తథోక్తః. అతో న యమా న్నాపి తద్దణ్డాన్నాపి తత్పాశాద్భాగవతేన భేత్తవ్యమితి భావః. (3)

వికలాకాష్ఠాదిసత్యకాలో విశ్వోత్తరావదః
విపూర్వో విప్రతీచీశో విధిలోకాదిదక్షిణః. 216

అథ యో నిత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవేత్యాహ కలాకాష్ఠాదిరహితో యస్సత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవ. అయఞ్చ విష్ణుర్నిత్యలీలారూపవిభూతి ద్వయవాన్. తత్ర లీలావిభూతిః ప్రపఞ్చశ్చైవ. అథ యశ్చనిత్యవిభూతిర్నా రాయణస్స హి పరమపదే పరమవ్యోమ్ని అప్రాకృతే దివ్యవైకుణ్ఠే వర్తతే.

తచ్చ పదం కుత్రేత్యత ఆహ - విశ్వోత్తరాపదః. విశ్వస్మాదప్యుత్తరస్యాం దిశి పదం స్థానమ్ యస్య సః. యస్మాదుపరి న కిఞ్చిదస్తి తదస్య పదమిత్యర్థః. సర్వోత్తరమితి యావత్. తస్య చ పదస్య పూర్వా దిక్ నాస్తి, ప్రతీచీ దిక్ నాస్తి, సూర్యాభావాదితి భావః. యద్వా - తస్యాః పూర్వస్యాం దిశి ప్రతీచ్యాం వా కిమపి నాస్తి. అతఏవేద మసదృశమితి భావః. విధిలోకాదయస్తు అస్య దక్షిణస్యాం దిశి వర్తన్తే ఇత్యాహ - విధిలోకాదయో దక్షిణా యస్య స తథోక్తః. పదతద్వతోరభేదాధ్యవసాయాదియముక్తిః. (౨౧)

వివస్వద్ధ్రువతారాది భ్రమణాగోచరాలయః
విధ్యాదిమచ్ఛింశుమార చక్రనిత్యభ్రమావహః. 217

పూర్వాద్యభావే హేతుం కణ్ఠత ఏవాహ - వివస్వతో నిధోస్తారాణాం నక్షత్రాణామాదిపదాత్కుజాదిగ్రహాణాఞ్చ భ్రమణానామగోచరః అవిషయ ఆలయః యస్య స తథోక్తః, తత్ర హేతుమాహ - విధ్యాదయో యస్మిన్ తద్యచ్ఛింశుమారాఖ్యం చక్రం తస్య నిత్యం భ్రమం భ్రమణమావహతీతి తథోక్తః. భగవత్పదాధారాదేవ శింశుమారచక్రమధఃపతనరహితం సద్భ్రమతి నిత్యమ్ యచ్ఛింశుమారచక్రభ్రమణాన్తఃపాతి తజ్జగత్సూర్యాదిభ్రమణవిషయ, మన్యత్తు - పరమపదమితి భావః. (౨)

విశ్వామిత్రాదిసప్తర్షి పూజితధ్రువలోకకృత్
విశ్వామిత్రాదిసప్తర్షి దత్తజ్యోతిర్మయక్షితిః 218

విశ్వామిత్రో భవిష్యత్సప్తర్ష్యన్యతమో ఋషిః స ఆదిర్యేషాన్తైస్సప్తర్షిభిః వశిష్ఠాదిభిః పూజితం ధ్రువలోకం ధ్రువస్య నివాసం కరోతీతి తథోక్తః. భగవతః పదం ధ్రువపదాదన్యదేవ. ధ్రువమణ్డలమేవ సప్తర్షయో నిత్యం ప్రదక్షిణీకుర్వన్తి, న తు పరమపదమతో న తద్ధ్రువపదతుల్యం, కిన్తు తస్మాదప్యుపరితనమేవేతి భావః. తేభ్యశ్చ సప్తర్షిభ్యో భగవతైవ జ్యోతిర్మయం స్థానం దత్తమ్. సప్తర్షిమణ్డలస్య పృథక్త్వాదితి భావః అత్ర వైవస్వతమన్వన్తరే వశిష్ఠాదయస్సప్తఋషయః, భవిష్యతి మన్వన్తరే తు విశ్వామిత్రాదయ స్సప్తర్షయ ఇతి బోధ్యమ్. (౨)

వివిక్తనక్షత్రపథో వియద్గఙ్గాధురీధరః
వివస్వత్స్యన్దనాధారో విధులోకరసావహః. 219

నిత్యవిభూతివర్ణనాయ ప్రవృత్తోఽపి భాగవతో ధ్రువమణ్డలప్రసఙ్గా దాహ - అనేనైవ నక్షత్రమార్గోఽపి వివిచ్య కృతః. అయమేవ మన్దాకినీ ప్రవాహస్యాప్యాధారః. సూర్యరథస్యాప్యయమేవ ధర్తా. కృతధర్మాశ్చన్ద్ర లోకం గత్వా తత్ర రసం భుక్త్వా జీవన్తి. స చ రసశ్చన్ద్రే భగవతైవ కృతః. అనేన సూర్యచన్ద్రమణ్డలనిర్మాతాపి భగవానేవేతి ధ్వన్యతే. (౪)

విద్యుద్వివస్వద్వరుణాద్యాతివాహికకల్పకః
విరోచనజ్యోతిరాద్యాపునరావృత్తిమార్గకృత్. 220

భగవానయం స్వభక్తాన్ స్వలోకం గమయితుం స్వయమేవాతి వాహికాన్ కల్పయామాస. తే చ సూర్యవరుణవిద్యుదాదయః. అతివా హికా నామ పాన్థానాం మార్గామాన్తరం యే నయన్తి తే. అతివాహయన్తి పాన్థానిత్యాతివాహికాః. "అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్లష ణ్మాసా ఉత్తరాయణ" మితి యోర్చిరాదిమార్గోఽస్తి సోఽపి భగవతైవ కృతః. అత్రాగ్న్యాదిపదాని తదధిదేవతాబోధకానీతి బోధ్యమ్. విస్తరస్తు భాష్యాదావనుసన్ధేయః. (౨)

విధూతకలుషోదార భక్తదత్తాత్మరూపకః
విమానప్రవరానీత భక్తదర్శనకౌతుకః. 221

న కేవలమయం పరమపదస్య మార్గం ఆతివాహికాంశ్చేత్యుభయం నిర్మమే, కిన్తు పరమపదపాన్థేభ్యో నిజం రూపమపి దదాతి. తతశ్చ తానాత్మ రూపిణో భక్తాన్ స్వీయేనైవ విమానేన స్వలోకం ప్రత్యానీతానభ్యాగచ్ఛ త్యుత్కణ్ఠాతిశయాదిత్యాహ. విమానప్రవరానీతానాం భక్తానాం దర్శనే కౌతుకం యస్య సః తథోక్తః. (౨)

విధిరుద్రాదిసత్కార తుష్టభక్తప్రియంవదః
విద్యుదమ్బరసచ్ఛఙ్ఖ చక్రభక్తగణావృతః. 222

తేషాఞ్చ పరమపదపథికానాం మధ్యేమార్గం బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాది సత్కారలాభస్స్యాత్. తతశ్చ తుష్యన్తి భక్తాః. తాంశ్చ పరమపదమాప్తాన్ భగవానయం స్వాగతం పృచ్ఛతి. తతశ్చ విద్యుత్తుల్యమమ్బరం వస్త్రమ్ శోభనే శఙ్ఖచక్రే చ యేషాన్తైర్భక్తగణైరయం పరివేష్టితో భవతి. (౨)

విముక్తనిత్యముక్తాత్మసేవితో విచ్యుతిస్వకః
విముక్తనయనానన్దో విముక్తహృదయప్రియః, 223

తత్రచపరమపదే ముక్తా నిత్యముక్తాశ్చేతి ద్వివిధాః పురుషాస్సన్తి, ముక్తాస్తు దర్శితాః. నిత్యముక్తాస్తు నిత్యసూరయోఽనన్తగరుడవిష్వక్సేనాదయః. తైర్ద్వివిధైరప్యాత్మభిః పురుషైః పురుషోత్తమోఽయం సేవ్యతే. ఏవం స్వాశ్రితమోచనాదేవ భగవానయ మచ్యుత ఇతి ప్రసిద్ధనామా భవతీత్యాహ – విచ్యుతిస్వక ఇతి. విగతాచ్యుతిర్భ్రంశో యేషాన్తే విచ్యుతయః. స్వకాస్స్వీయా యస్య స తథోక్తః. ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుత ఇతి వ్యుత్పత్తేరితి భావః. ముక్తాశ్చ భగవన్తం దృష్ట్వా సుఖితనేత్రా భవన్తి. యతోఽయన్తేషాం హృదయప్రియః మనసోఽతీవ ప్రియః. (౪)

విముక్తహృదయారామో విముక్తోక్తాత్మతత్త్వకః
విముక్తజనసంవాదీ విముక్తజనతర్పణః, 224

అతఏవ తేషాం హృదయాన్యత్రనిత్యమాసమన్తాద్రమన్తే. తేషాం హృదయేష్వయం రమత ఇతి వా. తేభ్యశ్చాయ మ్పరమాత్మన స్స్వస్య తత్త్వం విదితమపి పునః పునర్వదతి. ఏవంరూపేణ తైశ్చాయం సంవాదం కరోతి. ఏవం సంవాదాదినా తానయం తర్పయతి. ఏతేన సగుణముక్తిక్షేత్రం వైకుణ్ఠగతానాం ముక్తానాం తత్ర కింకృత్యమితి శఙ్కా సుష్ఠు ప్రత్యుక్తా. (౪)

విరజాతోయసంసర్గ ప్రాకృతాత్మకృతస్వకః
విరజాతీరకాన్తార విహృతో విరజాప్రియః, 225

అథ పరమపదే భగవతో విహారమాహ–పరమపదస్య పరిఘాభూతా విరజా నామ కాచిద్దివ్యా నదీ వర్తతే. తస్యాస్తీరే తులస్యాదిమయం కాన్తా

రమస్తి. తత్ర విహృతం విహారో భగవతోఽస్త్యస్తి. అతఏవ భగవానయం విరజాప్రియః విరజా ప్రియా యస్యేతి బహువ్రీహిః విరజాయాః ప్రియ ఇతి తత్పురుషో వా. విరజావైభవమాహ – విరజాతోయస్య సంసర్గేణ అప్రాకృతః ఆత్మా దేహః యేషాన్తే అప్రాకృతాత్మానః. అతథాభూతాస్తథాభూతాః కృతా ఇతి అప్రాకృతాత్మకృతాః స్వకా భక్తా యేన స తథోక్తః. యస్య స ఇతి వా. భక్తా హి మనుష్యదేహం త్యక్త్వా దివ్యం దేహమాశ్రిత్య విమానప్రవరమారుహ్య సూర్యమణ్డలాదీనతీత్య తత్ర తత్ర తైస్తైః పూజితాః క్రమేణ సత్యలోకమప్యతీత్య తతో విరజాతీరం గత్వా తత్ర విరజాయాం నిమజ్జ్య తఞ్చ దేహముత్సృజ్య అప్రాకృతం భగవద్దేహతుల్యం దేహం భజన్తే ఇతి తత్త్వమత్రానుసన్ధేయమ్. (౪)

విరజాతీరతులసీ వనదేవీనిషేవితః
విరజాతోయకణభాక్సుగన్ధి పవనార్చితః. 227

విరజాయాస్తస్యాస్తీరే తులసీవనమస్తి. తదధిష్ఠాత్రీ చ కాచన దేవీ అస్తి. వనాధిష్ఠాతృవనదేవతావత్. సా చ దేవీ ప్రకృతే తులస్యేవ. తయాయం నితరాం సేవ్యతే. తత్ర చ వనే విరజాసీకరధారీ శోభనగన్ధశ్చ సుఖస్పర్శో వాయుర్భగవన్తం సేవతే. (౨)

విరజాతోయకపట సచ్చిదానన్దవిగ్రహః
విరజా విరజాతోయసుస్నాతో విరజాపతిః. 228

విరజాతోయానాం కపటేన యే సచ్చిదానన్దాస్త ఏవ విగ్రహశ్శరీరం యస్య సః. విష్ణోర్జలమయీ తనుర్విరజా. విరజాజలన్తు సచ్చిదానన్దమయమిత్యర్థః. అతఏవ విరజాపి భగవానేవ. యశ్చ తస్యాం సుస్నాతస్సోఽపి భగవానేవ. నహ్యన్యస్య ఈదృగైశ్వర్యం సమ్భవతీతి భావః. నదీనాం భువి సాగరః పతిః. విరజాయాస్తు భగవానేవ. విష్ణుగామినీత్వాద్విరజాయాః. (౪)

విరజోర్మిచ్ఛటాడోలావిహారీ విరజాన్తరః
విరజాదేవతాకేళి ర్విరజావిభ్రమాశయః. 229

విరజాయాం యా ఊర్మిచ్ఛటా తస్యాం డోలాయామివ విహారోఽస్యాస్తీతి తథోక్తః. విరజానద్యధిష్ఠాత్రీ దేవతాపి విరజైవ. గఙ్గాప్రవాహాధిష్ఠాతృగఙ్గాదేవతావత్. తస్యా అన్తరః హృద్గతః తస్యా మనోహర ఇత్యర్థః. అతఏవ విరజాదేవతయాసహ కేళిః క్రీడా యస్య సః. విరజాయా దేవతావిభ్రమాశ్శృఙ్గారచేష్టితాని ఆకర్షయే హృది యస్య సః. విరజావిభ్రమాక్రాన్తహృదయత్వాదయం విరజయాసహ క్రీడతీత్యర్థః.

విరజామీననయనా కరాలిఙ్గితకన్ధరః
విరజావర్తనాభీదృ-గ్విరజాపులినాశ్రయః, 230

మీనే ఇవ నయనే యస్యాస్సా మీననయనా స్త్రీ. మీనా ఏవ నయనాని యస్యాస్సా మీననయనా నదీతి చ. విరజైవ మీననయనా విరజేతి మీననయనేతి చ తస్యాః కరాభ్యాం హస్తాభ్యాం కరైస్తరఙ్గైరితి చ ఆలిఙ్గితః కన్ధరో గళో యస్య స తథోక్తః. విరజానదీతరఙ్గైః విరజాదేవీకరాభ్యాఞ్చ ఏతస్య కంఠాలిఙ్గనం కరోతీత్యర్థః. విరజాయా నద్యా దేవ్యాశ్చ ఆవర్త ఏవ నాభీ ఆవర్త ఇవ నాభీ చ తస్యాం దృగ్దృష్టిర్యస్య సః. విరజాయా నద్యాః పులినమాశ్రయో యస్యా విరజాయా దేవ్యాః పులినమతిశయోక్త్యా జఘనమాశ్రయో యస్యేతి చ. (3)

విరజాకుచకఙ్కాతకోశగృధ్నుకరద్వయః
విరజావిహగశ్రేణికాఞ్చీ విఘటనోత్కరః. 231

విరజాయాః కుచతుల్యయోః కఙ్కాతకోశయోర్గృధ్ను ఆసక్తం కరద్వయం యస్య సః. విరజాయా విహగశ్రేణిరేవ కాఞ్చీ తస్యాః విఘటనః ఉత్కర ఉపప్రసారితః కరో యస్య సః, కరావుపరి ప్రసార్య తాళధ్వనిం కుర్వతి భగవతి విహగశ్రేణిర్విఘటితేత్యర్థః. అత్ర విరజాయాః కుచౌ గృహ్ణన్ కరేణ కాఞ్చీం విఘటయతి రత్యర్థమితి ధ్వనిః. (౨)

వికుణ్ఠలక్ష్మీప్రముకూల విరజామ్బువిలోలనః
విరజాముఖకఙ్కాతచుమ్బనో విరజోదయః 232

వైకుణ్ఠనగరీ లక్ష్మ్యా దుకూలమివ భాతి. విరజాతో౽యమ్ తత్ర భగవతో విశేషేణ లోలనం ఖేలనం విరజాయా ముఖస్థానీయం కిఞ్చిత్ప్రజ్వాతం భగవాన్ ప్రేమ్ణా చుమ్బతి. యథా కామీ కామిన్యా వస్త్రం చాలయిత్వా ముఖం చుమ్బతి, తద్వదితి భావః విరజాయా ఉదయో౽భివృద్ధిర్యస్మాత్సః. (౩)

విరజాభువనక్రీడా నిర్జితప్రేయసీగణః
విరజాజలగూఢాత్మా విరజా౽క్లేదితామ్బరః. **233**

అస్యాఞ్చ విరజాజలక్రీడాయాం భగవతా లక్ష్మీనీలాభూమ్యాది ప్రియాసమూహో జితః. తత్ర హేతుమాహ-విరజాజలగూఢాత్మేతి. అయమాశయః. జలక్రీడాయాం జలే మజ్జన్తి పురుషస్త్రియశ్చ. తత్రతుగ్నమదృశ్యం పురుషంయాస్త్రీగృహ్ణాతి సావిజయినీ. మగ్నా మదృశ్యాం స్త్రియం యః పురుషో గృహ్ణాతి స విజయీతి కృతసఙ్కేతా స్త్రీపురుషాస్తత్ర విష్ణుర్నీలోజలఞ్చ నీలమితి జలే విష్ణుర్గూఢో భవతి, అతో న స గృహీతుం శక్యతే స్త్రీభిః, లక్ష్మ్యాదయస్తు విద్యుత్తుల్యత్వాజ్జలమవభాసయన్త్యో దృశ్యన్తే, అతస్తాస్సుగ్రహా విష్ణోర్భవన్తి. తదేవం విష్ణునా స్త్రియో నిర్జితా భవన్తీతి. నచైవం జలక్రీడయా అస్మాకమివ వస్త్రక్లేద ఇత్యాహ-విరజా౽క్లేదితామ్బర ఇతి. విరజయా క్లేదమార్ద్రతా మప్రాపిత మమ్బరం యస్య సః వస్త్రస్య దివ్యత్వాదితి భావః. లక్ష్మ్యాదీనామప్యేవంవిధత్వం బోధ్యమ్.(౩)

విరజాతీరవిహారద్వైమానిక కృతోత్సవః
విరజాజలజన్త్వోఘ ముక్త్యోఘపరిపూజితః. **234**

ఏవం జలక్రీడయా భగవానయం విరజాతీరే విహరతాం వైమానికానాం విమానేన చరతాం భక్తానాం ముక్తనిత్యోభయాత్మకానా ముత్సవమానన్దాతిశయం కరోతి. విరజాజల సమ్బన్ధాస్మీనాదిజలజన్తవో౽పి ముక్తా భూత్వా భగవన్తం తత్ర విహరన్తం విశేషేణ పూజయన్తి. అత్ర మీనాదీనాం సాలోక్య రూపముక్తిరితి బోధ్యమ్. కథమన్యథా తేషాం విరజాస్థితిస్స్యాదితి భావః. (౨)

విరజామృత పానాప్త బ్రహ్మానన్దపురీజనః
విరజాసలిలాధారో విరజీభూతమాయకః. 235

స్వర్గలోకే అమృతమస్తీతి స ఏవ శ్రేయానితి మన్దానామాశఙ్కాం పరిహరన్నాహ – విరజాయా అమృతం జలమేవ సుధేతి శ్లిష్టరూపకమ్. తస్య పానేన హేతునా ఆప్తః బ్రహ్మానన్దః యేన స చాసౌ పురీజనః వైకుణ్ఠ పత్తనస్థ జనః యస్య స తథోక్తః. స్వర్గే అమృతం పీత్వా జనా అశాశ్వతం పరిమితమేవ సుఖం భజన్తే. వైకుణ్ఠే తు విరజాజలం పీత్వా బ్రహ్మానన్దమనుభవన్తి. అతో విరజామృతం సర్వోత్తమ మిత్యర్థః. న చ క్షుత్తృడాద్యభావాత్పరమ పదస్థ జనానాం కథం విరజాజలపానమితి వాచ్యమ్. బ్రహ్మానన్దలాభార్థం తృడభావేఽపి తైర్విరజాజలం సకృత్పీతమ్. శరీరస్య జలకోశస్య చ సత్త్వాదితి. విరజా జలస్య సచ్చిదానన్ద రూపత్వాత్తత్పానేన బ్రహ్మానన్దలాభ ఉచిత ఇతి భావః. నను చతుర్దశలోకా భూగోళేషు వర్తన్తే, వైకుణ్ఠస్తు తదుపరీతి తత్ర భూసమ్బన్ధాభావా ద్విరజా కేనాధారేణ వర్తతే ఇత్యత ఆహ – విరజాసలిలాధార ఇతి. యథా మన్దాకినీ వాయ్వాధారేణ దివి వర్తతే, తథా విరజా భగవదాధారేణ వైకుణ్ఠే ఇతి భావః. నను కేయం విరజా యదనతిక్రమణేన వైకుణ్ఠప్రాప్తిరత ఆహ – విరజీభూతమాయక ఇతి. భగవతో మాయైవ విరజీభూతా – స్వార్థే కప్. న చ భగవన్మాయాయాః కథం సచ్చిదానన్దత్వం? విరజాజలస్య సచ్చిదానన్దరూపత్వవర్ణనాదితి వాచ్యమ్ శుద్ధసత్త్వప్రధానాయాం ప్రపఞ్చవాసనా శూన్యాయాం మాయాయాం భగవదీయసచ్చిదానన్ద స్ఫురణసత్త్వాదితి. ఏవం విరజారూపాయా భగవన్మాయాయాస్తరణం వినా న వైకుణ్ఠప్రాప్తిః. తత్తరణన్తు భగవదనుగ్రహాలబ్ధవిమానవశాదేవ. భగవదనుగ్రహస్తు భగవద్భక్త్యైవ. అతో భగవతి భక్తిః కార్యా. (3)

విరజావదతీరస్థో విరజాపరిఖాలయః
విరజాగాధసలిల భీతభీత విరించనః. 236

విరజాతరణం వినా కుతః పరమపదం దుర్లభమత ఆహ – విరజాపద తీరస్థ ఇతి. విరజాయాః పరస్మిన్తీరే తిష్ఠతీతి భగవదాలయస్య విరజా పరి

ఘాభూతానను. కుశలైర్యథా నదీజలం తీర్యతే తథా విరజాజలం తీర్యతామ్. కింవిమానేనేత్యా శఙ్కాయామాహ విరజాయా అగాధా త్సలిలా ద్విరిఞ్చనో బ్రహ్మాపి భీతభీతః. కా వార్తా పునరస్మాక మితి భావః. (3)

విరజాతోయపానాప్త విద్యాభక్త జనేదితః
వినాయకధ్వజభ్రాజ ద్విమాన వరభూషణః. 237

అథ భగవానయం జలక్రీడాం సమాప్య విరజాతోయపానవైభవలబ్ధ విద్యాతిశయై ర్భక్తజనైస్స్తూయమానస్సన్ గరుడేన ధ్వజేన భాసమానం కఞ్చన విమానప్రవరం స్వారోహేణ భూషయామాసేతి రథోత్సవం వర్ణయతి. (౧)

వియద్విమానవిభ్రాజ దబలాతారకావిధుః
వికుణ్ఠ నగరీనారి నీరాజితపదామ్బుజః. 238

వియదివ విశాలం విమానం, తత్ర తారకా ఇవ అబలా విభ్రాజన్తి. భగవాంస్తు తాదృశతారాయుక్తశ్చన్ద్ర ఇవ భాతి. వియద్విమానవిభ్రాజదబలాతారకాయుక్తో విధురితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః విధుశ్చన్ద్రో విష్ణుశ్చేతి శ్లేషః. మధ్యేమార్గం వికుణ్ఠనగర్యాం వర్తమానా నార్యో భగవత్పదామ్బుజం నీరాజయన్తి. (౨)

వికుణ్ఠపౌరీనేత్రాళి లీయమానోత్సవాసవః
విస్ఫుటేన్దీవరాభాత్మలగ్న లక్ష్మీముఖేన్దుభః 239

ఏతద్భగవద్రథోత్సవ రూపపద్మగత రసరూప ఆసవః. యద్వా భగవదుత్సవరూప ఆసవః వికుణ్ఠనగరపౌరాఙ్గనానేత్రరూపభ్రమరైః పీయతే. తా అత్యాదరేణ పశ్యన్త్యుత్సవమిత్యర్థః. భగవతో దేహః వికసితేన్దీవర తుల్యః తత్ర చ లక్ష్మీముఖ చన్ద్రస్మితజ్యోత్స్నా లగ్నా. తతో దేహస్య విశేషరామణీయకమితి భావః (౨)

విశ్వామ్బా హేమపుత్రీభృద్వక్షో నీలాశ్మపీఠకః
విధుబిమ్బాభరిస్థార్కభాను విద్యోతితామ్బరః. 240

ఇన్ద్రనీలపీఠతుల్యే భగవతో వక్షసి సువర్ణపుత్రికేవ లక్ష్మీర్భాతి. చన్ద్రబిమ్బస్యేవ భగవన్ముఖస్యోపరి సూర్యవత్కిరీటో భాతి. తస్య చ భానుభిస్సర్వోప్యాకాశో భాస్యతే. (౨)

వివేలాత్మప్రభాపూర నీలీకృతమహాహిపః
విమర్ధమూర్ధసాహస్ర రత్నాభా లేపచిత్రితః 241

తతో గరుడధ్వజవిమానమపహాయ భగవానయమాదిశేషశయ్యాయాం వివేశ. తతశ్చ నిర్వేలేన భగవతో దేహకాన్తిపూరేణ స శేషో నీలీకృతః. శేషస్య శిరస్సాహస్రే వర్తమానానాం రత్నానాం యా అభాః కాన్తయః కుఙ్కుమకర్పూరాదితుల్యాః. తాసాం లేపో లేపనం తేన చిత్రితః సఞ్జాతచిత్రవర్ణః ఇతి తద్గుణద్వయమ్. (౨)

విసారితైక బాహ్వగ్ర కఙ్కణాభాఞ్చితేన్దిరః
విశ్వావమ్బాకర కఞ్జాత లక్ష్మీలాలితజానుకః. 242

విసారితే ఆజానుప్రసారితే ఏకస్మిన్బాహ్వగ్రే వర్తమానానాం కఙ్కణానామాభయా కుఙ్కుమప్రాయమా అఞ్చితా లేపితా ఇన్దిరా భగవజ్జానుసంవాహనకర్త్రీ లక్ష్మీర్యస్య సః తదేవేన్దిన్దిరాకర్తృక జానుసంవాహనం స్పష్టమాహ-విశ్వావమ్బయోః కరకఞ్జాతే యా అక్ష్మీశ్శోభా దేవీ చ తయా లాలితే జానుకే యస్య సః తథోక్తః. జానునీ యస్య స ఇతి వా. శేషాద్విభాదితి కః. (౨)

విచిత్రదివ్యాభరణాంశుకాభా సిన్ధూదయశ్రీముఖచన్ద్రబిమ్బః
విష్వక్సృపాదర్శితకామపూర నఖేన్దుభిన్నాఙ్గుళిపాదపద్మః 243

విచిత్రాణాం దివ్యానాఞ్చ ఆభరణానామంశుకస్య వస్త్రస్య చ ఆభానాం కాన్తీనాం జలస్థానీయానాం సిన్ధౌ సముద్రే ఉదయో యస్య స తథోక్తః. శ్రియో లక్ష్మ్యా ముఖరూపశ్చన్ద్రబిమ్బో యస్య సః. శ్రియుక్తః ముఖచన్ద్రబిమ్బో యస్యేతి వా. కాన్తిసాగరే జాతశ్చన్ద్రబిమ్బ ఇవ భగవతో

లక్ష్మ్యాశ్చ ముఖం భాతీత్యర్థః. విష్వక్ సర్వవ్యాపినీ యా కృపా తయా హేతునా దర్శితః కామాన్ పూరయతీతి కామపూరః. నఖైరేవేన్దుభిః భిన్నాః మిశ్రితాః అఙ్గుళయో యస్య సః, పాదపద్మః యస్య స తథోక్తః. (౨)

విశ్వాలయవ్యాపివిచిత్రగన్ధ మల్లీతులస్యమ్బుజచుమ్బితాఙ్గః
విశ్వమ్భరావాసితచారుగన్ధ విప్తాఙ్గనీరన్ధ్రపతద్విరేఫః. 244

విశ్వస్మిన్సర్వస్మిన్నప్యాలయే వ్యాపీ విచిత్ర గన్ధః పరిమళో యేషా న్తైః మల్లీ చ తులసీ చ అమ్బుజఞ్చ మల్లీతులస్యమ్బుజాని తైః హారాయిత్తై రితి భావః. చుమ్బితం వ్యాప్తమఙ్గం యస్య స తథోక్తః. భక్తా మల్ల్యాది స్రగ్భిర్భగవన్తం పూజయన్తీత్యర్థః. విశ్వం భరయా దేవ్యా వాసితేన కర్పూ రాది వాసనాద్రవ్యయుక్తేన చారుణా గన్ధేన లిప్తే అఙ్గే నీరన్ధ్రం యథా తథా పతన్తః ద్విరేఫా దివ్యా వైకుణ్ఠగతా భ్రమరాః యస్య స తథోక్తః. యద్వా ద్విరేఫా అతిశయోక్త్యా నారీకటాక్షాః. (౨)

వివృత్తరత్నోపధి పుష్పమాలా గృహీతగన్ధాద్భుత కేశవేశః
విచిత్రభూషామ్బరవైష్ణవస్త్రీ సఙ్గీతనాట్యాకలనస్మితాస్యః.

విశేషేణవృత్తే వర్తులే రత్నమయే ఉపధా శిరోధన్యే శిరఆధారే వస్తుని వర్తమానాభిః పుష్పమాలాభిః గృహీతః గన్ధః యస్య స చాసా వద్భుతకేశవేశః కేశసమూహః యస్య స తథోక్తః. రత్నోపధేః కఠినత్వేన తదుపరిపుష్పమాలా స్తదుపరి కేశవేశఞ్చ స్వీయం విన్యస్య తత్ర శిర ఆధాయ శేతే ఇత్యర్థః. అత్ర పుష్పమాలాభిః కేశవేశేన వాసితః, కిన్తు తా ఏవ కేశవేశగన్ధం గృహ్ణన్తి వాసనార్థమిత్యహో భగవత్కేశవేశగన్ధ ఇతి భావః. అత ఏవ భగవతః కేశవ ఇతి నామేతి బోధ్యమ్. ప్రశంసాయాం వప్ర త్యయవిధానాత్ విచిత్రాణి భూషామ్బరాణి యాసాం తాసాం వైష్ణవ స్త్రీణాం విష్ణుభక్తాఙ్గనానాం సఙ్గీతయుక్తస్యనాట్యస్య ఆకలనేన దర్శనేన హేతునా స్మితయుక్తమాస్యం యస్య స తథోక్తః. యద్వాసఙ్గీతస్య నాట్యస్య చ ఆకలనాభ్యాం శ్రవణదర్శనాభ్యాం హేతుభ్యాం స్మితయుక్త మాస్యం యస్య స తథోక్తః. (౨)

వినాయకోదారసుపర్ణకమ్పనప్రభూతదివ్యానిలలోలితాలకః
విరిఞ్చినాద్యన్మకుటప్రభాఝురీనిషిక్తపాదో వివిదాశయాఞ్చితః.

వినాయకస్య గరుడస్య ఉదారయోర్మహతోః శోభనయోః పర్ణయోః పత్రయోః కమ్పనాత్ప్రభూతేన దివ్యేన అనిలేన లోలితాశ్చాలితా అలకా శ్చూర్ణకున్తలా యస్య స తథోక్తః. విరిఞ్చినో బ్రహ్మ వర్తమాన బ్రహ్మణః పూర్వం ముక్త ఇతి భావః. వర్తమానస్తు సత్యలోక ఏవ వర్తత ఇతి నాస్య పరమపదప్రాప్తిరితి బోధ్యమ్. అదిత్యేషాన్తేషా ముద్మకుటేషు ఉన్నతకిరీటేషు యాః ప్రభాః. యద్వా ఉన్మకుటానాం యాః ప్రభాః తాసాం ఝురీభిః ప్రవాహైః నిషిక్తా నితరాం సిక్తా పాదా యస్య స తథోక్తః. విమ్ ఏవంవిధం పరమాత్మానం విష్ణుం రహో విదన్తి తే వివిదః తే చ తే ఆశయా మనాంసి తేషామాశయా ఇతి వా. తైరఞ్చితః ప్రాప్తః తథా సర్వోపరిస్థోఽతిదూరతరోపి భగవాన్విద్వదాశయ నిత్యసన్నిహిత ఏవేతి ఏతద్భజనే న కోపి శ్రమః నాపి వైఫల్యాశఙ్కేతి భావః. అత్రవిద్వద్భిః కవిభిస్సమర్పితా ఆశయా స్సాక్షాన్నారీభూయ వైకుణ్ఠగతం భగవన్తం భజన్త ఇతి ధ్వనిః నను "యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా" సహేతి శ్రుతేః కథమ్పరమాత్మా మనసో విషయస్స్యాదితి చేన్నైతమ్. "మనసైవానేన ద్రష్టవ్య" ఇతి శ్రుత్యన్తరా దవిద్వన్మనసా మేవాయమగోచర ఇతి ప్రకృతి శ్రుత్యర్థ సఙ్కోచాత్. అన్యథా సర్వమపి గురుశాస్త్రాదికం నిరర్థకం స్యాత్. తస్మాద్విద్యాసంస్కృతేన మనసా భగవానయం గృహీతుం శక్యత ఏవ. న హి మనసో దుర్లభం నామ! తస్మాత్ మనసా భగవాన్ సగుణో నిర్గుణో వా విశ్వరూపః పురుషాకారోఙ్గుష్ఠ పరిమాణో వా నిత్యం సంచిన్త్య స్సర్వేషామితి విశ్వసేవ్యత్వం భగవతస్సిద్ధమేవ. (3)

వినాయకశ్రౌతరథాధిరూఢస
ద్వినాయకాపాఙ్గసుధామయాకృతిః
విచిత్రసాహస్రసుమాధిరోహితా
ద్వినాయకోదారగళం సుఖాదియమ్. **247**

ఏవం సహస్రనామాని కృత్వా భగవతే కృతినాయకాయ సమర్పయతి. వినాయకో గరుడ ఏవ శ్రౌతో రథః గరుడస్య ఛన్దోమయత్వాత్.

తమధిరూఢస్య సత ఉత్తమస్య కాలత్రయాబాధ్యస్య వా వినాయకస్య విష్ణో రపాఙ్గసుధాకటాక్షామృతం తన్మయీ తద్వికారభూతా తత్కార్యభూతేతి యావత్. విచిత్రసాహస్రసుమా విచిత్రాణి సహస్రమేవ సాహస్రం నామాని యస్యాం సా తథోక్తా. ఇయం కృతిః సుఖాదనాయాసేన వినాయకోదారగళం విష్ణోర్మహోన్నతం గళం అధిరోహతాత్ ఆరోహతాత్ ఇత్యాశిషి లోట్. ఆశీశ్చాత్ర ప్రార్థనారూపా. యద్వా వినాయకస్య గరుడస్య ఉదారగళమధిరోహతాత్. గరుడః కృపయా కృతిమిమాం భగవత్సన్నిధౌ పతత్విత్యర్థః.

పరాభవజ్యేష్ఠకమాసపూర్ణిమా
తిథౌ సమాప్తిం గమితాసకౌ కృతిః
సుఖేన రామేణ సమర్పితా హరేః
పదాబ్జయోరావిధు భాసతాంతరామ్.

అసావేవ అసకౌ కృతిః రామేణ కవినా సుఖేనానాయాసేన పరాభవసంవత్సర జ్యేష్ఠకమాసపూర్ణిమాతిథౌ పరాభవసంవత్సర జ్యేష్ఠమాసపూర్ణిమాయాం తిథౌ సమాప్తిం గమితా ప్రాపితా హరేః పదాబ్జయోః సమర్పితా చ. అసకౌ కృతిః ఆవిధు చన్ద్రపర్యన్తం భాసతాంతరాం అతిశయేన శోభతామ్. ఆచన్ద్రతారం వర్తతామిత్యర్థః.

పరాభవాషాఢశుద్ధద్వాదశ్యామసకౌ కృతిః
రామేణ సర్వా వ్యాఖ్యాతా ప్రాపితా చ హరేః పదమ్

మూలం తావత్పూర్వం సమర్పితం అధునా తు సవ్యాఖ్యం మూలమర్పితమితి నార్పితార్పణప్రసఙ్గః.

శ్రీ హయగ్రీవార్పణమస్తు

పరాభవజ్యేష్ఠ శు ౧౫ మూలరచనాసమాప్తిః

పరాభవాషాఢ శు ౧౨ వ్యాఖ్యారచనాసమాప్తిః

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

వివర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళిః

హరిః ఓమ్

విష్ణవే నమః

విశ్వస్మై నమః

విశ్వకర్త్రే నమః

విశ్వహర్త్రే నమః

విశ్వపాలకాయ నమః

విశ్వదూరాయ నమః

విశ్వగతాయ నమః

విశ్వాత్మనే నమః

విశ్వచేతనాయ నమః

విశ్వయన్త్రే నమః 10

విశ్వతనవే నమః

విశ్వవిదే నమః

విశ్వదుర్గమాయ నమః

విశ్వజ్ఞేయాత్మకాయ నమః

విశ్వనిదానాయ నమః

విశ్వపావనాయ నమః

విశ్వోదయాయ నమః

విశ్వలయాయ నమః

వివిశ్వాయ నమః

విశ్వపారగాయ నమః 20

విశ్వమ్భరాయ నమః

విశ్వమయాయ నమః

విశ్వభుజే నమః

విశ్వమోహనాయ నమః

విశ్వానన్దాయ నమః

విశ్వదుఃఖదూరాయ నమః

విశ్వసుఖప్రదాయ నమః

విశ్వప్రియాయ నమః

విశ్వసఖాయ నమః

విశ్వధృతే నమః 30

విశ్వరూపధృతే నమః

విశ్వక్రీడాయ నమః

విశ్వసేవ్యాయ నమః

విశ్వదాయ నమః

విశ్వసమ్మతాయ నమః

విశ్వభోగ్యాయ నమః

విశ్వగుణాయ నమః

విశ్వచక్షుషే నమః

విరిఞ్చకృతే నమః

విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థాయ నమః
విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృతే నమః
విశ్వాయ నమః
విశ్వాన్తరాయ నమః
విశ్వతనవే నమః
విశ్వప్రచోదనాయ నమః
విశ్వాంశాయ నమః
విస్మయావాసాయ నమః
విశ్వకల్యాణభాజనాయనమః
విశ్వబిమ్బాయ నమః
విశ్వనిధయే నమః 50
విశ్వమయాయ నమః
విభామయాయ నమః
వివస్వన్మణ్డలాన్తస్థాయనమ
విద్యాసుఖసదాత్మకాయనమ
వివస్వతే నమః
విగ్రహాదిత్యాయ నమః
వివస్వద్భాసకాయ నమః
విభవే నమః
వికర్తనసహస్రాభాయ నమః
విష్వక్సేనాయ నమః 60
వికుణ్ఠాయ నమః
విద్యుత్పీతామ్బరాయ నమః
విద్యామన్దిరాయ నమః
విష్టరశ్రవసే నమః
వినాయకాయ నమః
విత్రబన్ధవే నమః
విద్యుత్త్వన్మగ్రహవిగ్రహాయ నమః
వియద్గఙ్గాపదామ్భోజాయ నమః
విక్రమాక్రాన్తలోకకాయ నమః
విరిఞ్చినాభీకమలాయ నమః
వినతాతనయధ్వజాయ నమః
విషాయనాయ నమః
విషధరస్వామిశయ్యాయనమః
విషోదయాయ నమః
విషాపహారిణే నమః
విషధిస్తోమకుక్షయే నమః
వియత్సమాయ నమః
విలయామ్బుధివిశ్రాన్తాయ నమః
వికారరహితాయ నమః
విధవే నమః 80
విధిరుద్రేన్ద్రదాసేరాయ నమః

విబుధావళివత్సగాయ నమః
విబుధేశాయ నమః
విధూతాఘాయ నమః
విరుగ్ణమధుకైటభాయ నమః
విధుమణ్డలమధ్యస్థాయ నమః
విధుసూర్యవిలోచనాయనమ
విధుసున్దరవక్త్రాబ్జాయ నమః
విధుహేతుహృదమ్బుజాయ
నమః
విధులేఖానఖాయ నమః 90
విజ్ఞాయ నమః
విభయాయ నమః
విద్రుమాధరాయ నమః
విషణ్ణాసురరాత్రే నమః
వినాథజనరక్షణాయ నమః
విభవాయ నమః
విహతారాతయే నమః
విస్పష్టకమలేక్షణాయ నమః
విరిఞ్చవనితాగీతాయ నమః
విమృష్టమణినూపురాయ
నమః 100
విద్యుద్రుచిరలక్ష్మికాయనమః
విలసత్స్మేరచన్ద్రికాయ నమః

వికస్వరసురోర్వీజపుష్ప
మాలాసభేక్షణాయనమః
విరూపాక్షప్రియాయ నమః
విదగ్ధహృదయామ్బుజ బమ్భ
రాయ నమః
విముక్తాయ నమః
విషయాసక్తాయ నమః
విపత్సమయబాన్ధవాయనమః
విపులోరసే నమః
విశాలాక్షాయ నమః 110
విపులాంసాయ నమః
విజిత్వరాయ నమః
విమలాయ నమః
వితతఖ్యాతయే నమః
విశ్వనామ్నే నమః
విభీషణాయ నమః
విలాసినే నమః
విలసద్భూషాయ నమః
వివిధాయుధభాస్వరాయనమః
విశ్వమ్భరాపతయేనమః 120
విశ్వాతిక్రాన్తమహిమ్నే
నమః
విధయే నమః

విధిత్రాత్రే నమః
విధితపఃఫలదాయ నమః
విధిదేశికాయ నమః
విధిస్తుతాయ నమః
విధివిధుశ్రీకంఠాత్మనే నమః
విధీశ్వరాయ నమః
విధిశక్తిప్రదాయ నమః
విశ్వశక్త్యై నమః 130
విధివిమోహనాయ నమః
వివిధాత్మజ్ఞానబలక్రియా
శక్త్యై నమః
విలక్షణాయ నమః
విశ్వోత్తమాయ నమః
విపద్భృశాయ నమః
విద్వన్న్యాయ నమః
విగతవ్యయాయ నమః
విమత్సరాయ నమః
విశ్వసిద్ధయే నమః
విజితాత్మనే నమః 140
విముక్తిదాయ నమః
విశ్వమ్భరాభారహరాయ
నమః
విష్వద్రీచీనవైభవాయ నమః
వివిధప్రాణికరుణాయ నమః
విద్రావితజనాన్తకాయ నమః
విధూతమాయావిభవాయ
నమః
విఖ్యాతబలపౌరుషాయనమః
వినిద్రాయ నమః
విజర్జాయ నమః
విత్తాయ నమః 150
విదోషాయ నమః
విఫలక్రియాయ నమః
విజ్ఞానవాదినే నమః
విమదాయ నమః
విక్రోధాయ నమః
విజితేన్ద్రియాయ నమః
వినేత్రే నమః
విశ్రుతకథాయ నమః
విమలాశయదర్శనాయ నమః
వితర్కహీనాయ నమః 160
విరుజాయ నమః
విశ్వేదాయ నమః
విప్రియాప్రియాయ నమః
విజ్వరాయ నమః
వికచామ్భోజచరణాయనమః

వినీతాఖిలాయ నమః
విధికర్త్రే నమః
విధానజ్ఞాయ నమః
విధయే నమః
విధిఫలప్రదాయ నమః 170
విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చ్యాయ
నమః
విధిహీనాయ నమః
విధిప్రియాయ నమః
విధిసూత్రాబద్ధలోకాయనమః
విధివత్కృతకర్మపాయ నమః
విహితత్యాగిసంశాస్త్రే నమః
విహితావిహితాతిగాయనమః
విహితాఖిలమర్యాదాయ
నమః
విధిరుద్రాదిశాసనాయ నమః
విధివత్కర్మ సజ్జోప్త్రే నమః
విధివిద్వేషిభఞ్జనాయ నమః
విధాతృదర్శితపదాయ నమః
విధిలోపావహాభిధాయ నమః
విలసత్కమలావక్షసే నమః
విప్రదైవాయ నమః
విపద్ధరాయ నమః
విధువిద్యోతమానాబ్జాయ
నమః
విరోచనసుదర్శనాయ నమః
విద్విడ్రక్తాచితగదాయ నమః
విపన్నాభయకృత్కరాయ
నమః 190
విశుద్ధవిజ్ఞానఘనాయ నమః
విజ్ఞానకలశప్రభవే నమః
వితీర్ణవిమలప్రజ్ఞాయ నమః
విశ్రాణనసురద్రుమాయనమః
విధికోటిశతానన్దాయ నమః
వివాదావిషయాయ నమః
విశాయ నమః
విహ్వాలద్విరదత్రాత్రే నమః
విపాటీన్ద్రవిదారణాయ నమః
వివిధాఖ్యానసంస్థానవిర్మాత్రే
నమః 200
విశ్వతోముఖాయ నమః
విష్వగ్భుజానీకశతాయ నమః
వికచాబ్జాయతేక్షణాయ
నమః
విష్వక్శిరసే నమః
విష్వగఙ్ఘ్రయే నమః

విష్వక్ఛ్రోత్రాయ నమః
విసృత్వరాయ నమః
విష్వగూరవే నమః
విష్వగురసే నమః
విష్వక్కర్ణాయ నమః
విపుష్కరాయ నమః
విద్యుత్త్వత్కేశనిచయాయ నమః
విటపివ్రాతలోమకాయ నమః
విష్ణుపద్యాదితటినీనాడీకాయ నమః
విష్టపాకృతయే నమః
వివస్వత్తనయోదార దంష్ట్రాయ నమః
విష్ణుపదాక్షికాయ నమః
విన్ధ్యాదిభూమీధరాస్థయే నమః
విద్యాహాసాయ నమః
వికమ్పనాయ నమః 220
విబుధేశభుజవ్రాతాయ నమః
వియద్వైద్యోరున్నాసికాయ నమః
విదిక్కర్ణాయ నమః
విధిస్థానమహాళయే నమః
విశ్వమ్భరాపదాయ నమః
విహఙ్గమవ్యాకరణాయ నమః
వియన్మధ్యాయ నమః
విరాడ్వపుషే నమః
విదీప్తసన్ధ్యావసనాయ నమః
విధృతోడుసుమస్రజాయ నమః
విదీర్ణకాణ్డపటహాయ నమః
వియదమ్బునిషిక్తపదే నమః
విలయాబ్ధికృతాచామాయ నమః
విశ్వాహారాయ నమః
విశృఙ్ఖలాయ నమః
విసృత్వరతమస్సిద్ధమధ్యస్థాయ నమః
విగతాశయాయ నమః
విలీనశక్తయే నమః
విశ్రాన్తాయ నమః
విహితాత్మసుఖాశయనాయ నమః
విశేషహీనాయ నమః
వికృతయే నమః
విగుణాయ నమః

విగతావృతయే నమః
విలీనపురుషాజ్ఞానోపాధయే నమః
విశ్వపరాయణాయ నమః
విశ్వాదృష్టవశత్యక్తయోగనిద్రాయ నమః
విబుద్ధధియే నమః
విశ్వాబ్జనాభయే నమః
వివిధప్రాణిబీజకృతోదయాయనమః 250
విరిఞ్చ్యాదిప్రజానాథసముత్పాదితసత్ప్రజాయనమః
విశ్వభూరుణ్మూలకందాయ నమః
విశ్వవృద్ధివిధాయకాయ నమః
విచిత్రవీర్యాయ నమః
విచిత్రకృత్యాయ నమః
విశ్వకుటుమ్బకాయ నమః
విచిత్రావతారాయ నమః
విశ్వరక్షావహితమానసాయ నమః
విచిత్రాలయమాయేశాయ నమః
విశ్వపావనచేష్టితాయ నమః
విద్యానిధయే నమః
విద్వదాప్తాయ నమః
విరక్తజనశేవధయే నమః
వితృప్తాయ నమః
విరతాయ నమః
విస్థాయ నమః
విక్రీడాయ నమః
విచిత్రాత్మకాయ నమః
విహతేన్ద్రియసఞ్చారాయ నమః
విదితావిదితేతరాయ నమః
విపాపాయ నమః
వికలాయ నమః
విశ్వాయ నమః
విపుణ్యాయ నమః
వివరాయ నమః
వియతే నమః
విదుఃఖాయ నమః
విసుఖాయ నమః
విజ్యాయ నమః
విపాయవే నమః 280
వివిరోచనాయ నమః

విజలాయ నమః
విగతస్పర్శాయ నమః
విరసాయ నమః
విగతధ్వనయే నమః
విగన్ధాయ నమః
విమహత్తత్త్వాయ నమః
విగతాహఙ్కృతయే నమః
విఘాయ నమః
విరూపాయ నమః 290
విగతాభిఖ్యాయ నమః
విస్త్రీభావాయ నమః
విపౌరుషాయ నమః
విక్లైబ్యాయ నమః
విమనుష్యత్వాయ నమః
విదైవాయ నమః
విగతాసురాయ నమః
విశేషాయ నమః
విశ్వాధికారశేషాయ నమః
విశ్వతమోరవయే నమః
విసఙ్గాయ నమః
విగతాసఙ్గాయ నమః
విబన్ధాయ నమః
విశ్వబన్ధకృతే నమః

విపాణయే నమః
విపదాయ నమః
విశ్వగ్రాహిణే నమః
విశ్వాతిగస్యదాయ నమః
విచక్షుషే నమః
విశ్వదృశే నమః 310
విశ్వశ్రోత్రే నమః
విశ్వకర్ణకాయ నమః
విప్రాణాయ నమః
వివిధప్రాణిప్రాణనాయ నమః
విమనసే నమః
విఖాయ నమః
విశుభ్రాయ నమః
విద్యుదాపీతశిఖాన్తస్థాయ నమః
వియత్పదాయ నమః 320
పిన్నాయ నమః
వినాయకాధీశాయ నమః
విఘ్నహర్త్రే నమః
వికామనాయ నమః
విశ్వాసినే నమః
విశ్వజనకాయ నమః

విశ్వాయుష్యోపసఙ్గ్రహాయ
నమః
విపదమ్బుధిపోతాఙ్ఘ్రయే
నమః
విచారాసహనాకృతయే నమః
విరాజద్విక్రమాదిత్యాయ
నమః
విపశ్చిద్గళభూషణాయ నమః
వియచ్ఛత్రాయ నమః
విధుమయూదర్శాయ నమః
విశ్వమ్భరాసనాయ నమః
విరోచనప్రతీహారాయ నమః
విద్యున్మాలా
మయూమ్బరాయ నమః
విషరాశిస్ఫురత్పాత్రాయ
నమః
విటనాయకకన్దుకాయ నమః
విదిక్పదిక్పాలభృత్యాయ
నమః
విచరద్వాయుచామరాయ
నమః
విరోచనముఖాయ నమః 340
విప్రముఖాయ నమః

విధిహుతాశనాయ నమః
విడూరవే నమః
వివిధక్షత్రబాహవే నమః
విధికరాఙ్ఘ్రికాయ నమః
విశ్వమ్భరాతివర్తిష్ణుదశాఙ్గుల
మహాకృతయే నమః
విశ్వభూతమయైకాంశాయ
నమః
వివిశ్వత్రిపదామృతాయ
నమః
విద్యావిద్యాసృతిక్రాన్తే నమః
విబుధావసద్ధవిషే నమః
విపన్నవిప్రసఞ్జన్యాయ
నమః
వికాసమయవిగ్రహాయ నమః
వితానకృతే నమః
వితానేశాయ నమః
వితానాఙ్గవపాశనాయ నమః
వితానవీతిహోత్రాత్మనే నమః
వితానాయుతదుర్లభాయ
నమః
విజయినే నమః
విజయాగీతనామ్నే నమః

విజయదాయకాయనమః 360
విజయాజయతుల్యాంశాయ
నమః
విజేతవ్యనివర్జితాయ నమః
విశేషహీనచిద్రూపాయనమః
విశిష్టాయ నమః
విగతాజ్ఞనాయ నమః
విశేషణీభూతవిశ్వాయ నమః
విబుధాళిసుధాకరాయ నమః
విశ్వకేతుమనోజ్ఞాఙ్గాయ
నమః
విధున్తుదనికృన్తనాయ నమః
విశ్వకేతు పిత్రే నమః 370
విశ్వకేతువైభవవర్ధనాయ
నమః
విశ్వకేతవే నమః
విశ్వకేతుజయినే నమః
విశ్వప్రలోభనాయ నమః
విశ్వకేతుస్మరాయ నమః
విశ్వకేతువిశ్వజయప్రదాయ
నమః
విద్యాధరాదివినుతాయనమః
విభూతిసముపాసితాయ నమః
విభూతిభూషితమునయే నమః
విభూతిమయవిష్టపాయ నమః
విభూత్యులుబ్ధస్వజనాయనమః
విభూతివిభవప్రదాయ నమః
విభూతిదుర్విభావ్యాత్మనే
నమః
విభూతిసముదఞ్చనాయ నమః
వితథేతరసఙ్కల్పాయ నమః
వివిక్తబహుళశ్రియాయ నమః
వివిక్తరూపాయ నమః
వివిక్తనామ్నే నమః
విశదసద్రదాయ నమః
వివిక్తచిహ్నాయ నమః 390
విస్పష్టపద్మమాలాయ నమః
విశేషకినే నమః
విలీన్ద్రశృఙ్గమకుటాయనమః
విశదోపలకుణ్డలాయ నమః
విశ్వకేతుధనఃప్రాయ
భూషితాయ నమః
విస్తృతాననాయ నమః
విశ్వమాత్రాశయహరాయ
నమః
విలోలమధుపాలకాయ నమః

విముగ్ధనాసికాదణ్డాయ నమః
విశాలహనుసున్దరాయ నమః
విశ్వమాత్రాదర్శగణ్డాయ నమః
వినీలశ్మశ్రుమణ్డలాయ నమః
విశాలాస్యారక్తరేఖాయ నమః
విస్తీర్ణశ్రీకృతిశ్రవసే నమః
విశ్వమాతృకరగ్రాహ్యచిబుకాయ నమః
విశ్వదస్మితాయ నమః
విశాలఫాలాయ నమః
విషజగ్రీవాయ నమః
విషజరత్నధృతే నమః
విలమ్బిహారరుక్పూర విశదోరస్స్థలాన్తరాయ నమః 410
విషధ్రేన్ద్రాయతభుజాయ నమః
విషాణిరిపుమధ్యమాయ నమః
వినిమ్ననాభయే నమః
విపులశ్రోణయే నమః
వివిధవేపనాయ నమః
వినదత్స్వర్ణవలయాయ నమః

విద్యుత్త్వతతిమేఖలాయ నమః
విషాణికరముగ్ధోరవే నమః
విజతూణీరజఙ్ఘికాయ నమః
విగూఢజత్రవే నమః 420
విశ్వౌఘశరణ్యాఙ్ఘ్రిపయోరుహాయ నమః
విసారవజ్రచక్రాబ్జహలకేత్వఙ్కధృత్పదాయ నమః
విద్రుమారక్తనఖరాయ నమః
వివిధామ్నాయనూపురాయ నమః
విముగ్ధస్నిగ్ధరత్నాఙ్ఘ్రితలాయ నమః
విసదృశాకృతయే నమః
విద్యారాజాయ నమః
విద్యమానాయ నమః
విద్యాకమలినీరవయే నమః
విద్యమానాగామిభూతప్రభవే నమః 430
విద్యాధురన్వయాయ నమః
విద్యావల్లీమూలకన్దాయ నమః
విద్యానన్దాబ్ధిఖేలనాయ నమః

విద్యాలతోపఘ్నభూజాయ నమః
విద్యామ్భోరుహబమ్భరాయ నమః
విద్యాపద్మమరన్దాత్మనేనమః
విద్యాపుష్కరచన్ద్రమసే నమః
విద్యానన్దమయాయ నమః
విద్యానన్దబిమ్బాయ నమః
వివిద్యకాయ నమః 440
విద్యాప్రదాయినే నమః
విద్యాత్మనే నమః
విద్యాఫలముఖాకృతయే నమః
విద్యావినయసమ్పన్నబ్రహ్మహస్త్యాదితుల్యథియేనమః
విద్యాలక్ష్మీస్మితవాక్కీర్తితుష్టిపుష్టిసతీవృతాయ నమః
విక్రాన్తాయ నమః
విహ్వలత్రాత్రే నమః
వియాతాయ నమః
వినయాన్వితాయ నమః
విరోధహీనాయ నమః 450
విస్నేహాయ నమః
విధర్మాయ నమః
విగుణాయ నమః
విమాయాయ నమః
విక్లమాయ నమః
విగతాధర్మాయ నమః
వివృద్ధయే నమః
విపరీతముఖాయ నమః
విస్వేదాయ నమః
విమలాయ నమః 460
విస్రహీనాయ నమః
విశుద్ధే నమః
వితృష్ణే నమః
విజాయ నమః
విప్రాకృతాయ నమః
విభావిణ్డాయ నమః
విప్రమాణాయ నమః
విబన్ధనాయ నమః
విప్రకృష్టాయ నమః
వికుర్వాణాయ నమః 470
విహారిణే నమః
విరళోదయాయ నమః
విశామ్పతయే నమః

విశృతాత్మనే నమః
వివిధామ్నాయమృగ్యపదే నమః
వివిక్తసేవినేదీయసే నమః
వినాయకవివర్జితాయ నమః
విదైవాయ నమః
విప్లవాహర్త్రే నమః
విధేయాఖిలదైవతాయ నమః
వికుణ్ఠలోకనిర్మాత్రే నమః
వికుణ్ఠేశాయ నమః
వికుణ్ఠభాయ నమః
వికుణ్ఠకూటతనయాయ నమః
వికుణ్ఠనగరీప్రియాయ నమః
వికుణ్ఠపద్మమార్తణ్డాయ నమః
వికుణ్ఠవిభవాశ్రయాయ నమః
వికుణ్ఠలోలాయ నమః
వికుణ్ఠనారీనయనచన్ద్రిమసే నమః
వినతాసుతసద్బాహుభాసకోరవే నమః 490
విభాసకాయ నమః
విలోలతులసీమాలాయ నమః
వికచాబ్జవిధూననాయ నమః
విశదోత్పలముక్తౌఘచ్ఛత్రద్వయ సముచ్ఛ్రితాయ నమః
వివిస్వదయుతచ్ఛత్రప్రదీపాయ నమః
విచలత్పటాయ నమః
విధుబిమ్బమయప్రాజ్యరాత్రికోడుప్రదీపితాయ నమః
విమర్ద్దోత్థాపారగన్థ మూర్చ్ఛితాశాప్రబోధనాయ నమః
విశ్వమ్భరాకరామ్భోజ చామరానిలసేవితాయ నమః
విద్యుద్భూషణభూషాఙ్గ శ్రీముఖేన్దుప్రభార్చితాయ నమః 500
విధ్వంసవిన్యస్తభుజాయ నమః
విష్వక్సేనాది సంవృతాయ నమః
విధ్యణ్డరేణుసఞ్చారక్షమ రోమాన్థుజాలకాయ నమః

విశ్వమ్భరారజః పుఞ్జ గణకా
గణ్య వీర్యవతే నమః
విష్టపత్రయవృష్ట్యోర్ధ్వ లోక
విష్కమ్భకస్యదాయ
నమః
విరిఞ్చికల్పాన్తసాక్షిణే నమః
విరిఞ్చిప్రతిసర్జనాయ నమః
విరిఞ్చ్యయుత సాహస్ర
జనకాయ నమః
విధిపావకాయ నమః
విరిఞ్చి దత్తప్రవరరక్షఃఖణ్డన
ఖణ్డితాయ నమః 510
విరిఞ్చి కార్యనిర్వాహాయ
నమః
విరిఞ్చి వరదైవతాయ నమః
విరిఞ్చిపుత్రోపదిష్టతత్త్వాయ
నమః
విధిహృదాలయాయ నమః
విపఞ్చీశిల్పదేవర్షి సఙ్గీతాయ
నమః
విధిసౌహృదాయ నమః
విధిసత్త్వోన్మేషకారిణే నమః
విధివక్త్రాటవీహరయే నమః

విధిలోకాతినేదీయసే నమః
విధిముక్తిప్రదాయకాయ
నమః 520
విధిబమ్భరనాభ్యబ్జాయనమః
విధివక్త్రాబ్జ భాస్కరాయ
నమః
విధిలోకకృతశ్రేయసే నమః
విధిబన్ధవే నమః
విధీష్టదాయ నమః
విష్టపేశీకృతవిధయే నమః
విధిదత్తాఖిలాగమాయ నమః
విధిసౌభాగ్యసన్ధాత్రే నమః
విధిచేతోవిశోధనాయ
నమః
విశ్వోపజీవ్యాయ నమః 530
విశ్వస్మై నమః
విశ్వాసన్యాయ నమః
విడర్దనాయ నమః
విశ్వశమ్భవే నమః
విరూపాక్షజిహ్వారఙ్గస్థలీ
నటాయ నమః
విరూపాక్షజటాకాశగఙ్గా
వర్షవలాహకాయ నమః

విరూపాక్షశరణ్యాఙ్ఘ్రియే నమః
విరూపాక్షత్రిశూలదాయ నమః
విరూపాక్షద్విషద్భస్మాసుర ప్రాణవినాశనాయ నమః
విరూపాక్షపరిత్రాత్రే నమః
విరూపాక్ష శుభప్రదాయ నమః
విరూపాక్షబలాధాత్రే నమః
విరూపాక్ష జయప్రదాయ నమః
విరూపాక్ష స్మయాహర్త్రే నమః
విరూపాక్షేషు భూతభాయ నమః.
విరూపాక్షజయినే నమః
విభ్రాజే నమః
విరూపాక్షశివకృహ్మాతే నమః
విరూపాక్షప్రీతిపాత్రాయ నమః
విరూపాక్ష మనోగతాయ

విరూపాక్షమయాయ నమః
విద్ధవిరూపాక్షతమోఽశుభాయ నమః
విరూపాక్షానస్త్రకోటిక్షయ సాక్షిణే నమః
విరోధజితే నమః
విరూపనేత్రహృదయాయ నమః
విరూపాక్ష పితామహాయ నమః
విరూపనేత్రసద్బన్ధవే నమః
విరూపాక్షముఖాక్షిదాయ నమః
విరూపాక్షసమానాత్మనే నమః
విరూపాక్షేష్టసిద్ధిదాయనమః
విరూపాక్షమహాదేవాయ నమః
విరూపాక్ష మహాగురవే నమః
విరూపనేత్రాస్తరాత్మనేనమః
విరూపాక్షసమీరణాయనమః
విరూపాక్షపరిజ్ఞేయతత్త్వాయ నమః

విరూపాక్షశరణ్యాంఘ్రయే నమః
విరూపాక్షత్రిశూలదాయ నమః
విరూపాక్షద్విషద్భస్మాసుర ప్రాణవినాశనాయ నమః
విరూపాక్షపరిత్రాత్రే నమః
విరూపాక్ష శుభప్రదాయ నమః
విరూపాక్షబలాధాత్రే నమః
విరూపాక్ష జయప్రదాయ నమః
విరూపాక్ష స్మృయాహర్త్రే నమః
విరూపాక్షేషు భూతభాయ నమః.
విరూపాక్షజయినే నమః
విభ్రాజే నమః
విరూపాక్షవిపక్షహృతే నమః
విరూపాక్షప్రీతిపాత్రాయ నమః
విరూపాక్ష మనోగతాయ నమః 550

విరూపాక్షమయాయ నమః
విద్ధవిరూపాక్షతమోఽశుభాయ నమః
విరూపాక్షానన్తకోటిక్షయ సాక్షిణే నమః
విరోధజితే నమః
విరూపనేత్రహృదయాయ నమః
విరూపాక్ష పితామహాయ నమః
విరూపనేత్రసద్బన్ధవే నమః
విరూపాక్షముఖాక్షిదాయ నమః
విరూపాక్షసమానాత్మనే నమః
విరూపాక్షేష్టసిద్ధిదాయనమః
విరూపాక్షమహాదేవాయ నమః
విరూపాక్ష మహాగురవే నమః
విరూపనేత్రాన్తరాత్మనేనమః
విరూపాక్షసమీరణాయనమః
విరూపాక్షపరిజ్ఞేయతత్త్వాయ నమః

వివిధమార్గకృతే నమః
విరూపాక్ష బ్రహ్మహత్యాహార
భిక్షాప్రదావనాయ నమః
విరూపాక్షాభయంకరాయ
నమః
విరూపాక్ష విమోహనాయ
నమః
విరూపనేత్రావభుక్తవిషవీర్య
వినాశనాయ నమః 570
విరూపాక్షకృతత్రాసాయ
నమః
విశ్వభవ్యమహోత్సవసే నమః
విరూపాక్షప్రజారక్షాయ
నమః
విరూపాక్షవిమోక్షదాయ
నమః
విరూపాక్షమతావిష్ట పాషణ్డ
జనతావనాయ నమః
విరూపాక్ష లలాటాక్షి వీతి
హోత్రాహితప్రభాయ
నమః
విధిరుద్రాదికులాన్యసర్వప్రష్టశక్తి
జలావప్సుదాయ నమః

విధిరుద్రాదిమానౌఘ పూర్ణ
మాయావయోనిధయే
నమః
విశ్వప్రాణాన్తరాయ నమః
విశ్వప్రాణాధిష్ఠాతృ పౌరు
షాయ నమః 580
వినాయకాభ్యవహృతిక్రియా
విఘ్ననివారకాయ నమః
వినాయకాయుతాధీశ
విష్వక్సేనోపసేవితాయ
నమః
వినాయకకరాగ్రాస్నపిత
శ్రీస్వయంవృతాయ నమః
వినాయకైకరదనచ్ఛేదశాన్త
సుదర్శనాయ నమః
వినాయకసముద్గీతాయ నమః
వినాయకవరప్రదాయ నమః
వినాయక పరిత్రాత్రే నమః
వినాయకభయావహాయ
నమః
వినాయకశరణ్యాజఘ్నయే
నమః
వినాయకశుభప్రదాయ నమః

వినాయకోదరస్థాగ్ని జ్వాలా వర్ధనమారుతాయ నమః
విశ్వజన్మాదరాగాన్యాత్మనే నమః
విశ్వాన్నప్రతిపాదకాయ నమః
విశ్వమ్భరాపుణ్యగన్ధాయ నమః
విద్యుత్త్వత్పుష్పసద్రసాయ నమః
విరోచనలసద్రూపాయ నమః
వియచ్ఛబ్దాయ నమః
విటేడ్గతయే నమః
విరోచనసఖస్పర్శాయ నమః
విధుజ్యోత్స్నాయ నమః 600
వికాతపాయ నమః
విషశేవధిగామిభార్యాయ నమః
విశ్వజ్ఞానాయ నమః
వివిత్సుఖాయ నమః
విశ్వమఙ్గళమాఙ్గల్యాయ నమః
విశ్వపూరుషపౌరుషాయ నమః
విశ్వమ్భరాక్షమాయ నమః
విద్యుద్రుచయే నమః
విక్రాన్తవిక్రమాయ నమః
విద్యుత్త్వదుదయాయ నమః
విద్యుద్భఙ్గాయ నమః
విధువిభేదనాయ నమః
వికమ్పనాయ నమః
విషనిధిసన్నివృత్తయే నమః
వివిత్పతయే నమః
వినివృత్తయే నమః
విప్రవృత్తయే నమః
విభావసుగతయే నమః
విదాయ నమః
విశ్వాధికాయ నమః 620
విటవరాత్యుచ్ఛ్రితాయ నమః
విటధారదాయ నమః
విటేన్ద్రాయ నమః
విటరాట్భృఙ్గనిలయాయ నమః
విటవర్ధనాయ నమః
విటరాణ్మన్థనాయ నమః
విద్యుత్స్ఫురన్మకరకుణ్డలాయ నమః

విటకూటాక్రాన్తభుజాయ నమః

విమర్ధేన్ద్రివికర్షణాయ నమః

విస్ఫురద్భుజసన్దోహావర్త్యాయాక్రాన్తమన్దరాయ నమః

విధ్వనత్కరసాహస్రభస్త్రినతార్కకరోత్కరాయ నమః 630

విచలత్కచబృన్దాభ్రమాలాజ్ఞానవపుర్ధరాయ నమః

విస్తీర్ణవళిమద్రక్తకణ్ఠాయ నమః

విమృదితస్రజాయ నమః

వివల్గత్పృథులశ్రోణయే నమః

విరణన్మణికఙ్కణాయ నమః

విభ్రశ్యదూర్ధ్వకౌశేయాయ నమః

విబుధద్రుసుమాప్లుతాయ నమః

వివిధస్వరసమ్పూర్ణమఞ్జుగీతవినోదనాయ నమః

విమథీన్ద్రికరోదఞ్చత్పయఃక్షాళితవిగ్రహాయ నమః

విభ్రమాక్రాన్తవిబుధవల్లరీదృష్టిమానసాయ నమః

విస్ఫురద్ధాసవిభవధ్వస్తసర్పాద్రికశ్మలాయ నమః

విధువక్త్రస్మితజ్యోత్స్నావర్ధితక్షీరవారిధయే నమః

విశిఖాపాఙ్గవిహతలక్ష్మీచిత్తాయ నమః

వినోదభాజే నమః

విశ్వావస్వాదిగన్ధర్వగీయమానసగుణేహితాయ నమః

విధిరుద్రేన్ద్రికలితజయశబ్దాయ నమః

విషార్దనాయ నమః

విశ్రాణనగుణాక్రాన్తకామధేనుసురద్రుమాయ నమః

విబుధద్వేషసఙ్క్రాన్తగతిగామ్భీర్యసద్గుణాయ నమః 650

విధుమణ్డలసఙ్క్రాన్తముఖశఙ్ఖప్రభాకలాయ నమః

విబుధాశోపసఙ్క్రాన్తవైశద్య విశదశ్రవసే నమః
విబుధాహారసఙ్క్రాన్త మాధుర్యమధురాధరాయ నమః
విబుధక్షితివామాక్షీక్రాన్త సౌన్దర్యవిగ్రహాయ నమః
విషరత్నోపసఙ్క్రాన్త తేజసే నమః
విశ్వప్రమాణవిదే నమః
విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతే నమః
విశ్వసఙ్గ్రహానిగ్రహాయ నమః
విషరాట్ఛేకరశ్లాఘుచిత్రితాకారపుష్కరాయ నమః
విషాక్లైద్యాయ నమః 660
విషాదాహార్యాయ నమః
విషథయే నమః
విషనాశనాయ నమః
విశ్వమాతృస్మితోన్మేషాయ నమః
విశ్వమాతృస్వయంవృతాయ నమః
విశ్వమాతృకటాక్షాలిప్రియమానవదామ్బుజాయ నమః
విశ్వమాతృసమానాత్మనే నమః
విశ్వమాతృశరీక్షితాయ నమః
విశ్వమాతృస్మితాహారాయ నమః
విశ్వమాతృపదాఙ్కితాయ నమః 670
విశ్వమాతృకలాభూషాయ నమః
విశ్వమాత్రధరస్పృహాయ నమః
విశ్వామ్బికోరోజకుమ్భనాభిలేపాయితాకృతయే నమః
విశ్వమాతృముఖామ్భోజకస్తూరీతిలకద్రుశాయ నమః
విశ్వమాతృశిరోజౌఘమేఘమణ్డలధృత్కరాయ నమః

విశ్వమూర్తేః కచోర్ధ్వ ధమిల్లా
స్త్రాద్భుతరిదాయ నమః
విశ్వమూర్తేః ముఖాసక్త చన్ద్రి
మణ్డలమాసదాఖ్యాయ నమః
విశ్వమూర్తేః ముఖామ్భోజ
పీయమానాధరామృతాయ
నమః
విశ్వమూర్తేః భుజన్యాజ
చమ్పకస్రగ్గద్గళాయ
నమః
విశ్వమూర్తేః పద్వస్త్ర పీడి
తోరఃస్థలస్రజాయ
నమః 680
విశ్వమూర్తేః హృచ్ఛోభృద్గ్రీపీత
హృత్పద్మసద్రసాయ నమః
విశ్వమూర్తేః కపోలాన్తః ప్రతి
బిమ్బితసన్ముఖాయ నమః
విశ్వమూర్తేః ముఖామ్భోజ
ప్రతిమాభృత్కపోలకాయ
నమః
విశ్వమూర్తేః శ్రవోభూషా
రుక్సార శ్వేతితాననాయ
నమః

విద్రుమాకృతపద్మాసన్నాసి
కామౌక్తికాధరాయ
నమః
విశ్వమూర్తేః శిరస్సారీక్లిష్ట
గఙ్గాకృతాప్లవాయ
నమః
విశ్వమూర్తేః దృగన్తాభాకుణ
పిలోత్తరాధరాయ నమః
విశ్వమూర్తేః దృగమ్భోజ
సఙ్కోచోన్మేష దేశ
గాయ నమః
విశ్వమూర్తేరలకాక్షేపసహ
నేన్దుకలానఖాయ నమః
విశ్వమూర్తేరాననాదర్శ వృత్త
చ్చిబుకధృత్కరాగాయ
నమః 690
విశ్వమూర్తేరోష్ఠపీయూష
పానత్యక్తసుధా
ఘటాయ నమః
విపఞ్చీస్వరజిల్లక్ష్మీగానమా
ధుర్యవిస్మితాయ నమః
విశ్వమూర్తేః స్వర్ణలతావసన్తా
ఞ్చితవిగ్రహాయ నమః

విశ్వమాతృశ్రుతిద్వన్ద్వ
భూషణాయితభాషణాయ
నమః

విశ్వమాతృవచఃపుష్పమర
న్దాపూరితాశయాయ
నమః

విశ్వమాతృస్వర్ణపుత్రీభూషి
తాఙ్గోపశోభితాయ
నమః

విశ్వమాతృమనోజ్ఞాంసలక్ష్మీ
లాలితసద్భుజాయ నమః

విశ్వామ్బాకరకఞ్జాత సఖా
భారతఞ్జిస్తనాయ నమః

విశ్వామ్బాపాదనీలాబ్జపూజి
తాయ నమః

విశ్వమన్మథాయ నమః 700

విశ్వామ్బాకైశికామోదా
ఘ్రాణకేళివిచక్షణాయ
నమః

విశ్వామ్బాస్పర్శసుఖితాయ
నమః

విశ్వామ్బామురార్థచుమ్బ
నాయ నమః

విశ్వామ్బామోహపాశాభవ
సమాలావిభూషితాయ
నమః

విశ్వామ్బాకుచకాశ్మీరరఞ్జి
తోత్తరసత్పటాయ నమః

విశ్వమ్భరాలసత్పృష్ఠాయ
నమః

విశ్వామ్బాదృఢసౌహృదా
య నమః

విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృమణ్డి
తోభయపార్శ్వకాయ
నమః

విశ్వమ్భరాధృతామ్బోజ
చ్ఛత్రాయ నమః

విశ్వమ్భరాప్రియాయ
నమః 710

విశ్వామ్బాకరగస్వర్ణవాలవ్య
జనవీజితాయ నమః

విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృ
వామసవ్యకుచగ్రహాయ
నమః

విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృన్యస్తై
కైకాంబుజేక్షణాయనమః

విశ్వమ్భరాసముల్లాసాయ నమః
విశ్వామ్బామానవర్ధనాయ నమః
విశ్వామ్బానునయాభిజ్ఞాయ నమః
విశ్వామ్బా వచనానుగాయ నమః
విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృసవ్యాసవ్యకరగ్రహాయ నమః
విశ్వమ్భరాకృష్ణవేణీ సంసేవాసుఖితాశయాయ నమః
విశ్వమ్భరోపధిభుజాయ నమః 720
విశ్వామ్బాతిపూదరాయ నమః
విశ్వమ్భరాశ్లేషిదివ్యభవ్యార్చావిగ్రహాయుతాయ నమః
విశ్వమ్భరాగర్భధాత్రే నమః
విశ్వామ్బాభోగవర్ధనాయ నమః
విశ్వమ్భరాసముద్ధర్త్రే నమః
విశ్వామ్బానిత్యసంయుతాయ నమః
విశ్వమ్భరానిత్యబన్ధవే నమః
విశ్వామ్బాజన్మభూరుచయే నమః
విశ్వమ్భరాకరామ్భోజశుకసంస్తుతసద్గుణాయ నమః
విశ్వమ్భరాగర్భలీనదివ్యౌషధిసముద్ధరాయ నమః 730
విశ్వమ్భరాధేనువృషాయ నమః
విశ్వధర్మపరాయణాయనమః
విరుద్ధధర్మనిర్హర్త్రే నమః
వివిధర్తాత్మవిగ్రహాయ నమః
విశ్వమ్భరావరాధారాయ నమః
విశ్వకళ్పితాకృతయే నమః
విశ్వబీజబ్రహ్మయోనయే నమః
విశ్వయోనిప్రకల్పకాయ నమః
విశ్వవిశ్వేదేవదేవాయ నమః
విశ్వభాషావిశారదాయనమః

వివిధగ్రన్థవిషయాయ నమః
విశ్వమన్త్రార్థసఙ్గ్రాహాయ నమః
వివిధానన్తమన్త్రార్థాయ నమః
విశ్వమన్త్రాధిదైవతాయ నమః
విగ్రహోపలసన్మన్త్రాయ నమః
విశ్వమన్త్రఫలప్రదాయ నమః
విశ్వామ్నాయమయాయ నమః
విశ్వమన్త్రాద్రయే నమః
విశ్వమన్త్రిసతే నమః
వివిధాస్త్రప్రయోగజ్ఞాయ నమః 750
వివిధాస్త్రమయాకృతయే నమః
వివిధాస్త్రోపసంహారవేత్త్రే నమః
విశ్వాస్త్రభఞ్జనాయ నమః
విశ్వాస్త్రవారణాత్మాస్త్రాయ నమః
విశ్వాస్త్రాస్పృశ్యవిగ్రహాయ నమః
విశ్వాస్త్రబలసన్ధాత్రే నమః
వివిధాస్త్రసముద్భవాయ నమః
వితఖేటరథాఙ్గాస్త్రాయ నమః
వివిధాస్త్రమహేశ్వరాయ నమః
వివిధామ్నాయవిశ్వాసాయ నమః 760
విదీప్తశ్రుతమస్తకాయ నమః
విశ్వవేదైకసంవేద్యాయ నమః
విహితామ్నాయమస్తకాయ నమః
విగ్రహేఽచ్ఛద్వేదవన్దిస్తుతాయ నమః
వివిధవేదవిదే నమః
వివిధామ్నాయసన్తాలానాయకాయ నమః
వివృతశ్రుతయే నమః
విధ్యర్థవాదావిషయాయ నమః
విలసచ్ఛ్రుతివల్లభాయ నమః
విశ్వమ్భరాప్రతిష్ఠాత్మధృతభూతాయ నమః 770
విలాఘవాయ నమః

విధుభూతాత్మసంప్రుష్టవివిధా
వధిమణ్డలాయ నమః
విశ్వానరసుతావిష్టస్వతేజః
పాచితౌదనాయ నమః
విరోచనసఖావిష్టస్వశక్త్యుజ్జీ
వితప్రజాయ నమః
విభావసుసమావిష్టస్వతేజో
వృష్టభూతలాయనమః
విశ్వావసజాన్తసచ్చిత్సు
ఖాంశాయ నమః
విశ్వవిభ్రమాయ నమః
విభక్త్యర్థాయ నమః
విభక్తిసశక్తిరూపాయ నమః
విభక్తికృతే నమః 780
విభక్త్యగోచరపదాయనమః
విభక్త్యాత్మనే నమః
విభక్తిభృతే నమః
విశ్వాపోహాయ నమః
విశ్వవృత్తయే నమః
విశ్వజ్ఞానాయ నమః
విభోజనాయ నమః
విశ్వస్మృతయే నమః
విశ్వనిద్రాయ నమః

విశ్వజాగరణాయ నమః 790
విదృశే నమః
విశ్వప్రేమాస్పదపదాయనమః
విశ్వభూతాతివత్సలాయ
నమః
విశ్వగర్భోదరాయ నమః
విశ్వవసుజితే నమః
విశ్వమన్దిరాయ నమః
విషశేవధిజామాత్రే నమః
విషధిశ్వశురోత్తమాయ
నమః
విశ్వప్రియాంబుధిగురవే నమః
విశ్వసూత్రవకృతిప్రియాయ
నమః 800
విశ్రవస్తనయాధీశాయ నమః
విశ్రవస్సుతశేవధయే నమః
విశ్రవస్తనయోదారధన
దాయ నమః
విశ్రవస్సుతాయ నమః
విశ్రవస్సుతసంసేవ్యాయ
నమః
విశ్రవస్సుతబాన్ధవాయనమః
విశ్రవస్సుతసంత్రాత్రే నమః

విశ్రవస్సుతకామదాయ నమః
విశ్రవస్సుతహృద్వ్యాసాయ నమః
విశ్రవస్సుతచోదనాయ నమః 810
విశ్రవస్సుతదుర్జ్ఞేయాయ నమః
విశ్రవస్సుతతోషితాయ నమః
విశ్రవస్సుతదత్తోత్తరాశాయ నమః
విశ్రవఆశ్రయాయ నమః
విశ్రవస్తనయైశ్వర్యవిదలక్ష్మీకృ
దృగఞ్చలాయ నమః
విబుధైశ్వర్యదృక్పద్మసహస్రామితసౌభగాయ నమః
విబుధాధిపసోదర్యాయ నమః
విబుధాధిపపాలనాయ నమః
విబుధేన్ద్రాయ నమః
విబుధరాడ్వ్యతీర్ణవిబుధాలయాయ నమః 820
విబుధేన్ద్రారిసంహర్త్రే నమః
విబుధేన్ద్రవిపద్ధరాయ నమః
విబుధేన్ద్రవిపద్బన్ధవే నమః
విబుధేన్ద్రప్రసాదితాయ నమః
విబుధేన్ద్రకృతైశ్వర్యాయ నమః
విబుధేశ్వరకామదాయ నమః
విబుధేన్ద్రశతైశ్వర్యాయ నమః
విరోచనసుతాన్దనాయ నమః
విబుధేన్ద్రీకృతశతక్రతవే నమః
విబుధనాథజితే నమః 830
విబుధాధీట్పుత్రపాతాయ నమః
విబుధస్త్రీశ్రవణత్రితాయ నమః
విబుధశ్రీలతోపఘ్నాయ నమః
విబుధేశ్వరసాహాయ్యకృతే నమః
విబుధేన్ద్రాయుధస్థాత్తతేజసే నమః
విబుధదీపనాయ నమః
విబుధాహారితసుధాయ నమః
విబుధోత్సాహవర్ధనాయ నమః
విబుధాసురసఙ్గ్రామజయలక్ష్మీసమఞ్చితాయ నమః

విబుధాస్యాబ్జమార్తణ్డాయ నమః 840
విబుధేన్ద్రపురోహితాయ నమః
విబుధాచార్యసంశాస్త్రే నమః
విబుధాచార్యదేశికాయ నమః
విబుధాచార్యసంస్తుత్యాయ నమః
విబుధాచార్యమానదాయ నమః
విబుధద్రుమసన్తానపుష్పలక్ష్మీనిషేవితాయ నమః
విబుధద్రుమమూలస్థాయ నమః
విబుధద్రుమజన్మకృతే నమః
విబుధధ్వజినీపాలాయ నమః
విశాఖామితవీర్యదాయ నమః 850
విశాఖాతనయత్రాతే నమః
విశాఖహృదయాన్తరాయ నమః
విశాఖవిన్యస్తనిజతేజసే నమః
విజితతారకాయ నమః
విశాఖాద్భుతదర్పాబ్ధికుమ్భభువే నమః
విబుధోదయాయ నమః
విశాఖషణ్ముఖాస్రశాన్తగీతషడ్గుణభూషణాయ నమః
విశాఖాతనయవ్యూహసేనాపాలనపణ్డితాయ నమః
విశాఖానన్తవిద్యాదాయ నమః
విశాఖాసుతచోదనాయ నమః 860
విశాఖప్రీతహృదయాయ నమః
విశాఖపరిపూజితాయ నమః
విశాఖనిర్దమ్భబన్ధవే నమః
విశాఖపరదైవతాయ నమః
విశాఖపరమోదారతపోవల్లీఫలప్రదాయ నమః
విక్రైతవతపోరూపాయ నమః
విదోషతపఆశ్రయాయ నమః
విదర్శనతపః ప్రాప్యాయ నమః

విఘ్నసుతవఃప్రియాయ నమః
విషాధీశాయ నమః 870
విషాధీశప్రతీచీదాయ నమః
విషేశజ్ఞానదాయకాయ నమః
విషాధీశాన్తరారామాయ నమః
విషాధీశహృదీశ్వరాయ నమః
విషాధీశ్వరవిజ్ఞాతతత్త్వాయ నమః
విషపతిప్రియాయ నమః
వివిక్తద్వారనవకబ్రహ్మావర్తన భాసనాయ నమః
విస్మృతామృతసమ్పూర్ణ బ్రహ్మాపుర్యన్తరుజ్జ్వలాయ నమః
విశుద్ధచక్రనిలయాయ నమః 880
విశుద్ధారిద్మగర్భితాయ నమః
విశుద్ధచక్రావేశితాసుప్రాప్యాయ నమః
వివిధచక్రకృతే నమః
వివిక్తషట్చక్రపురస్వామినే నమః
వివిధచక్రగాయ నమః
విశుద్ధచక్రోపరిస్థపూర్ణ చన్ద్రాయ నమః
విశుద్ధదృశే నమః
విదుభాస్వన్నాడికాన్త స్సుషుమ్నాశ్రితలాల యాయనమః
వివిక్తోత్థాపితాహీన్ద్రస్రుతా మృత పసత్ప్రియాయ నమః
విరతస్వాన్తకమలప్రతీతాయ నమః 890
వితమఃప్రభాయ నమః
విపరానుభవాకారాయ నమః
విశ్వశూన్యవిచక్షణాయ నమః
వివికల్పసమాధ్యాత్మనే నమః
వికల్పసమాధిభాజే నమః

వివికల్పసమాధ్యాప్యాయ నమః
వివికల్పసమాధిదృశే నమః
వికల్పితసమాధిస్థపురుషాజ్ఞేయసత్పదాయ నమః
వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మనే నమః
విశ్వమాయా దురన్వయాయ నమః 900
వికల్పితతదభావనాకలితాయ నమః
విలయోదయాయ నమః
విద్యావిద్యోపాధిహీనాయ నమః
విద్యావిద్యాప్రకల్పనాయ నమః
విశేషహీనచిద్రూపమాయాకల్పితదేహభాజే నమః
వివాదావిషయావార్యమాయాయ నమః
విప్రకృతిప్రభాయ నమః
విషువాద్యపరిచ్ఛేద్యాయ నమః

విభావర్యాదికల్పనాయ నమః
విభావర్యాద్యవయవవత్సరాత్మకచక్రకృతే నమః 910
వినిరోధాబ్జచక్రోరువేగాత్తపురుషాయుషాయ నమః
విశ్వత్రాణాత్మచరణప్రపన్న ధృవసద్గతయే నమః
విభ్రమత్కాలనేమిఘ్నాయ నమః
పిషువాయ నమః
విషవప్రభవే నమః
వికాలచక్రపదగాయ నమః
వివస్వద్భ్రమణాతిగాయనమః
వివస్వదాయుః కలనాయ నమః
వివస్వత్సుతశాసనాయ నమః
వివస్వత్తనయోదార దణ్డపాశాహితప్రభాయ నమః 920
వికాలాకాష్ఠాదిసత్యకాలాయ నమః

విశ్వోత్తరావదాయ నమః
విపూర్వాయ నమః
విప్రతీచీకాయ నమః
విధిలోకాదిదక్షిణాయ నమః
వివస్వద్విధుతారాదిభ్రమణా
గోచరాలయాయ నమః
విధ్వాదిమచ్ఛింశుమారచక్ర
నిత్యభ్రమావహాయ
నమః
విశ్వామిత్రాది సప్తర్షిపూజిత
ధృవలోకకృతే నమః
విశ్వామిత్రాది సప్తర్షిదత్త
జ్యోతిర్మయక్షితయే
నమః
వివిక్తనక్షత్రపథాయ
నమః 930
వియద్గఙ్గాధునీధరాయ
నమః
వివస్వత్స్యన్దనాధారాయ
నమః
విధులోకరసావహాయ నమః
విద్యుద్వివస్వద్వరుణాద్యాతి
వాహికకల్పకాయ నమః
విరోచనజ్యోతిరాద్యా
పునరావృతిమార్గకృతే
నమః
విధూతకలుషోదారభక్త
దత్తాత్మరూపకాయ
నమః
విమానప్రవరానీతభక్తదర్శన
కౌతుకాయ నమః
విధిరుద్రాదిసత్కారతుష్ట
భక్తప్రియంవదాయనమః
విద్యుదమ్బరపచ్ఛ్వజచక్ర
గణావృతాయ నమః
విముక్తనిత్యముక్తాత్మ
సేవితాయ నమః 940
విచ్యుతిస్వకాయ నమః
విముక్త నయనానన్దాయ
నమః
విముక్తహృదయప్రియాయ
నమః
విముక్తహృదయా
రామాయ నమః
విముక్తోక్తాత్మ తత్త్వకాయ
నమః

విముక్త జనసంవాదినే నమః
విముక్తజనతర్పణాయ నమః
విరజాతీరకాన్తారవిహృతాయ నమః
విరజాప్రియాయ నమః
విరజాతోయసంసర్గాప్రాకృతాత్మకృతస్వకాయ నమః 950
విరజాతీరతులసీవనదేవీ నిషేవితాయ నమః
విరజాతోయకపటసచ్చిదానన్దవిగ్రహాయ నమః
విరజాయ నమః
విరజాతోయసుస్నాతాయ నమః
విరజాపతయే నమః
విరజోర్మిచ్ఛటాడోలావిహారిణే నమః
విరజాన్తరాయ నమః
విరజాదేవతాకేళయే నమః
విరజావిభ్రమాశయాయ నమః
విరజామీనసయనాకరాలిఙ్గిత కన్ధరాయ నమః 960
విరజాకుచక జ్ఞాతకోశగ్రుద్ధ్న కరద్వయాయ నమః
విరజావిహగశ్రేణీకాఙ్క్షివిఘటనోత్కరాయ నమః
విరుణ్ణాలక్ష్మీమదుకూల విరజామ్బువిలోలనాయ నమః
విరజాముఖకజ్ఞాతచుమ్బనాయ నమః
విరజోదయాయ నమః
విరజాభువనక్రీడానిర్జితప్రేయసీగణాయ నమః
విరజాజలగూఢాత్మనే నమః 970
విరజాక్లేదితామ్బరాయ నమః
విరజాతీరవిహారదైవమానిక కృతోత్సవాయ నమః
విరజాజలజన్తోఘముక్తాఘపరిపూజితాయ నమః
విరజామృతపానాప్తబ్రహ్మానన్ద పురీజనాయ నమః

విరజాసలిలాధారాయ నమః
విరజీభూతమాయకాయ
నమః
విరజాపరతీరస్థాయ నమః
విరజాపరిఘాలయాయ నమః
విరజాగాధసలిలభీతభీతవిరిఞ్చనాయ నమః
విరజాత్తోయపానాప్తవిద్యభక్తజనేడితాయ
నమః 980
వినాయకధ్వజభ్రాజద్విమానవరభూషణాయ నమః
వియద్విమానభ్రాజదబలాతారకావిధవే నమః
వికుణ్ఠనగరీనారీనీరాజితపదామ్బుజాయ నమః
వికుణ్ఠపౌరీనేత్రాళిపీయమానోత్సవాసవాయ నమః
విస్పష్టేన్దీవరాభాత్మలగ్నలక్ష్మీముఖేన్దుభాయ నమః
విశ్వాభహేమసూత్రీభృద్వక్షోనీలాశ్మపీఠకాయ నమః
విధుబిమ్బపరిస్ఫార్కభానువిద్యోతితామ్బరాయ
నమః
వివేలాత్మప్రభాపూరనీవీకృతమహాహిపాయ నమః
విమ్రదమూర్ధసాహస్రరత్నాభావేష చిత్రితాయ
నమః
విసారిత్రైకబాహ్వగ్రికజ్కణాభాఞ్చితేన్దిరాయ
నమః 990
విశ్వామ్బకరకఞ్జాతలక్ష్మీలాలితజానుకాయ
నమః
విచిత్రదివ్యాభరణాంశుకాభాసిన్దూదయశ్రీముఖచన్ద్రబిమ్బాయ నమః
విష్వక్కృపాదర్శితకామపూరనఖేన్దుభిన్నాఞ్జలిపాదపద్మాయ నమః
విశ్వాలయవ్యాపివిచిత్రగన్ధమల్లీతులస్యంబుజచుమ్బితాఙ్గాయ నమః

విశ్వమ్భరావాసిత చారుగన్ధ
లిప్తాఙ్గపీరన్ధ్రపతద్వి
రేఫాయ నమః
విచిత్రభూషామ్బరవైష్ణవ శ్రీ
సఙ్గీతనాట్యాకలనస్మితా
స్యాయ నమః
వివృత్తరత్నోన్నతధిపుష్పమాలా
గృహీతగన్ధాద్భుత కేశ
వేశాయనమః

వినాయకోదారసుపర్ణకమ్బ్వ
ప్రభూతదివ్యానిలలోలి
తాలకాయ నమః
విరిఞ్చనాద్యన్మకుటప్రభా
ఝురీసషిక్తపాదాయ నమః
వివిధాశయాఞ్చితాయ నమః
1000

ఇతి రామేణ విరచితా వివర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళి
రియం శ్రీ హయగ్రీవాయ దేవాయ సమర్పితాసీత్.

శ్రీ కైలాస్ ప్రింటింగ్ వర్క్సు, గుంటూరు.